

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

Journal of Social Science and Cultural

P-ISSN: 2697-6269 ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2565)

E-ISSN: 2697-6269 Vol. 6 No.1 (January - June 2022)

❁ วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม การศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และ วัฒนธรรม

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของ บุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการ พิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตาม หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน บทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกอง บรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดออกวารสารปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน)

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

เจ้าของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

572 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทร. 061-5262919 โทรสาร. 075-340-042 E-mail : suriya.sur@mcu.ac.th

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

อุปนายกสภา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเทพปัญญาสุธี

ที่ปรึกษารองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระครูอรุณสุตาลังการ, ผศ.ดร.

รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระครูพรหมเขตคณารักษ์, ดร.

ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

เจ้าอาวาสวัดวังตะวันตก รักษาการเจ้าคณะอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

พระครูวินัยธรสุริยา สุริโย, ดร.

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

บรรณาธิการบริหาร

นางสาวปัทมา จงละเอียด

ผู้อำนวยการส่วนงานสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายธีรวัฒน์ ทองบุญชู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

กองบรรณาธิการ

พระครูสิทธิธรรมาภีรต, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช

พระสาโรจน์ ธมมสโร, ดร.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

รองศาสตราจารย์ ดร. กันตภณ หนูทองแก้ว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช

รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ บุญโท

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

รองศาสตราจารย์ พัน ดอกบัว

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วาสนา แก้วหล้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณิชภาพรรณ คูวิเศษแสง

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนิศร ยืนยง

มหาวิทยาลัยปทุมธานี

ดร. มะลิวัลย์ โยธารักษ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ดร. อีระพงษ์ สมเขาใหญ่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ดร. สิทธิโชค ปาณะศรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ดร. พีระศิลป์ บุญทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ดร. มุกตาวรรณ พลเดช

วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้

ดร. อุทัย เอกสะพัง

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

พระมหาศกดิ์ดา สิริเมธี

เลขานุการศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วัดวังตะวันตก

นายอภิรักษ์ คำหารพล

ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วัดวังตะวันตก

พระมหาอนชิต อนนตเมธี

วัดหน้าพระบรมธาตุ

พระณัฐพงษ์ สิริสุวณโณ

วัดสระเรียง

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระบุญญฤทธิ์ ภาทจารี

สำนักสงฆ์วัดนาสนธิ์

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี

วัดศาลามีชัย

ฝ่ายกฎหมาย

นางสาวฉัตตมาศ วิเศษสินธุ์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

 จัดรูปเล่ม

นางสาวทิพย์วรรณ จันทรา

 พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001

155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทรศัพท์. 075-466-031 โทรสาร. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ 1 ประจำปีพุทธศักราช 2565 บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ เป็นบทความวิจัยจำนวน 5 เรื่อง เล่มนี้เป็นปีที่ 6 ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลักเพื่อเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI เพื่อรองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index - TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการเชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขออ้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

๒/๗๕๑๓๑

นางสาวบุญญาดา จงละเอียด
บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการ	(ก)
บทบรรณาธิการ	(จ)
บทความวิจัย : Research Articles	
แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี WELFARE DEVELOPMENT GUIDELINES FOR IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF THE ELDERLY IN SURATTHANI CITY, SURATTHANI PROVINCE เพ็ญนภา สวนทอง	1
รูปแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี THE INNOVATIVE MANAGEMENT MODEL FOR LOCAL FISHERIES TO DRIVE COMMUNITY ECONOMY IN BANDON BAY, SURATTHANI PROVINCE ชนัญชิตา ทิพย์ญาณ, พงศ์เทพ แก้วเสถียร และวงษ์สิริ เรืองศรี	17
การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน: บทเรียนแนว ปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติบริบทพื้นที่ภาคกลางประเทศไทย PROMOTING MORALS AND ETHICS WITH THE DEVELOPMENT OF QUALITY OF LIFE IN COMMUNITY: LESSONS LEARNED OF PROMOTING NATIONAL MORALITY PRACTICES IN THE CONTEXT OF THE CENTRAL REGION OF THAILAND นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, ชัชวาล แอร่มหล้า, ประภัสสร มิน้อย, ฐิติวิมล สุขป้อม และวงษ์สิริ เรืองศรี	34
ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาดรดา POLICY PROPOSALS FOR EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE SITUATION OF THE CORONAVIRUS DISEASE 2019 (COVID-19) EPIDEMIC, TRAT PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE ช่อชะบา ชื่นบาน, อินทรา บุญวาที, สุวิมล โคกคาน และเรวัชญา นิลโคตร	49

- แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน: การเรียนรู้เพื่อเสริมพลัง
อำนาจความรอบรู้ทางสุขภาพจากชุมชนฐานราก** 67
- STRATEGIC ROUTE MAP AND COMMUNITY DEVELOPMENT: LEARNING TO EMPOWER
COMMUNITY-BASED HEALTH LITERACY
- ธารรัตน์ สัณญะโม, เรืองวิทย์ นิลโคตร, วงษ์สิริ เรืองศรี, นริศรา กรุดนาค และประภัสสร วิเศษ
ประภา
- คำแนะนำสำหรับผู้เขียน** 85

แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
ในพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี*
WELFARE DEVELOPMENT GUIDELINES FOR IMPROVING THE QUALITY
OF LIFE OF THE ELDERLY IN SURATTHANI CITY, SURATTHANI
PROVINCE

เพ็ญภา สวนทอง

Pennapha Suanthong

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

E-mail: pennapa.sru@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี 2) ศึกษาความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นวิจัยแบบผสมผสานวิธี ได้แก่ เชิงปริมาณใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามโดยเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป จำนวน 400 คน ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเชิงคุณภาพใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม โดยเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้สูงอายุอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) ผู้บริหาร 2) เจ้าหน้าที่เทศบาล และ 3) ผู้นำกลุ่มหรือผู้สูงอายุ จำนวนทั้งหมด 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสรุปภาพรวม ผลการศึกษาพบว่า 1) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$, $SD = .43$) ค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านสังคม ($\bar{X} = 3.80$, $SD = .76$) รองลงมาคือ ด้านจิตใจ ($\bar{X} = 3.52$, $SD = .60$) และน้อยสุดคือ ด้านสุขภาพ ($\bar{X} = 3.26$, $SD = .56$) 2) ความต้องการการจัดสวัสดิการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.94$, $SD = .13$) ค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การสงเคราะห์และการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.09$, $SD = .31$) รองลงมาคือ ที่อยู่อาศัยและสาธารณสุข ($\bar{X} = 3.97$, $SD = .29$) และน้อยสุดคือ การศึกษา

และข้อมูลข่าวสาร ($\bar{X} = 3.91$, $SD = .29$) และ 3) แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจเสริมสร้างรายได้ให้อาชีพเหมาะสม ด้านสังคมบริการเยี่ยมบ้าน จัดตั้งชมรม ด้านสิ่งแวดล้อมจัดสิ่งแวดล้อมเพื่ออำนวยความสะดวก ด้านสุขภาพให้ความรู้ความเข้าใจปฐมพยาบาลเบื้องต้น และด้านจิตใจส่งเสริมรวมกลุ่มทำกิจกรรม

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, การจัดสวัสดิการ, พัฒนาคุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ

Abstract

The objectives of this research article were to 1) study the problems of quality of life of the elderly in Suratthani city, 2) to study the need for welfare provision to improve the quality of life of the elderly in Suratthani city, and 3) Study the guidelines for quality of life development of the elderly in Suratthani city, Suratthani province. This was a mixed research method using quantitative research. Using the tool as a questionnaire by selecting a specific sample. The sample was elderly people over 60 years of age all 400 persons, using analysis for frequency, percentage, mean, and standard deviation. And qualitatively use the tool as an in-depth interview and focus group. By selecting a specific sample. The key informant was elderly people over 60 years of age and persons directly related to the welfare of the elderly such as 1) executives, 2) municipal officials, and 3) group leaders or senior citizens totaling 30 people. The data was content analysis and summary overview. The research found that 1) Problems in the quality of life of the elderly Overall, it was at a high level ($\bar{X} = 3.57$, $SD = .43$), with the highest mean being social ($\bar{X} = 3.80$, $SD = .76$), followed by psychological ($\bar{X} = 3.52$, $SD = .60$) and the least was health ($\bar{X} = 3.26$, $SD = .56$). 2) Welfare needs overall, it was at the highest level ($\bar{X} = 4.94$, $SD = .13$) with the highest mean. Aid and participation ($\bar{X} = 4.09$, $SD = .31$), followed by housing and utilities ($\bar{X} = 3.97$, $SD = .29$), and least by Education and information ($\bar{X} = 3.91$, $SD = .29$). And 3) Welfare development guidelines include the economic aspect, enhancing income for suitable occupations. In the social aspect, home visit services and clubs should be established. The environment should provide the environment to facilitate. Health should provide knowledge and understanding of first aid. and mentally, should promote group activities.

Keywords: Development Guidelines, Welfare Provision, Quality of Life Development, Elderly

บทนำ

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยตั้งแต่ปี 2548 (ประชากรที่มีอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป เกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด) โดยในปี 2549 มีจำนวน 10.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 17 ในปี 2564 จะเป็น 1 ใน 5 หรือร้อยละ 20 และในปี 2574 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด คือมีจำนวนร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด (อนันต์ อนันตกุล, 2560) ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และรัฐที่ผ่านมารัฐมีแนวทางช่วยเหลือผู้สูงอายุที่เน้นเฉพาะการสร้างหลักประกันรายได้ผ่านการจ่ายเงินสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ ซึ่งไม่เพียงพอต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุที่เป็นสุขภาวะองค์รวม พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 กำหนดรูปแบบของการจัดสวัสดิการของภาครัฐ จำเป็นต้องอาศัยผู้มีความรู้แบบสหวิชาชีพ รวมทั้งประชาชนในฐานะที่เป็นผู้รับผลประโยชน์เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม แบ่งออกเป็น 7 ด้าน ได้แก่ สวัสดิการด้านการศึกษา (Education) สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย (Health) สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย (Housing) สวัสดิการด้านรายได้และการมีงานทำ (Employment and Income Maintenance) สวัสดิการด้านความมั่นคงทางสังคม (Social Security) สวัสดิการด้านบริการสังคม (Social Services) และสวัสดิการด้านการนันทนาการ (Recreation) (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546) สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 48 วรรคสองว่า “บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลผู้ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” ในมาตรา 71 วรรค 3 ว่า “รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรีผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความ รุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด พ้นฟูและเยียวยาผู้ถูกกระทำการดังกล่าว” และมาตรา 54 ที่บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุให้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ นำมาสู่การตราพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556 ในมาตรา 11 การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุ (ราชกิจจานุเบกษา, 2560)

ปัจจุบันในการรองรับการขยายตัวของผู้สูงอายุ ตามนโยบายการกระจายอำนาจและการได้รับการดูแลและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ยังไม่เห็นรูปธรรมของการจัดการและดำเนินการโครงการที่นำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เน้นการสงเคราะห์ โดยส่วนใหญ่โครงการที่เกิดขึ้น

จากการประกาศเป็นนโยบายของฝ่ายการเมือง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคและความต้องการของผู้สูงอายุในการดำเนินนโยบายสวัสดิการโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องมีบทบาทหลักตามนโยบายกระจายอำนาจตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 มาตรา 16 (10) อำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ป่วยเอดส์ การจัดการบริการสาธารณะและดูแลผู้สูงอายุ ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กำหนดแผนงานจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การบริการสุขภาพและอนามัย การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งด้านองค์ความรู้และคนพิการการส่งเสริมอาชีพหรือรายได้ของผู้สูงอายุและคนพิการ และการจัดให้มีอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุและคนพิการ ทำให้ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามเจตนารมณ์แห่งการกระจายอำนาจและนโยบายรัฐบาล การบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุเกิดจากปัญหาเชิงการบริหารจัดการบุคลากร งบประมาณ และการบริหารจัดการ และปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน (นฤมล ถาวร, 2561) ควรให้ความสำคัญในการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับผู้สูงอายุให้มีความชัดเจนมากขึ้น การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านผู้สูงอายุที่เป็นรูปธรรม การบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานรัฐและเอกชนในพื้นที่ เพื่อการขับเคลื่อนงานด้านสวัสดิการรองรับผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ (กันยารัตน์ จันทรสว่าง, 2565) หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบควรให้มีการ ส่งเสริมให้ครอบคลุมในทุกด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ครอบครัวย สังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อม (สมปอง สุวรรณภุมมา และคณะ, 2565)

จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีแผนพัฒนาจังหวัด 20 ปี โดยระบุถึงการเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Population) โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดนโยบายประชากรและนโยบายของชาติเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาและรองรับประชากรสูงอายุในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พบว่าจำนวนผู้สูงอายุในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และมีผู้สูงอายุอีกจำนวนไม่น้อยที่กระจายตัวอยู่ในแต่ละพื้นที่ชนบทของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ไม่ได้มีหลักประกันด้านรายได้ รวมถึงเป็นผู้ที่ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม และมีความสามารถในการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในระบบ ทั้งนี้ทำให้ผู้สูงอายุมีจำนวนมากในเขตเมืองสุราษฎร์ธานี จำนวน 22,760 คน รองลงมาคือ อำเภอกาญจนดิษฐ์ และอำเภอพุนพิน (สำนักงานสถิติจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2565) และจากการคาดประมาณประชากรผู้สูงอายุของจังหวัดสุราษฎร์ธานีในอีก 15 ปีถัดไปของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 13.8 ในปี 2558 เป็นร้อยละ 22.4 (สำนักงานสถิติจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2565) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมผู้สูงอายุทำให้มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจในหลาย ๆ ด้าน ทั้งการบริโภค การออม และการลงทุน ไปจนถึงภาคการผลิตที่ได้รับผลโดยตรงจากการลดลงของกำลังแรงงาน

และการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของอุปสงค์ในจังหวัดจังหวัดสุราษฎร์ธานี นอกจากนี้ ยังพบปัญหาผู้สูงอายุในเขตเมืองสุราษฎร์ธานีคือ ความต้องการการตอบสนองที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสุขภาพร่างกาย ความเจ็บป่วยทางกาย พฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสม ระดับการพึ่งพาตนเอง สุขภาวะทางจิต บริบทสิ่งแวดล้อม สังคมของพื้นที่อยู่อาศัย สภาวะการปีนค้ำทางเศรษฐกิจ และสังคมของครอบครัวและตัวผู้สูงอายุเอง โดยทั่วไปแล้วกลุ่มผู้สูงอายุจะมีปัญหาสุขภาพและความต้องการช่วยเหลือ และสวัสดิการที่คล้ายคลึงกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่ติดสังคม (ช่วยเหลือตนเองได้ดี) ติดบ้าน (ต้องการความช่วยเหลือบางส่วน) และติดเตียง (ต้องการความช่วยเหลือทั้งหมด) ทั้งนี้จะมีปัญหาและความต้องการที่เฉพาะแตกต่างกัน (อัญชราภรณ์ เลาหุ่งพิสิฐ, 2563) จากประเด็นสำคัญดังกล่าวทำให้ภาครัฐควรต้องมีการวางแผนนโยบายที่ตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุให้มีคุณภาพที่ดีและพึ่งตนเองได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเตรียมการรองรับการจัดระบบดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การจัดสวัสดิการที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ และแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุที่เหมาะสมที่นำไปสู่นโยบายของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

- 1.1 ด้านประชากร (Population) คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ที่อาศัยตามทะเบียนราษฎรในเขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 19,159 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2558)

1.1.1 กลุ่มตัวอย่าง (Sample) คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป โดยเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 400 คน โดยใช้สูตรของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970)

1.1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้บริหารเทศบาล 2) เจ้าหน้าที่เทศบาล และ 3) ผู้นำกลุ่มหรือผู้สูงอายุ กลุ่มละ 10 คน โดยเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวนทั้งหมด 30 คน โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกคือ เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ มีสัญชาติไทย มีชื่ออาศัยตามทะเบียนราษฎรในเขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และเป็นเจ้าหน้าที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานีที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงด้านสวัสดิการ มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 8 ปี

1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี การจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และความต้องการการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ เชิงปริมาณใช้แบบสอบถามซึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุสวัสดิการผู้สูงอายุ ด้านภาษา และด้านวิจัย จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา แล้วนำไปหาค่าความเที่ยงตรงโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC มีค่าไม่ต่ำกว่า 0.61-1.00 (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และได้หาค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach, L. J, 1990) เท่ากับ 0.90 ถือว่าผ่านเกณฑ์ และจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ แบ่งเป็น 4 ตอน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน (Checklist) 2) ระดับปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 3) ระดับความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และ 4) ข้อเสนอแนะ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert, R., 1967) (โดยแบ่งช่วงของคะแนน ได้แก่ 1 หมายถึง น้อยที่สุด 2 หมายถึง น้อย 3 หมายถึง มีปานกลาง 4 หมายถึง มาก และ 5 หมายถึง มากที่สุด และเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน 2) ความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และ 3) แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี

3. ด้านการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลด้วยตนเอง แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) เชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และ 2) เชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุ (indept-interview) เกี่ยวกับความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ปัญหาการจัดสวัสดิการ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการ และใช้การสนทนากลุ่มกลุ่มผู้สูงอายุ focus group) ในประเด็นแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อ

พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) เป็นการเปรียบจากมุมมองหลาย ๆ ด้านเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ เชิงปริมาณวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเชิงคุณภาพวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และสรุปเป็นภาพรวม

ผลการวิจัย

การศึกษาปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัด สุราษฎร์ธานี พบว่า ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ มี 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านจิตใจ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี (n = 400)

ปัญหาคุณภาพชีวิต	ระดับคุณภาพชีวิต		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านเศรษฐกิจ				
ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเพียงพอ	3.40	.53	ปานกลาง	1
รายได้เพียงพอ	3.34	.60	ปานกลาง	2
การประกอบอาชีพ	2.59	.61	น้อย	3
รวม	3.29	.51	ปานกลาง	
ด้านสังคม				
การดูแลเอาใจใส่จากสมาชิกในครอบครัว	4.20	.61	มาก	1
สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัว	4.18	.67	มาก	2
ความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม	3.40	.57	ปานกลาง	3
รวม	3.80	.76	มาก	
ด้านสิ่งแวดล้อม				
สถานที่อยู่อาศัยสะอาดปลอดภัย	3.78	.56	มาก	1
มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต	3.72	.47	มาก	2
สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยถูกสุขลักษณะ	3.67	.67	มาก	3
รวม	3.34	.52	ปานกลาง	
ด้านสุขภาพ				
สามารถประกอบกิจวัตรประจำวันได้	3.40	.63	ปานกลาง	1
ความแข็งแรงของสุขภาพ	3.34	.59	ปานกลาง	2
สามารถไปทำกิจกรรมหรือธุระนอกบ้านได้	2.58	.65	น้อย	3
รวม	3.26	.56	ปานกลาง	
ด้านจิตใจ				

ปัญหาคุณภาพชีวิต	ระดับคุณภาพชีวิต		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.		
มีความภูมิใจในตนเอง	4.12	.58	มาก	1
มีคุณค่าต่อตนเองและบุตรหลาน	3.45	.59	มาก	2
มีความสุข มีความหวัง	3.40	.62	ปานกลาง	3
รวม	3.52	.60	มาก	
โดยรวม	3.57	.43	มาก	

จากตารางที่ 1 สรุปได้ว่า ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.57) มีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (3.29) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ (3.40) รองลงมาคือ รายได้เพียงพอ (3.34) และน้อยสุดคือ ปัญหาการประกอบอาชีพ (2.59)

2. ด้านสังคม โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.80) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การดูแลเอาใจใส่จากสมาชิกในครอบครัว (4.20) รองลงมาคือ สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพ (4.18) และน้อยสุดคือความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม (3.40)

3. ด้านสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.34) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สถานที่อยู่อาศัยสะอาดปลอดภัย (3.78) รองลงมาคือ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต (3.72) และน้อยสุดคือสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยถูกสุขลักษณะ (3.67)

4. ด้านสุขภาพ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.26) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สามารถประกอบกิจวัตรประจำวันได้ (3.40) รองลงมาคือ ความแข็งแรงของสุขภาพ (3.34) และน้อยสุดคือสามารถไปทำกิจกรรมหรือธุระนอกบ้านได้น้อย (2.58)

5. ด้านจิตใจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.52) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีความภูมิใจในตนเองมาก (4.12) รองลงมาคือ คุณค่าต่อตนเองและบุตรหลาน (3.45) และน้อยสุดคือ มีความสุข มีความหวัง (3.40)

การศึกษาความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ความต้องการในการจัดสวัสดิการมี 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ด้านการศึกษาและข้อมูลข่าวสาร ด้านอาชีพและรายได้ ด้านที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค ด้านกิจกรรมทางสังคมและศาสนา และด้านการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพและฌาปนกิจ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี (n = 400)

ปัญหาคุณภาพชีวิต	ระดับภาวะผู้นำ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านการแพทย์และสาธารณสุข				
การจัดบริการรักษาพยาบาล	4.27	.70	มากที่สุด	1
การจัดแพทย์เข้าบริการตรวจสุขภาพ	3.96	.69	มาก	2
การจัดบริการกายภาพบำบัด	3.78	.65	มาก	3
รวม	3.95	.30	มาก	
ด้านการศึกษาและข้อมูลข่าวสาร				
งานประจำปีผู้สูงอายุ	3.96	.51	มาก	1
การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.88	.63	มาก	2
บริการห้องสมุดแหล่งเรียนรู้	3.85	.68	มาก	3
รวม	3.91	.29	มาก	
ด้านอาชีพและรายได้				
กองทุนผู้สูงอายุ	4.28	.59	มากที่สุด	1
การรวมกลุ่มส่งเสริมอาชีพ	3.85	.51	มาก	2
อาชีพเสริมรายได้	3.77	.57	มาก	3
รวม	3.95	.30	มาก	
ด้านที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค				
บริการรถรับส่งฉุกเฉิน	4.22	.56	มาก	1
การสนับสนุนปัจจัยสี่	4.09	.53	มาก	2
บริการให้บริการของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่บ้าน	3.89	.62	มาก	3
รวม	3.97	.29	มาก	
ด้านการสงเคราะห์และการมีส่วนร่วม				
การสงเคราะห์สิ่งอุปโภคบริโภค	4.19	.62	มาก	1
การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพทุกคน	4.14	.56	มาก	2
การสงเคราะห์ฌาปนกิจ	4.14	.56	มาก	3
รวม	4.09	.31	มาก	
โดยรวม	4.94	.13	มากที่สุด	

จากตารางที่ 2 สรุปได้ว่า ระดับความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (4.94) มีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.95) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดบริการรักษาพยาบาลในชุมชน (4.27) รองลงมาคือ การจัดแพทย์เข้าบริการตรวจสุขภาพ (3.96) และน้อยสุดคือ การจัดบริการกายภาพบำบัดสำหรับผู้ป่วยที่จำเป็นต้องฟื้นฟูร่างกาย (3.78)
2. ด้านการศึกษาและข้อมูลข่าวสาร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.91) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดงานประจำปีเพื่อพบปะฟื้นฟูประเพณี (3.96) รองลงมาคือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านให้กับลูกหลานหรือเผยแพร่สู่สาธารณะ (3.88) และน้อยสุดคือ การเข้าถึงห้องสมุดแหล่งเรียนรู้ (3.85)
3. ด้านอาชีพและรายได้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.95) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ กองทุนผู้สูงอายุสำหรับช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (4.28) รองลงมาคือ การรวมกลุ่มส่งเสริมอาชีพ (4.28) และน้อยสุดคืออาชีพเสริมรายได้ (3.77)
4. ด้านที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.97) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การบริการรถรับส่งฉุกเฉินในภาวะวิกฤติ (4.22) รองลงมาคือ การสนับสนุนปัจจัยสี่ (4.09) และน้อยสุดคือ การบริการของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข สุขลักษณะที่อยู่อาศัย (3.89)
5. ด้านการส่งเสริมสวัสดิการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (4.09) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การส่งเสริมสิ่งอุปโภคบริโภค (4.19) รองลงมาคือ การส่งเสริมเบี้ยยังชีพทุกคน (4.17) และน้อยสุดคือ การส่งเสริมฌาปนกิจ (4.14)

ดังคำพูดของผู้สูงอายุพูดว่า “ปัญหาของคนแก่คือ สุขภาพ อยากให้มีหมอมาช่วยตรวจ ช่วยดูแลแบบมีบริการเคลื่อนที่ก็จะดีมาก ส่วนด้านกิจกรรมอยากให้มีกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุมา พูดคุยที่บ้าน การส่งเสริมผู้สูงอายุ”

“พอแก่ตัวลงชีวิตก็ลำบากขึ้น จะไปไหนมาไหนไม่สะดวกต้องให้ลูกหลานพาไป ร่างกายก็ไม่แข็งแรงเหมือนเดิม ยายยังดีที่มีลูกหลานดูแล บางคนอยู่คนเดียว อาหารการกินก็ลำบาก เบี้ยสวัสดิการก็พอช่วยได้แต่ไม่พอ ส่วนใหญ่ใช้แต่ที่จำเป็น ประหยัดๆ ลูก ๆ ออกค่าใช้จ่ายเป็นส่วนใหญ่ หมดกับไปหาหมอคลินิก สะดวกคนแก่ก็โรคข้อ/กระดูก ปวดเมื่อย ยาพื้นฐานเบิกจากโรงพยาบาลได้ ยังดีที่ราชการได้ช่วยเหลือ”

ส่วนผู้บริหารเทศบาลรายหนึ่งพูดว่า “ความต้องการสวัสดิการผู้สูงอายุ ให้เพิ่มเบี้ยสวัสดิการ มีระบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน บริการทางการแพทย์ฉุกเฉินบริการที่บ้านในกรณีที่ผู้ป่วยเดินทางไม่ได้ ระบบรถฉุกเฉินทางการแพทย์ให้บริการ และสายด้วยถึงนายกเทศมนตรี”

และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานสวัสดิการพูดว่า “ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุก็มีปัญหาสุขภาพตามวัย ในส่วนของเทศบาลก็มีกองสวัสดิการที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง มีชมรมผู้สูงอายุ มีการ

ทำกิจกรรมต่างทั้งส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ พบปะสังสรรค์ นันทนาการ งานประจำปี รวมทั้งสวัสดิการสงเคราะห์ต่างในเขตเทศบาลนครซึ่งผู้สูงอายุสามารถใช้สิทธิ์ได้”

การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม สรุปได้ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ การเสริมสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุโดยอาชีพที่เหมาะสมกับวัย การเพิ่มเบี้ยยังชีพเพื่อเป็นการลดภาระรายจ่ายในการครองชีพ การส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการโดยให้ผู้สูงอายุออมเงินเข้ากองทุนและจ่ายให้เมื่อมีการเจ็บป่วยเข้านอนรักษาในโรงพยาบาล

2. ด้านสังคม การจัดการบริการเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง จัดตั้งชมรมหรือสมาคมอาปณิกกิจสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายเกื้อหนุนระหว่างชุมชนและให้ทางเทศบาลจัดสรรงบประมาณเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ได้พบปะพูดคุยกัน การจัดสวัสดิการเป็นสิ่งของเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุ

3. ด้านสิ่งแวดล้อม เทศบาลควรจัดสิ่งแวดล้อมเพื่ออำนวยความสะดวกผู้สูงอายุ เช่น ทางลาด ห้องน้ำเฉพาะ รววจับสำหรับเดินในพื้นที่จำเป็น การจัดเก็บข้อมูลที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุเพื่อสร้างสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

4. ด้านสุขภาพ เทศบาลจัดให้เจ้าหน้าที่ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น การเจ็บป่วยของผู้สูงอายุที่เป็นอยู่พบมากที่สุดได้แก่ โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง หรือประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการตรวจสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ จัดเจ้าหน้าที่เยี่ยมบ้านเพื่อให้กำลังใจผู้ป่วย และจัดการตรวจร่างกายประจำปีอย่างต่อเนื่อง การจัดเจ้าหน้าที่ออกให้คำแนะนำการดูแลสุขภาพแก่ผู้สูงอายุและผู้ใกล้ชิด/สมาชิกในครอบครัวให้มีความรู้และการให้ข้อมูลที่ถูกต้องในดูแลผู้สูงอายุ

5. ด้านจิตใจ ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ชมรมกลุ่ม เพื่อให้มีการทำกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้สุขภาวะทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุดีขึ้น การจัดสวัสดิการด้านนันทนาการแก่ผู้สูงอายุ กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาการ พบปะพูดคุยกัน การส่งเสริมด้านบทบาททางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง การส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวให้มีความรู้และความเข้าใจวิธีการดูแลผู้สูงอายุ จะทำให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและถูกต้อง เกิดความอบอุ่น มีสุขภาพจิตที่ดีเป็นต้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านเศรษฐกิจ ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ส่งผลให้เกิดภาวะพึ่งพิงบุตรหลาน และค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่บุตรหลานต้องดูแลทำให้เกิดภาวะของสุขภาพจิตและสังคมของผู้สูงอายุตามมา ดังที่ สมชาย เพชรรัตน์ กล่าวถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3.89) คุณภาพชีวิตที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านจิตใจ (4.04) รองลงมาคือ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (3.96) ด้านสิ่งแวดล้อม (3.82) และน้อยที่สุดคือ ด้านร่างกาย (3.77) ตามลำดับ เนื่องจากควรให้ประชาชนเตรียมความพร้อมในทุก ๆ ด้านในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเพื่อให้สามารถดูแลตนเองได้ โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัยรายได้ รวมถึงการเตรียมความพร้อมสำหรับสวัสดิการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่จำเป็น เช่น ทางด้านนันทนาการ การบริการทางสังคม และทางการแพทย์สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหลาน ซึ่งมีแนวโน้มมากขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเดี่ยวของประเทศไทย (สมชาย เพชรรัตน์, 2562)

จากการศึกษาความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการจัดสวัสดิการ ได้แก่ ด้านการแพทย์และสาธารณสุข การจัดบริการรักษาพยาบาล การตรวจสุขภาพ และด้านอาชีพและรายได้ กองทุนผู้สูงอายุ การสนับสนุนปัจจัยสี่ในการดำรงชีพ เบี้ยยังชีพ การจัดสภาพแวดล้อมที่ดีสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งกิจกรรมทางสังคมเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุ ดังที่ สามารถ รุ่งโรจน์ ได้กล่าวว่าผู้สูงอายุมีความต้องการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกองทุนสวัสดิการ 2) ด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุ 3) ด้านครอบครัวและสังคม 4) ด้านการมีส่วนร่วมกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ และ 5) จัดอบรมเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์พื้นฐาน (สามารถ รุ่งโรจน์, 2560)

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ด้านเศรษฐกิจควรมีการส่งเสริมเรื่องรายได้ให้กับผู้สูงอายุโดยอาชีพที่เหมาะสม การเพิ่มเบี้ยยังชีพเพื่อเป็นการลดภาระรายจ่ายในการครองชีพ ด้านสังคม การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายเกื้อหนุนระหว่างชุมชน การจัดสวัสดิการเป็นสิ่งของเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุ จัดสรรงบประมาณเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ด้านสิ่งแวดล้อม ควรจัดสิ่งแวดล้อมเพื่ออำนวยความสะดวกผู้สูงอายุ มีการจัดเก็บข้อมูลที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุเพื่อสร้างสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ด้านสุขภาพ ให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้นดูแลการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุที่เป็นอยู่พบมากที่สุดได้แก่ โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง หรือประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการตรวจสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ

การตรวจสอบสุขภาพประจำปี การครอบครัวมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด และด้านจิตใจ ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมทางสังคมในโอกาสต่าง ๆ เพื่อสุขภาวะทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา การส่งเสริมบทบาททางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง การส่งเสริมให้ครอบครัวดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและถูกต้อง เกิดความอบอุ่น มีสุขภาพจิตที่ดี เป็นต้น ดังที่อรรถพงศ์ คชศักดิ์ ได้กล่าวถึง แนวทางการจัดสวัสดิการ คือควรจัดสวัสดิการอย่างต่อเนื่อง และมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน จัดสรรงบประมาณ บุคลากร ที่เพียงพอ การบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนอื่น ๆ (อรรถพงศ์ คชศักดิ์, 2562) และทาริตา แดงเส็ง ที่กล่าวว่าการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุควรสนับสนุนให้เกิดช่องทางการเข้าถึงบริการของหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนมากขึ้น เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิทธิต่าง ๆ ที่ควรได้รับให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึงการรับรู้สิทธิได้อย่างถูกต้องและทั่วถึง รวมไปถึงมีการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล การจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมมากขึ้น (ทาริตา แดงเส็ง และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, 2564)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุประสบปัญหาค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเนื่องจากไม่สามารถประกอบอาชีพได้ทำให้รายได้จากเบี้ยสวัสดิการไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกันภาวะสุขภาพที่อ่อนแอลงทำให้ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ในกรณีที่อยู่คนเดียวมีบุตรหลานรวมทั้งที่บุตรหลานต้องออกไปทำงาน ส่งผลให้เกิดภาวะความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิต ในส่วนของความต้องการการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการการจัดบริการรักษาพยาบาลในชุมชน การจัดบริการบริการตรวจสอบสุขภาพ กายภาพบำบัดสำหรับผู้ป่วยที่จำเป็นต้องฟื้นฟูร่างกาย กองทุนผู้สูงอายุสำหรับช่วยเหลือเยียวยากรณีเกิดความเดือดร้อน การรวมกลุ่มส่งเสริมอาชีพ การจัดงานประจำปีเพื่อพบปะฟื้นฟูประเพณี การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านให้กับลูกหลานหรือเผยแพร่สู่สาธารณะ การเข้าถึงห้องสมุดแหล่งเรียนรู้ การบริการรถรับส่งฉุกเฉินในภาวะวิกฤติ การสนับสนุนปัจจัยสี่ การบริการให้บริการของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข สุขลักษณะ การสงเคราะห์สิ่งอุปโภคบริโภค สวัสดิการเบี้ยยังชีพทุกคน และการสงเคราะห์ฌาปนกิจ เป็นต้น ในส่วนของแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจโดยการเสริมสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุโดยอาชีพที่เหมาะสมกับวัย การเพิ่มเบี้ยยังชีพด้านสังคมมีการจัดบริการเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง จัดตั้งชมรมหรือสมาคม

ฉาปนกิจสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายเกื้อหนุนระหว่างชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม ควรจัดสิ่งแวดล้อมเพื่ออำนวยความสะดวกผู้สูงอายุ ด้านสุขภาพควรให้เจ้าหน้าที่ได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น เพื่อให้คำแนะนำการดูแลสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ และผู้ใกล้ชิด/สมาชิกในครอบครัว และด้านจิตใจควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้มีการทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน ช่วยส่งเสริมให้มี สุขภาพจิตที่ดี ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้คือ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้คือ ควรมีการทำความเข้าใจกับผู้สูงอายุในการดำเนินนโยบายสวัสดิการผู้สูงอายุ เพื่อให้เข้าใจตรงกันในความคาดหวังของผู้สูงอายุกับความเป็นไปได้ในการดำเนินการของเทศบาล และควรมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการให้บริการสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ อย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ ที่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุโดยตรงข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายคือ เทศบาลควรเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสะท้อนปัญหาความจำเป็นและความต้องการในการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้การจัดสวัสดิการมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผล และควรมีระบบสวัสดิการที่เป็นความร่วมมือระหว่างเทศบาลและชุมชน เช่น กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการระดมทุน สร้างความเกื้อกูลกันในชุมชนเป็นการสร้างระบบสวัสดิการที่ยั่งยืน และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ ควรศึกษาปัญหาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเขตเมืองและเขตชนบท การศึกษาเปรียบเทียบหน่วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับต่างๆในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ บทบาทของคนในครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุเปรียบเทียบระหว่างระหว่างผู้สูงอายุที่มีบุตรหลานและไม่มีบุตรหลานเพื่อให้เข้าใจปัญหาและเยียวยาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยเรื่องความต้องการและแนวทางในการดำเนินนโยบายสวัสดิการของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สนับสนุนโดยสำนักบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนา มหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ปี พ.ศ. 2558

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2546). พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเทพเพ็ญวานิชย์.
กันยารัตน์ จันทรสว่าง. (2565). การจัดสวัสดิการของรัฐเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, 6(1), 163-184.

- ทาริตา แต่งเส็ง และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2564). แนวทางในการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลทับคล้อ อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร. วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, 6(2), 63-73.
- นฤมล ถาวร. (2561). การบริหารจัดการด้านการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่. ใน รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการบริหารสาธารณะ. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาการพิมพ์.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, 6 เมษายน 2560, หน้า 1-90.
- สมชาย เพชรรัตน์. (2562). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์และความมั่นคง. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมปอง สุวรรณภุมมา และคณะ. (2565). แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 7(1), 106-120.
- สามารถ รุ่งโรจน์. (2560). ความต้องการสวัสดิการผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. ใน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานสถิติจังหวัดสุราษฎร์ธานี. (2565). สถิติผู้สูงอายุจังหวัดสุราษฎร์ธานี. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <http://surat.nso.go.th>
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2558). ข้อมูลสถิติจำนวนประชากร. เรียกใช้เมื่อ 26 เมษายน 2558 จาก <https://www.bora.dopa.go.th/index.php/th/contact-part6>
- อนันต์ อนันตกุล. (2560). สังคมสูงวัย...ความท้าทายประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักธรรมศาสตร์และการเมืองราชบัณฑิตยสภา.
- อรรถพงศ์ คชศักดิ์. (2562). แนวทางการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขาชัยสน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อัญชราภรณ์ เลาหรั่งพิสิฐ. (2563). นโยบายการบริหารพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. Journal of Management Science Nakhon Pathom Rajabhat University, 7(2), 25-40.

- Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.
- Likert, R. (1967). The Method of Constructing and Attitude Scale. In Fishbein, M. (Ed.) Attitude Theory and Measurement (pp. 90-95). New York: Wiley & Son.

รูปแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อน
เศรษฐกิจชุมชนอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี*
THE INNOVATIVE MANAGEMENT MODEL FOR LOCAL FISHERIES TO
DRIVE COMMUNITY ECONOMY IN BANDON BAY, SURATTHANI
PROVINCE

ชนัญชิตา ทิพย์ญาณ

Chananchida Tipyan

พงศ์เทพ แก้วเสถียร

Pongtep Keawsatean

วงศ์สิริ เรืองศรี

Wongsiri Rueangsri

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

E-mail: pinky_sa@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติชุมชนและพัฒนากลุ่มชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2) ศึกษาการจัดการของประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ 3) ศึกษาแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาข้อมูลจากเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) แกนนำชุมชน 2) ประมงพื้นบ้าน และ 3) ประชาชนในชุมชน รวมทั้งหมด 15 คน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และสรุปภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติชุมชน เป็นชุมชนประมงในอ่าวบ้านดอนเป็นศูนย์กลางการค้าขาย เมืองสำคัญคือ เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองไชยา โดยปฏิรูปการปกครอง เรียกว่า “ปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล” และสมัยรัชกาลที่ 6 ได้พระราชทานเมืองนี้ว่า “สุราษฎร์ธานี” คือ “เมืองคนดี” และพัฒนากลุ่มชุมชน โดยชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 1.1) กลุ่มที่มีเรือและเครื่องมือ 1.2) กลุ่มที่ไม่มีเรือแต่มีเครื่องมือ และ 1.3) กลุ่มที่ไม่มีทั้งเรือและเครื่องมือ ใช้อุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สวิง โป๊ะ ลอบปลา 2) การจัดการประมงพื้นบ้าน ได้แก่ 2.1) ด้านสังคม

* Received 14 June 2022; Revised 30 June 2022; Accepted 30 June 2022

2.2) ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 2.3) ด้านเศรษฐกิจ 2.4) ด้านความมั่นคงทางอาหาร และ 2.5) ด้านนโยบาย และ 3) รูปแบบการจัดการนวัตกรรมของประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน ได้แก่ 3.1) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย 3.2) การพัฒนาความรู้ด้านวิจัย 3.3) ด้านการจัดการทรัพยากรร่วม 3.4) การบริหารจัดการทรัพยากรบนฐานระบบนิเวศ 3.5) การใช้ความรู้และนวัตกรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน และ 3.6) ด้านการใช้ข้อมูลติดตามและประเมินสถานการณ์ทรัพยากร

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการ, นวัตกรรม, ประมงพื้นบ้าน, เศรษฐกิจชุมชน, อ่าวบ้านดอน

Abstract

The objective of this research article was to 1) study the history of the community and community development along the Bandon Bay coast, 2) study the management of local fisheries in Bandon Bay, and 3) study the innovative management model of indigenous fisheries to drive the community economy in Bandon Bay, Surat Thani Province. The study was qualitative research by document data analysis, in-depth interview, and focus group. Key informants were divided into 1) community leaders, 2) local fisheries, and 3) community of 15 persons, by selecting a specific sample, content analysis, and summarizing the overview. The research found that: 1) history of the community was a fishing community in Ao Bandon as a trading center. the important city is Nakhon Si Thammarat city and Chaiya city by reforming the government called "thesapiban county government" and during the reign of King Rama VI gave this city "Surat Thani" is a "city of good people" and community development. The communities around Ban Don Bay were divided into 3 groups: 1.1) group with boats and tools, 1.2) group without a boat but with tools, and 1.3) group without boats and tools. Use equipment made from local wisdom such as swing, pontoon, and fish poaching, 2) Local fisheries management: such as 2.1) social aspect, 2.2) resource and environment aspect, 2.3) economic aspect, 2.4) food security aspect, and 2.5) policy aspect. And 3) innovative management model of indigenous fisheries to drive the community economy in Bandon Bay, namely 3.1) grouping and networking, 3.2) research knowledge development, 3.3) shared resource management, 3.4) ecosystem-based resource management, and 3.5) using knowledge and innovation drives the community economy; and 3.6) the use of data to monitor and assess the situation of resources.

Keywords: Management Model, Innovation, Local Fisheries, Community Economy, Bandon Bay

บทนำ

อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านการประมงทะเล แหล่งความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายฝั่ง และแหล่งที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ซึ่งลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอ่าวบ้านดอนเป็นอ่าวขนาดใหญ่มีความยาวตลอดแนวชายฝั่งประมาณ 120 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 6 อำเภอ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง อำเภอเกาะพะลวย และอำเภอเกาะเต่า และลักษณะบริบทของอ่าวบ้านดอนเป็นที่ราบลุ่มเป็นท้องกระทะ มีรับน้ำจากแม่น้ำลำคลองน้อยใหญ่ถึง 11 สาย เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์จากตะกอนปากแม่น้ำต่าง ๆ ที่ไหลลงสู่อ่าวบ้านดอน โดยเฉพาะแม่น้ำตาปี - แม่น้ำพุมดวง (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2561) ทำให้อ่าวบ้านดอนจึงเป็นศูนย์รวมของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและสภาพบริบทที่รวมความหลากหลายในระบบนิเวศทางทะเล เช่น ป่าชายเลน หาดทรายเลน ปะการัง สัตว์น้ำนานาชนิด และทั้งยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์น้ำ ตลอดจนเป็นที่อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนที่เติบโตสู่ท้องทะเลต่อไป นอกจากนี้ อ่าวบ้านดอนยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลหายากหลายชนิด ได้แก่ พะยูน โลมา เต่าทะเล เมื่อถึงฤดูหนาวอ่าวบ้านดอนยังเป็นที่หลบภัยหนาวของนกหลายชนิดเช่นกัน ได้แก่ นกเป็ดน้ำ นกกระเต็นน้อยธรรมดาและนกน้ำชนิดต่าง ๆ (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2550) ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวบ้านดอนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพและคุณภาพชีวิตของพี่น้องประมงพื้นบ้านที่อยู่รอบอ่าวบ้านดอน ในการทำประมงชายฝั่ง หรือประมงพื้นบ้าน เป็นลักษณะของการทำประมงเพื่อยังชีพ โดยทั่วไปใช้เรือขนาดเล็ก ซึ่งเครื่องมือประมงที่ใช้ เช่น อวน แห เบ็ด ประมง พื้นบ้านเป็นการทำประมงเพื่อยังชีพ หาอาหาร สร้างรายได้ และก่อให้เกิดการสร้างงานในท้องถิ่น ซึ่งปริมาณการจับสัตว์น้ำจากการทำประมงพื้นบ้านคิดเป็นร้อยละ 10 จากปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำจากการประมงทะเลทั้งหมด (สำนักบัญชีประชาชาติสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม, 2565)

ปัจจุบันการใช้ประโยชน์โดยการทำการประมงจับสัตว์น้ำพื้นที่อ่าวบ้านดอนมีอยู่ด้วยกันหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้านที่ทำการจับสัตว์น้ำในเขต 3 ไมล์ทะเลจากชายฝั่ง กลุ่มประมงพาณิชย์ประเภทเรือเป็นเรือขนาดใหญ่มากกว่า 10 ตันครอสส์ และกลุ่มผู้ประกอบการเพาะสัตว์น้ำต้องทำในเขตที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น (กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2558) แต่ละกลุ่มก็ใช้เครื่องมือและวิธีการจับสัตว์น้ำที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ชนิดของเครื่องมือและเขตการจับสัตว์น้ำ การใช้ประโยชน์จากความสมบูรณ์ของ

ทรัพยากรธรรมชาติพื้นที่ของอ่าวบ้านดอน โดยกลุ่มผู้ใช้ที่มีหลากหลายกลุ่มทำให้เกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรและบางกลุ่มก็ไม่เคารพกฎหมาย ส่งผลกระทบให้เกินกำลังที่อ่าวบ้านดอนจะผลิตสัตว์น้ำได้ทันกับการทำการประมงจับสัตว์น้ำ ทำให้อ่าวบ้านดอนตกอยู่ในสถานะเสื่อมโทรม และปริมาณของสัตว์น้ำมีจำนวนลดน้อยลงจนบางเวลาประมงพื้นบ้านไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้ (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2550) เนื่องจากอ่าวบ้านดอนมีทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้คนหลายกลุ่มเข้าแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่มากขึ้นเรื่อย ๆ จนระบบนิเวศไม่สามารถผลิตทรัพยากรให้เพียงพอต่อความต้องการของคนได้ ทำให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือความขัดแย้งในเรื่องความเหลื่อมล้ำของเครื่องมือในการประกอบอาชีพระหว่างประมงพาณิชย์และประมงชายฝั่ง และขณะเดียวกันชุมชนได้ถูกเบียดขับจากกลุ่มทุน ทั้งทางทะเล และบนผืนดิน ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของประมงพื้นบ้านรอบอ่าวบ้านดอน ทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคม และอาจส่งผลถึงปัญหาความมั่นคงทางอาหารระดับพื้นที่ในอนาคต (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), 2565)

จากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อ่าวบ้านดอนทำให้เกิดเป็นปัญหาต่อการจัดการทรัพยากรเป็นอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของชุมชนชายฝั่งโดยตรง ทั้งนี้การตกตวงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมากเกินไปจนทรัพยากรลดลงอย่างรวดเร็ว จนนำไปสู่ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร การบุกรุกผู้มีอิทธิพลเข้ามายึดครองพื้นที่โดยไม่ได้อนุญาต รวมถึงขัดขวางการรื้อถอนของเจ้าหน้าที่ และเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้มียุทธประโยชน์ในพื้นที่อ่าวบ้านดอน จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อประมงพื้นบ้าน ชุมชน และผู้บริโภคเป็นอย่างมาก กล่าวคือ การนำมาใช้ในการบริโภค และแปรรูปในการประกอบอาหาร ดังนั้นควรมีการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่เชื่อมโยงเข้ากับความมั่นคงด้านอาหารและความมั่นคงด้านอาชีพของชุมชนชายฝั่ง รวมทั้งสร้างความตระหนัก การป้องกัน และการตั้งรับปรับตัวจากภัยธรรมชาติ การปรับเปลี่ยนกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่สะท้อนถึงความเป็นประชาธิปไตยในลักษณะที่เป็นข้อตกลงร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร (ชนัญชิตา ทิพย์ญาณ, 2560) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะไปตามทรัพยากรแต่ละประเภท รวมถึงสิทธิชุมชนยังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การตรวจสอบ ถ่วงดุล การเปลี่ยนแปลงและการเจรจาต่อรองอย่างต่อเนื่องระหว่างสมาชิกชุมชน และระหว่างชุมชนกับอำนาจภายนอก ตลอดจนต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน เพื่อให้ทรัพยากรที่มีอยู่ท้องถิ่นเกิดความยั่งยืน (กรกฎ ทองชะโชค, 2565) ซึ่งในการออกแบบนวัตกรรมจัดการทรัพยากรโดยชุมชนประมงพื้นบ้าน เป็นการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญามาช่วยในการฟื้นฟูทรัพยากร ปลุกจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน จากการดูแลทรัพยากรส่งผลให้เกิดการดูแลรักษาแนวเขตเฝ้าระวังเครื่องมือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยกันรักษาทะเลหน้าบ้านให้มีความสมบูรณ์ ทั้งนี้การสร้างนวัตกรรมในประมงพื้นบ้านแบบยั่งยืน สามารถสร้าง

มูลค่าให้ชุมชนที่เป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศได้มากกว่า 10% ของมูลค่าประมงทะเลไปพร้อม ๆ กับรักษาทรัพยากรทะเลและชายฝั่งให้อยู่ไปนานๆ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนความรู้ต่าง ๆ (วิภาวดี เอมสูงเนิน, 2565) จากประเด็นสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อการจัดการประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน และเพื่อให้ทรัพยากรมีอยู่อย่างยั่งยืน รวมถึงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ให้เป็นชุมชนทรัพยากรความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยต่อไป และนำไปสู่แนวทางการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการประมงบนฐานธรรมาภิบาล อ่าวบ้านดอนให้เกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติชุมชนและพัฒนากลุ่มชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาการจัดการของประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่ม สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการถอดบทเรียน ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขตการวิจัย

1.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ 1) แกนนำชุมชน 2) ประมงพื้นบ้าน และ 3) ประชาชนในชุมชน จำนวนกลุ่มละ 5 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างศึกษาแบบเจาะจงรวมทั้งหมด 15 คน เกณฑ์สำหรับการคัดเลือก คือ 1) เป็นผู้มีบทบาทและเกี่ยวข้องกับการทำประมงชายฝั่งในชุมชน ไม่น้อย 5 ปี และ 2) ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เกี่ยวกับการทำประมงชายฝั่ง มากกว่า 10 ปี

1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติชุมชนและพัฒนากลุ่มชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี การจัดการทรัพยากรประมงพื้นบ้าน รูปแบบนวัตกรรมการประมงพื้นบ้าน และเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.3 พื้นที่ศึกษา ครอบคลุมพื้นที่ 6 อำเภอ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง อำเภอเกาะพะลวย และอำเภอดอนสัก

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการ ด้านการทำประมง ด้านภาษา และด้านวิจัย จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา แล้วนำไปหาค่าความเที่ยงตรงโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC ได้เท่ากับ 0.67 - 1.00 (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.85 มีความสอดคล้องถือว่าผ่านเกณฑ์ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546) จากนั้นจัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ แบ่งเป็น 3 ตอน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน 2) ประวัติชุมชนและพัฒนารวมชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน 3) การจัดการของประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน และนำบทสนทนาที่ได้มาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนวัตกรรมของประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน

3) ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 ประวัติชุมชนและพัฒนารวมชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน และการจัดการของประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และระยะที่ 3 รูปแบบการจัดการนวัตกรรมของประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน ใช้การสนทนากลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญด้านการทำประมงที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี จำนวน 10 ท่าน

4) ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ข้อมูลเอกสาร (Content Analysis) และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยใช้เทคนิคสามเสา (ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย ด้านทฤษฎี) ในการตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่าข้อมูลนั้นอ้อมตัว ถูกต้อง เพียงพอ และความเชื่อถือได้ของข้อมูลว่าจะสามารถตอบปัญหาของการศึกษาได้อย่างครบถ้วน

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาประวัติชุมชนและพัฒนารวมชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า

1. ประวัติชุมชนคือ ชุมชนประมงในอ่าวบ้านดอนเป็นชุมชนดั้งเดิม จากอิทธิพลของเมืองท่าในอดีตส่งผลให้จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นศูนย์กลางการค้าขายมาถึงปัจจุบัน เมืองสำคัญ ๆ คือ เมืองโบราณมีศูนย์กลางที่ราบลุ่มคลองไชยา เป็นสังคมที่ผูกมัดกับธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพและการทำมาหากิน เช่น การตั้งบ้านเรือนริมน้ำ ริมคลอง หรือชายฝั่งทะเล เป็นต้น เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลงตรงกับสมัยที่กรุงสุโขทัยกำลังเจริญรุ่งเรืองและได้ขยายอำนาจลงมาทางใต้ตลอดไปถึงแหลมมลายู เป็นเมืองสำคัญทางใต้คือ เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองไชยา ซึ่งเป็นเมืองท่าการค้าและเศรษฐกิจที่สำคัญในอ่าวบ้านดอนต่อมาในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยรัชกาลที่ 3 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองท่าทอง จากริมคลองท่าเพชร มาตั้งที่บ้านดอน และได้พระราชทาน นามใหม่ให้ว่า “เมืองกาญจนดิษฐ์” ต่อมา

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทางการค้าออกข้อบังคับลักษณะการปกครองหัวเมืองโดยปฏิรูปการปกครองให้ท้องที่หลายอำเภอรวมกัน มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชาและรวมหลายหัวเมืองเป็นมณฑล เรียกว่า “ปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล” โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์ เมืองหลังสวน และเมืองชุมพร เป็น “มณฑลชุมพร” และในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ย้ายศาลาว่าการมณฑลจากชุมพร มาตั้งที่บ้านดอนบริเวณเดียวกับศาลากลางเมืองไชยา ตั้งเป็น “อำเภอพุมเรียง” และพระราชทานเมืองนี้ว่า “สุราษฎร์ธานี” คือ “เมืองคนดี” เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2458 และได้พระราชทานชื่อแม่น้ำว่า “แม่น้ำตาปี”

2. พัฒนาการชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอนคือ ชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอนเป็นระบบสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอ่าวบ้านดอนเป็นชุมชนชายฝั่งที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ เป็นสังคมที่เกื้อกูลกันทางทรัพยากรในการดำรงชีพ ความเป็นเครือญาติมีอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรม มีระบบเครือญาติจากการผูกมิตรระหว่างกันระหว่างเพื่อน ที่เรียกว่า “เกลอ” ก็มีอิทธิพลต่อทางสังคมของคนในอ่าวบ้านดอน โดยชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นชาวประมงพื้นบ้านที่มีเรือและเครื่องมือในการทำประมง กลุ่มที่สอง เป็นชาวประมงพื้นบ้านที่ไม่มีเรือแต่มีเครื่องมือในการทำประมง และกลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านที่ไม่มีทั้งเรือและเครื่องมือทำการประมง แต่อาศัยการหากินโดยการจับสัตว์น้ำตามชายฝั่ง ซึ่งใช้อุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สวิง โป๊ะ ลอบปลา เมื่อได้ปลามากก็นำไปแลกกับสิ่งของอย่างอื่นเพื่อการยังชีพ เช่น ข้าวสาร ผัก ผลไม้ โดยพื้นเพหรือวัฒนธรรมกลุ่มคนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แบ่งตามภูมิมิเวศที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก คือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณต้นน้ำ เรียกว่า “ชาวเหนือ” อาศัยของป่าและผลไม้แลกกับกลุ่มที่อาศัยปากน้ำ เรียกว่า “ชาวหาด” จะตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณปากแม่น้ำ อาศัยอาชีพประมงและค้าขายเป็นหลัก และกลุ่มที่อาศัยที่ราบลุ่มคือ “ชาวนา” เป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีอาชีพทำนาข้าว และน้ำตาลโตนด

ดังผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ที่ว่า “บ้านดอนเป็นศูนย์กลางชุมชนเมืองที่เกิดขึ้นด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน เป็นศูนย์กลางการค้าขายนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยพัฒนามาพร้อม ๆ กับชุมชนโบราณอีกหลายแห่งที่อยู่บริเวณรอบอ่าวบ้านดอน เช่น เมืองไชยา เมืองท่าทอง และชุมชนที่อยู่ต้นน้ำ คือ เมืองเวียงสระ และเมืองท่าขนอน เมืองบ้านดอนผ่านรูปแบบการปกครองมาหลายยุคหลายสมัย จนที่สุดจึงเป็นที่ตั้งของตัวจังหวัดคืออำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ.2481” (ผู้นำชุมชน, 2563)

และ “ชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนมีการดำรงชีพอยู่กับทะเลทำมาหากินและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นหลัก โดยใช้เรือแจวและอุปกรณ์ที่ใช้ในการจับสัตว์เป็นเครื่องมือที่ประดิษฐ์เองจากภูมิปัญญา เช่น สวิง โป๊ะ ลอบปลา เมื่อได้ปลาก็จะนำไปแลกกับสิ่งของอย่างอื่นเพื่อการยังชีพ และเหลือก็ขาย” (ประมงพื้นบ้าน, 2563)

ผลการศึกษการจัดการของประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
พบว่า ชุมชนได้มีการอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เพื่อรักษาฐานทรัพยากรที่มีผลประโยชน์ในอนาคต และให้ชุมชนมีทรัพยากรที่สมดุลและสมบูรณ์ในอ่าวบ้านดอนอย่างยั่งยืน สามารถจัดการประมงพื้นบ้าน ดังนี้

1. ด้านสังคมคือ มีการดำรงชีพแบบพึ่งเศรษฐกิจครัวเรือนมากกว่าเศรษฐกิจตลาด ใช้แรงงานในครัวเรือนทั้งหมดในการผลิต ชุมชนจัดการแบบพึ่งตนเองจึงมีความเกื้อกันระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติสูงมาก ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ด้วยสำนึกและเงื่อนไขที่มีต่อธรรมชาติเพื่อให้ทรัพยากรสามารถใช้ได้ไปถึงรุ่นลูกหลาน ทั้งนี้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มประมงท้องถิ่น กลุ่มองค์กรชุมชนชายฝั่ง และเครือข่ายประมงพื้นบ้านเพื่อมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน รวมถึงการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง กรมประมง หน่วยงานวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และภาคธุรกิจเอกชน เช่น ซีพีปตท. หาดทิพย์ โดยมีการจัดกิจกรรมในชุมชน ได้แก่ บ้านปลา ธนาคารปูม้า และทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

2. ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมคือ ชุมชนเคารพกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและสังคม เช่น ไม่จับสัตว์น้ำตัวเล็ก ไม่ทำประมงในฤดูวางไข่ และเคารพการทำมาหากินของกันและกัน ไม่ลักขโมยหรือทำลายเครื่องมือของคนอื่น ซึ่งเป็นสังคมที่เกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันทั้งทรัพยากรธรรมชาติและผู้คน รวมทั้งมีการจัดการและควบคุมทรัพยากรทางทะเล โดยกระจายสิทธิการทำประมงพื้นบ้านในพื้นที่ที่กำหนด เรียกว่า “สิทธิหน้าบ้าน” หรือ “สิทธิชุมชน” ในกลุ่มประมงพื้นบ้าน ตลอดจนสภาพความสัมพันธ์ในทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ทำให้ครัวเรือนของชาวประมงสามารถการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีพ เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก และปรับตัวเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพ โดยอาศัยกลไกสถาบันต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชน เพื่อสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชน

3. ด้านเศรษฐกิจคือ ชุมชนมีการรวมกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจ ในระดับครัวเรือนและชุมชนประมงพื้นบ้าน ผู้หญิงมีส่วนสำคัญในการเพิ่มผลผลิตด้านการประมงที่สามารถสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้กับครัวเรือนได้ ผู้หญิงมีบทบาทร่วมในการบริหารจัดการครัวเรือนในภาวะวิกฤตของครัวเรือน เช่น การแปรรูปอาหาร การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทะเลในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ปลาแห้ง ปลาเค็ม และทำกะปิ และกลุ่มการท่องเที่ยวที่ร่วมกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน โดยอยู่บนฐานทรัพยากรที่มีในชุมชน และมีการจัดการที่มีส่วนร่วมในการดูแลอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน และได้พัฒนาเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบวิถีท้องถิ่น

4. ด้านความมั่นคงทางอาหารคือ ครัวเรือนของชาวประมงในอ่าวบ้านดอน พอที่มีทางเลือกในการปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพ และสามารถอยู่ได้ในชุมชนโดยไม่ลำบาก

จนเกินไป และมีการรวมกลุ่มของชุมชนชาวประมงเล็ก ๆ ที่จับสัตว์น้ำแบบเหมาะสม เพื่ออนุรักษ์ให้มีสัตว์ทะเลให้จับมาเป็นอาหารได้นาน ๆ

5. ด้านนโยบายคือ การจัดการที่เกิดมาจากนโยบายของรัฐในการจัดการโดยผ่านเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติการในพื้นที่ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการทำงานในเรื่องการบริหารจัดการด้านประมงและทรัพยากรชายฝั่ง ต้องอาศัยกำลังเจ้าหน้าที่จำนวนมากพอกับอำนาจความรับผิดชอบตามภารกิจ สามารถแบ่งระดับมาตรการเป็น 3 ระดับ คือ 1) มาตรการในภาพรวมของระดับนโยบาย กลไกการบริหาร 2) มาตรการเฉพาะพื้นที่ และ 3) มาตรการเฉพาะปูมา

ดังผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ที่ว่า “ในส่วนของความร่วมมือในการดูแลทรัพยากรนั้น มีการทำงานระหว่างภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ เราร่วมกันอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากร และสนับสนุนการทำงานเป็นอย่างดี” (ประชาชน, 2563)

“แต่ปู่ย่าตายายเราทำเลมา ทะเลเหมือนมรดกหรือสมบัติที่สืบทอดกันมา คนทำเลจึงไม่คิดสร้างสวนหรือซื้อที่ดิน เพราะวิถีชีวิตเราไม่เหมาะ เราถูกสอน ถูกสร้าง ถูกฝึกให้ทำประมง เรียนรู้กันมาจากการออกเลไปกับพ่อกับแม่ แต่พอมาตอนหลังมีการจัดสรรทะเลให้มีเจ้าของ ชาวประมงดั้งเดิมเลยลำบาก การเพาะเลี้ยงก็ใช้ทุนสูง สู้ไม่ไหว ออกทะเลเราใช้น้ำมัน แรงงานในครอบครัว เครื่องมือตามฤดูกาลของสัตว์น้ำ พออยู่พอกินได้...เราอยู่กับวิถีแบบนี้ พอรัฐมาจัดการให้ทะเลมีเจ้าของเลยลำบาก ชาวประมงใช้พื้นที่ทะเลไม่ได้ ทะเลไม่ควรมีเจ้าของ หากินร่วมกัน เคารพธรรมชาติ เคารพกติกา ก้อยู่กันได้ไม่เดือดร้อน” (ผู้นำชุมชน, 2563)

และ “ชาวประมงพื้นบ้านมีทะเลธรรมชาติเป็นเหมือนมรดก ชาติเงินก็ออกทะเลหาจับสัตว์น้ำขาย...เลพอเฒ่า สมบัติสาธารณะ ไม่มีกับข้าวก็ออกทะเลไปหาจับสัตว์น้ำ เดียวก็ได้มาทำกิน คนทะเลไม่เคยอด.. ทะเลพอเฒ่า หม้อข้าวก็ทะเล” (ประมงพื้นบ้าน, 2563)

ผลการศึกษารูปแบบการจัดการนวัตกรรมประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า จากการสนทนากลุ่มสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย เป็นการสานต่อองค์กรที่มีอยู่เดิมของชุมชน แต่เป็นองค์กรเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ เมื่อวิกฤตอ่าวบ้านดอนเริ่มเกิดขึ้นทำให้เกิดความร่วมมือกันของเครือข่ายเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งการรวมกลุ่มนี้จะช่วยสร้างความมั่นคงทั้งทางทรัพยากร อาชีพ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาให้เกิดความยั่งยืน เช่น ธนาครปูมา กลุ่มแปรรูปผลิตจากสัตว์น้ำ

2. ด้านการพัฒนาความรู้ของชุมชนประมงในด้านการวิจัย เป็นการนำไปสู่การสร้างทางเลือกทางอาชีพ และเสริมสร้างความรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอาชีพ และเป็นการจัดการทรัพยากรประมงที่กินได้ รวมถึงการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและประเทศ

3. ด้านการจัดการทรัพยากรร่วม เป็นความร่วมมือกันในการทำงานระหว่างภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ โดยภาคประชาชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้หญิง

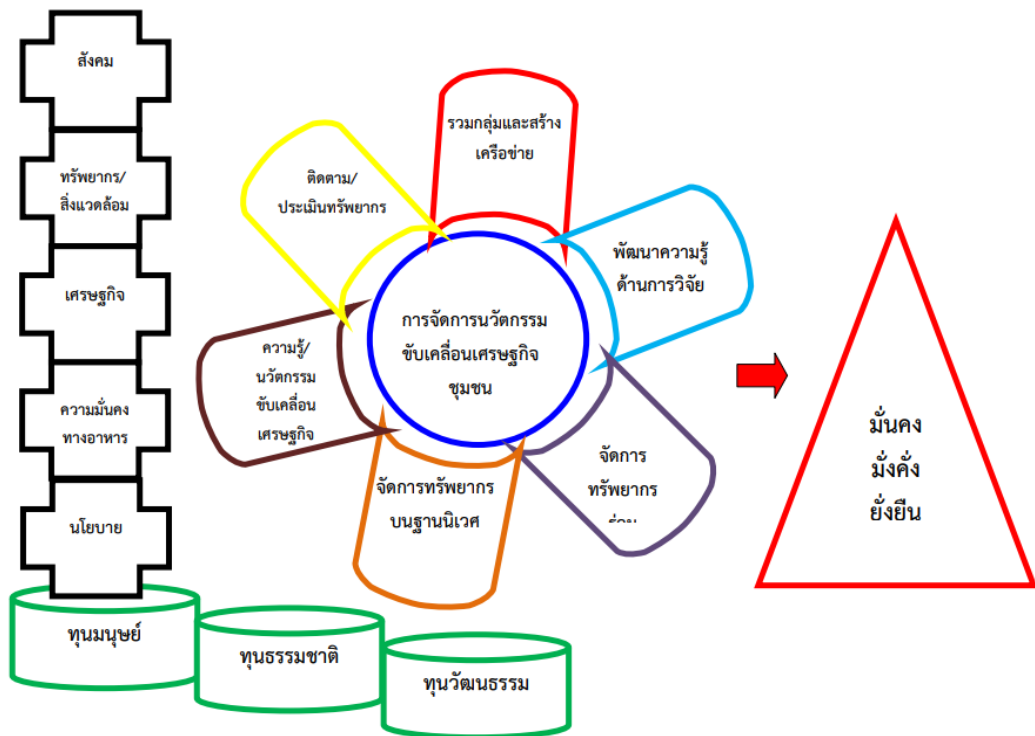
ทั้งในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร และการร่วมตัดสินใจในการทำงานของชุมชน เป็นส่วนที่สามารถสนับสนุนการทำงานได้เป็นอย่างดีความพยายาม ของกลุ่มผู้หญิงในการสร้างสวัสดิการฐานชุมชนขึ้นมาเพื่อสร้างหลักประกันในการดำรงชีพตนเอง เช่น การสร้างกองทุนปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง การทำธนาคารปูม้า และการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว มีการทำงานลักษณะเครือข่ายที่เรียกว่า “เครือข่ายอ่าวบ้านดอน”

4. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรประมงบนฐานระบบนิเวศ เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ ด้านระบบนิเวศเข้ากับการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อรักษาความสมดุล ของระบบนิเวศ และตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้ใช้ประโยชน์จากทะเลและทรัพยากรชายฝั่ง โดยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของระบบนิเวศว่ามีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกัน หากทำให้ระบบนิเวศขาดความสมดุลก็จะทำให้ ระเบียบวิถีชีวิตของผู้คนที่พึ่งพาระบบนิเวศต้องสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ และที่สุดนำไปสู่ปัญหาสังคมได้ ด้วยเหตุนี้ การจัดการเชิงระบบนิเวศจึงรวมมิติการจัดการที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5. ด้านการใช้ความรู้และนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน โดยทรัพยากรทางทะเลมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ปลา ปูม้า หอยแครง เนื่องจากเป็นสินค้าที่มีความต้องการสูงทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนั้น ควรศึกษาวิจัยและพัฒนาร่วมกับชุมชนประมง และองค์กรท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ เพื่อพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูตามธรรมชาติ โดยใช้ความรู้ร่วมระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่บูรณาการเข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน

6. ด้านการใช้ข้อมูลเพื่อติดตามและประเมินสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเล การนำเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีในการติดตามและประเมินสถานการณ์ทางทะเลได้ ช่วยให้ทราบศักยภาพทางทะเลว่าควรฟื้นฟู และดูแลอย่างไร

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องพัฒนาระบบติดตามความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรทางทะเล และกำหนดมาตรการเฉพาะสำหรับพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่สำคัญของประเทศ และแนวทางภาพรวมของการจัดการประมง ผู้วิจัยสรุปรูปแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการนวัตกรรมประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน
 อ่าวบ้านดอน

จากภาพที่ 1 สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการนวัตกรรมประมงพื้นบ้านนำไปสู่การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนประมงพื้นบ้าน เป็นการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญามาช่วยในการฟื้นฟูทรัพยากร ปกป้องจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน จากการดูแลทรัพยากรส่งผลให้เกิดการดูแลรักษาแนวเขตเฝ้าระวังเครื่องมือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างนวัตกรรมในประมงพื้นบ้านแบบยั่งยืน สามารถสร้างมูลค่าให้ชุมชนที่เป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยฐานจากทรัพยากรทุนมนุษย์ (คน และภูมิปัญญา) ทุนธรรมชาติ (ทรัพยากรทางทะเล) ทุนสังคมวัฒนธรรม (การสร้างเครือข่าย) ซึ่งทุนเหล่านี้ชาวประมงพื้นบ้านใช้ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพเพื่อให้ตนเองและครัวเรือนอยู่รอด และมีกลวิธีในการประสานความร่วมมือผ่านโครงสร้างกลไกของรัฐ องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชน ในการสนับสนุนให้เกิดการดำรงชีพเพื่อไปสู่ความยั่งยืน การดำรงชีพของประมงพื้นบ้านที่มีความหลากหลาย และซับซ้อนมากขึ้น ชาวประมงพื้นบ้านมีความสามารถในการปรับตัวในการดำรงชีพ โดยสามารถใช้ทรัพยากรทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

ให้เกิดประโยชน์ มีการสร้างสรรค์กิจกรรมที่หลากหลายที่มีความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และพัฒนาเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัว ความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยไม่ทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติเดิม เพื่อนำไปสู่เป้าหมายความมั่นคงในชีวิตคือ การลดความยากจน ความอยู่ดีมีสุข การปรับวิถีการดำรงชีพ การลดความเปราะบางและความยืดหยุ่น และการพัฒนาฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน

อภิปรายผล

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนและพัฒนากลุ่มชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปได้ว่า ด้านประวัติศาสตร์ชุมชนคือ ชุมชนประมงในอ่าวบ้านดอนเป็นชุมชนดั้งเดิมจากอิทธิพลของเมืองท่าในอดีตส่งผลให้จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นศูนย์กลางการค้าขายมาถึงปัจจุบัน เมืองสำคัญ ๆ ในอดีตคือ เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองไชยา ต่อมาได้มีการขยายขยายเมืองและมีความเจริญด้านเศรษฐกิจที่เป็นเมืองท่าในการขนส่งและค้าขาย จึงได้พระราชทานให้เป็น “เมืองกาญจนดิษฐ์” และ “อำเภอพุมเรียง” จนกระทั่งได้รวมหลายหัวเมืองต่าง ๆ เป็นมณฑล และพระราชทานเมืองนี้ว่า “สุราษฎร์ธานี” คือ “เมืองคนดี” เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2458 และด้าน พัฒนาการชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน กล่าวคือ ชุมชนอ่าวบ้านดอนเป็นชุมชนชายฝั่งที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ เป็นสังคมที่เกื้อกูลกันทางทรัพยากรในการดำรงชีพ มีระบบเครือข่ายจากการผูกมิตร โดยชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นชาวประมงพื้นบ้านที่มีเรือและเครื่องมือในการทำประมง กลุ่มที่สอง เป็นชาวประมงพื้นบ้านที่ไม่มีเรือแต่มีเครื่องมือในการทำประมง และกลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านที่ไม่มีทั้งเรือและเครื่องมือทำการประมง แต่อาศัยการหากินโดยการจับสัตว์น้ำตามชายฝั่ง ซึ่งใช้อุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สวิง โป๊ะ ลอบปลา เมื่อได้ปลามากก็นำไปแลกกับสิ่งของอย่างอื่นเพื่อการยังชีพ ดังที่ เพ็ญภา สวนทอง ได้กล่าวถึงอ่าวบ้านดอนมีการเปลี่ยนแปลง 3 ยุค คือ ยุคเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองก่อน พ.ศ. 2504 เน้นอาศัยทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพมาสู่การสัมปทานป่าและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายทะเล พ.ศ. 2504 - 2545 มีการให้สัมปทานป่าชายเลนเพื่อสร้างรายได้ของรัฐ และการจัดสรรพื้นที่ทะเลให้เกษตรกรเลี้ยงหอยตะเภา (หอยนางรม) เพื่อแก้ปัญหาความยากจน จนถึง พ.ศ. 2532 รวมพื้นที่อนุญาต 40,656 ไร่ ครอบคลุมในพื้นที่อำเภอไชยา ท่าฉาง กาญจนดิษฐ์ และดอนสัก ต่อมารัฐส่งเสริมการส่งออกอาหารทะเล ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) เกิดนโยบายการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน โครงการ Sea Food Bank พ.ศ. 2547 นำไปสู่การบุกรุกยึดครอบครองพื้นที่ทะเลนอกเขตอนุญาตกว่า 200,000 ไร่ เพื่อเลี้ยงหอยแครง เนื่องจากให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง พื้นที่ส่วนรวมทางธรรมชาติ (The

Commons) ถูกแย่งยึดเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล (private land) ทะเลมีเจ้าของ ปิดกั้นสิทธิการทำประมงพื้นบ้าน ฐานของเศรษฐกิจชุมชนถูกแย่งยึด ประมงพื้นบ้านไร้ที่ทำประมง เกิดวิกฤตอ่าวบ้านดอน นำไปสู่ความขัดแย้งของคน 3 กลุ่มหลัก ๆ ได้แก่ ผู้เสียสิทธิการดำรงชีวิตหรือการอยู่รอดในทรัพยากรอ่าวบ้านดอน (existence rights of the poor) ผู้มีอิทธิพลและพลังอำนาจแย่งยึดทรัพยากรเพื่อสะสมความมั่งคั่ง และผู้ควบคุม/จัดการทรัพยากรหรือบังคับใช้กฎหมาย การจัดการทรัพยากรในกระแสหลักโดยอำนาจรัฐและกฎหมาย อาจไม่นำไปสู่ความเป็นธรรมและยั่งยืนของชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทะเลสาธารณะ (non-property or open access) ชุมชนประมงจึงต้องเป็นคนจัดการทรัพยากร (Self-governance) มีกฎกติกาและธรรมเนียมอ่าวที่มีดุลยภาพในการใช้ทะเลร่วมกัน (เพ็ญญา สวนทอง, 2562)

จากการศึกษาการจัดการของประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการจัดการได้แก่ 1) ด้านสังคม ชุมชนมีการดำรงชีพแบบพึ่งเศรษฐกิจครัวเรือน โดยใช้แรงงานในครัวเรือนทั้งหมดในการผลิต และมีการรวมตัวเป็นกลุ่มประมงท้องถิ่น กลุ่มองค์กรชุมชนชายฝั่ง และเครือข่ายประมงพื้นบ้านเพื่อมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน 2) ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีการเคารพกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและสังคม เช่น ไม่จับสัตว์น้ำตัวเล็ก ไม่ทำประมงในฤดูวางไข่ และเคารพการทำมาหากินของกันและกัน และการจัดการและควบคุมทรัพยากรทางทะเล โดยกระจายสิทธิการทำประมงพื้นบ้านในพื้นที่ที่กำหนด เนื่องจากชุมชนมีสิทธิการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากร 3) ด้านเศรษฐกิจ ในระดับครัวเรือน และชุมชนประมงพื้นบ้านที่เป็นผู้หญิงมีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการครัวเรือนในภาวะวิกฤตของครัวเรือน เช่น การแปรรูปอาหาร การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทะเลในรูปแบบต่าง ๆ และมีการท่องเที่ยวในรูปแบบวิถีท้องถิ่น 4) ด้านความมั่นคงทางอาหาร ชุมชนมีการปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพ โดยการรวมกลุ่มของชุมชนชาวประมงเล็ก ๆ ที่จับสัตว์น้ำแบบเหมาะสม เพื่ออนุรักษ์ให้มีสัตว์ทะเลในการนำมาเป็นอาหารได้นาน ๆ และ 5) ด้านนโยบายคือ การจัดการที่เกิดมาจากนโยบายของรัฐในการจัดการโดยผ่านเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติการในพื้นที่ ซึ่งแบ่งระดับมาตรการเป็น 3 ระดับ คือ 1) มาตรการในภาพรวมของระดับนโยบาย กลไกการบริหาร 2) มาตรการเฉพาะพื้นที่ และ 3) มาตรการเฉพาะปูม้า ดังที่ กนกวรรณ แก้วเกาะสะบ้า และธิดิมาพันธ์ ดำรงศักดิ์เมธี ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งให้เป็นชุมชนเพื่อให้สัตว์น้ำและป่าชายเลนกลับคืนมา โดยมีการเรียนรู้ถอดบทเรียนการทำประมงของชุมชนชายฝั่ง การปรับบ่อกุ้งร้างเพื่อเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์น้ำ การเรียนรู้การเผาะวังเครื่องมือทำลายล้างเข้าในเขตชายฝั่ง การปักหลักกั้นเขตทะเลชุมชน การสร้างกติการ่วมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งกิจกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อกุ้งร้างประสบความสำเร็จสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากทะเลชุมชน ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาภูมิ

ปัญญาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม (กนกวรรณ แก้วเกาะสะบ้า และจิตติมานันท์ ดำรงค์ดีเมธี, 2557)

จากการศึกษารูปแบบการจัดการนวัตกรรมประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีรูปแบบการจัดการ ดังนี้ 1) ด้านการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย เป็นการสานต่อองค์กรที่มีอยู่เดิมของชุมชน เนื่องจากเมื่อวิกฤตอำเภอดอนเริ่มเกิดขึ้นทำให้เกิดความร่วมมือกันของเครือข่ายเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับภาคส่วนต่าง ๆ 2) ด้านการพัฒนาความรู้ของชุมชนประมงในด้านการวิจัย เพื่อสร้างความรู้ในการเลือกทางอาชีพ และจัดการทรัพยากรประมงที่กินได้ 3) ด้านการจัดการทรัพยากรร่วม การนำไปสู่ความร่วมมือกันในการทำงานระหว่างภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง 4) ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรประมงบนฐานระบบนิเวศ เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ ด้านระบบนิเวศเข้ากับการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ และการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ การสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) ด้านการใช้ความรู้และนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน โดยศึกษาวิจัยและพัฒนา ร่วมกับชุมชนประมง และองค์กรท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ เพื่อพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูตามธรรมชาติ โดยใช้ความรู้ร่วมระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่บูรณาการเข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และ 6) ด้านการใช้ข้อมูลเพื่อติดตามและประเมินสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเล การใช้เทคโนโลยีในการติดตามและประเมินสถานการณ์ทางทะเล ดังที่ เบญจวรรณ คงชน และณัชชาธิ์ ทวีธิ์รัฐกิจ ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการจัดการทรัพยากรในพื้นที่อำเภอดอนอย่างมีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรในอำเภอดอนจึงให้ความร่วมมือกันบริหารจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งให้พื้นตัวกัน และรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอนุรักษ์อำเภอดอน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนมีการจัดทำกติกาชุมชนให้มีความสอดคล้องกับระบบนิเวศ มีการระบุขอบเขตทรัพยากรและผู้เข้า ใช้ทรัพยากร มีกระบวนการติดตามตรวจสอบ มีการลงโทษผู้ละเมิดกติกาอย่างค่อยเป็นค่อยไป สิ่งที่ชุมชนต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม คือ ข้อมูลที่เชื่อถือได้ การจัดการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การจัดการให้มีการทำตามกติกาชุมชนที่ร่วมกันจัดทำขึ้น การจัดหาโครงสร้างพื้นฐาน และการปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเครือข่ายองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนอำเภอดอนควรมีการจัดทำกฎ ระเบียบ กติกา ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนอำเภอดอนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างยั่งยืน และมีปัจจัยเชิงนิเวศสังคมที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมของพื้นที่อำเภอดอน ประกอบด้วย 5 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยระบบทรัพยากร ชุมชนให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ความชัดเจนของขอบเขตทรัพยากร ขนาดของระบบทรัพยากร และตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร 2) ปัจจัยผลลัพธ์ (ชุมชนให้ความสำคัญกับความหลากหลาย

ของทรัพยากร การกระจุกตัวของทรัพยากร การเก็บเกี่ยวทรัพยากรมาใช้มากเกินไป และตัววัดประสิทธิภาพ 3) ปัจจัยทรัพยากร ชุมชนให้ความสำคัญกับการกระจายตัวเชิงพื้นที่ของทรัพยากร มูลค่าทางเศรษฐกิจของทรัพยากร และปริมาณของทรัพยากร 4) ปัจจัยความสัมพันธ์ เน้นทางด้านการนำทรัพยากรมาใช้โดยผู้ใช้ที่หลากหลาย กิจกรรมชักชวนแนะนำ เพื่อการอนุรักษ์ การใช้ข้อมูลร่วมกัน และการมีกระบวนการปรึกษาหารือ และ 5) ปัจจัยระบบนิเวศที่เกี่ยวข้อง ชุมชนให้ความสำคัญกับภูมิอากาศที่มีผลต่อทรัพยากร (เบญจวรรณ คงชน และณัฏฐารีย์ ทวีธีรรัฐกิจ, 2558)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ประวัติชุมชนและพัฒนาการชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนประมงในอ่าวบ้านดอนเป็นชุมชนดั้งเดิม ซึ่งมีการปกครองรูปแบบมณฑล และพระราชทานเมืองนี้ว่า “สุราษฎร์ธานี” คือ “เมืองคนดี” เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2458 และด้านพัฒนาการชุมชนชายฝั่งอ่าวบ้านดอน โดยชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่มีเรือและเครื่องมือในการทำประมง 2) กลุ่มที่ไม่มีเรือแต่มีเครื่องมือในการทำประมง และ 3) กลุ่มที่ไม่มีทั้งเรือและเครื่องมือทำการประมง แต่อาศัยการหากินโดยการจับสัตว์น้ำตามชายฝั่ง ซึ่งใช้อุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สวิง โปะ ลอบปลา ในส่วนของการจัดการประมงพื้นบ้านในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสังคม 2) ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 3) ด้านเศรษฐกิจ 4) ด้านความมั่นคงทางอาหาร และ 5) ด้านนโยบาย รูปแบบการจัดการนวัตกรรมประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ 1) ด้านการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย 2) ด้านการพัฒนาความรู้ของชุมชนประมงในด้านการวิจัย 3) ด้านการจัดการทรัพยากรร่วม 4) ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรประมงบนฐานระบบนิเวศ 5) ด้านการใช้ความรู้และนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน และ 6) ด้านการใช้ข้อมูลเพื่อติดตามและประเมินสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเล ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ ควรมีมาตรการทางกฎหมายที่ให้อำนาจชุมชนใช้สิทธิในการร่วมจัดการทรัพยากร และควรมีกฎหมายรองรับที่เป็นกฎหมายเฉพาะของทรัพยากรชายฝั่งทะเล เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และความชัดเจนของระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ตลอดจนอำนาจหน้าที่ขององค์กรภาครัฐที่ทับซ้อนกันจนเกิด การแก้ไขปัญหาก็ขาดความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ ควรศึกษาปัจจัยที่จะนำชุมชนไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอน และควรศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลเพื่อสนองตอบการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการศึกษาด้านบริบทของพื้นที่และสถานะสังคมเศรษฐกิจของชุมชนชายฝั่งจังหวัดตราดนี้ เป็นการศึกษาภายใต้โครงการการจัดตั้งและดำเนินงานระบบบริหารจัดการพื้นที่หลบภัยสัตว์น้ำระดับภูมิภาคในทะเลจีนใต้และอ่าวไทย (Establishment and Operation of a Regional System of Fisheries Refugia in the South China Sea and Gulf of Thailand) เป็นความร่วมมือระหว่างกรมประมง มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และมูลนิธิป่า - ทะเลเพื่อชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ แก้วเกาะสบบ้า และธิดิมานันท์ ดำรงศักดิ์เมธี. (2557). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- กรกฎ ทองชะโชค. (2565). อ่าวบ้านดอนปัญหาการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง. เรียกใช้เมื่อ 8 มีนาคม 2565 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/social/887044>
- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2561). ข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดสุราษฎร์ธานี. สุราษฎร์ธานี: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2558). พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 และที่แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร: กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ชนัญชิตา ทิพย์ญาณ. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการประมงร่วมของชุมชนประมงในพื้นที่อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน ดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาการพิมพ์.
- เบญจวรรณ คงชน และณัชชาธิริย์ ทวีหิรัญรัฐกิจ. (2558). โครงการการพัฒนอย่งยั่งยืนของการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม: กรณีศึกษาเครือข่ายองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ประชาชน. (28 กรกฎาคม 2563). รูปแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (วงษ์สิริ เรืองศรี และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

- ประมงพื้นบ้าน. (24 กรกฎาคม 2563). รูปแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (วงษ์สิริ เรืองศรี และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้นำชุมชน. (24 กรกฎาคม 2563). รูปแบบการจัดการนวัตกรรมการประมงพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (วงษ์สิริ เรืองศรี และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- เพ็ญญา สนวนทอง. (2562). นิเวศวิทยาการเมืองของการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 7(2), 101-131.
- มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. (2550). โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง: รายงานฉบับสมบูรณ์การวางแผนการจัดการอ่าวบ้านดอนและเกาะนอกชายฝั่ง: การวิเคราะห์และวินิจัยระบบชายฝั่ง. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- วิภาวดี เอมสูงเนิน. (2565). ชาวประมงรุ่นใหม่กับการเป็นผู้ประกอบการอาหารทะเลยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 9 มกราคม 2565 จาก <https://www.greenpeace.org/thailand/story/20184/ocean-sustainability-the-future-generation-of-sustainable-fishery-in-thailand/>
- สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.). (2565). ประมงชุมชนทางรอดอยู่ที่ใคร? เรียกใช้เมื่อ 8 มีนาคม 2565 จาก <https://dric.nrct.go.th/index.php?/News/Detail/210/2>
- สำนักบัญชีประชาชาติสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม. (2565). ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศไตรมาสที่ 4/2549. เรียกใช้เมื่อ 9 มกราคม 2565 จาก https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=qgdp_page
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2546). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเฟื่องฟ้า พรินติ้ง.

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน:
บทเรียนแนวปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติบริบทพื้นที่ภาคกลาง
ประเทศไทย*

PROMOTING MORALS AND ETHICS WITH THE DEVELOPMENT OF
QUALITY OF LIFE IN COMMUNITY: LESSONS LEARNED OF
PROMOTING NATIONAL MORALITY PRACTICES IN THE CONTEXT OF
THE CENTRAL REGION OF THAILAND

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์

Nipawan Charoenlak

ชัชวาล แอร่มหล้า

Chachawan Aramlar

ประภัสสร มีน้อย

Prapatsorn Meenoi

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Muban Chombueng Rajaphat University, Thailand

ฐิติวัศ สุกป้อม

Thitiwas Sukpom

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

Chandrakasem Rajabhat University, Thailand

วงศ์สิริ เรืองศรี

Wongsiri Rueangsri

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

E-mail: ncharoenlak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในบริบทพื้นที่ภาคกลางประเทศไทย และ 2) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน เป็นวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง และการสนทนา

* Received 10 June 2022; Revised 3 October 2022; Accepted 4 October 2022

กลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรม ในพื้นที่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดราชบุรี จำนวน 30 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาเชิงเนื้อหา และสรุปภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานการณ์การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในบริบท พื้นที่ภาคกลางประเทศไทย ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ 1.1) ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย ด้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ด้าน งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ และด้านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม 1.2) ปัจจัยกระบวนการ ประกอบด้วย ด้านการประยุกต์ใช้ความพอเพียง ด้านการประยุกต์ใช้วินัย ด้านการประยุกต์ใช้ สุจริตด้านการประยุกต์ใช้จิตอาสา และ 1.3) ปัจจัยผลลัพธ์การดำเนินการกิจกรรมรักษาสืบสาน วัฒนธรรม และ 2) แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน มีองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ 2.1) ด้านความพร้อมของชุมชนในการเป็นชุมชนคุณธรรม 2.2) ด้านการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างอาชีพและรายได้ และ 2.3) ด้านความสัมพันธ์ระหว่าง หลักธรรมทางศาสนากับการดำเนินชีวิต ดังนั้น การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมต้องมีความเชื่อมโยง กัน ไม่แยกส่วน และอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิต โดยการตระหนักต่อหลักธรรมทางศาสนาเชื่อมั่นว่า หลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้เป็นคนดีในสังคม และเชื่อมโยงหลักธรรมทางศาสนากับ การดำเนินชีวิต

คำสำคัญ: การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม, การพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน, บริบทพื้นที่ภาค กลางประเทศไทย

Abstract

The objectives of this research were to: 1) study the situation of morality and ethics promotion and the development of the quality of life of the community in the context of the central region of Thailand, and 2) present guidelines for promoting morality and improving the quality of life of the community. The study was qualitative research by document data analysis, in-depth interview, focus group. Key informant were divided into: Representatives of stakeholders for moral promotion in the area of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province and Ratchaburi Province of 30 people, selecting a specific sample. By descriptive data the content analysis and summarize the overview. The results showed that 1) Promote morality, ethics and improve the quality of life of communities in the context of central Thailand. It consists of 3 factors: 1.1) inputs factors include participation in community activities, personnel, budget and

materials. Budget, materials and participation activities, 2) process factors include application, adequacy, application discipline, integrity, and application spirit, and 1.3) influencing factors of cultural heritage protection activities. And 2) guidelines for promoting morality and improving the quality of life of the community there are 3 aspects: 2.1) the readiness of the community to be a moral community, 2.2) the use of cultural capital to create a career and income, and 2.3) the relationship between religious principles and life. Therefore, the promotion of morality and ethics must be connected, not fragmented, and in a way of life. By recognizing religious principles, it is believed that religious principles are the anchor to be good in society. and linking religious principles to life.

Keywords: Promoting National Morality, Development of Quality of Life, Central Region of Thailand

บทนำ

แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และได้กำหนดเป้าหมายอนาคตประเทศไทยในระยะ 20 ปี พร้อมทั้งประเด็น ยุทธศาสตร์และแนวทางหลักที่จะขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายระยะยาวของประเทศตามที่ได้ กำหนดไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 65 ที่กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มี ยุทธศาสตร์ชาติ เป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็น กรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกัน ไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 มีผลบังคับใช้เมื่อ วันที่ 1 สิงหาคม 2560 โดยกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อ รับผิดชอบในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิธีการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ จัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ ในการติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผล รวมทั้งกำหนด มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคส่วนดำเนินงานให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ ชาติ ความสำคัญของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) นับได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ชาติ ฉบับแรกของประเทศไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนา แล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ทั้งนี้เพื่อความสุขของคนไทยทุก คน และไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ถือเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” (ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580), 2561) ทุกหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ในการ

ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ครอบคลุมมิติการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทางทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อความสมดุลระหว่างการพัฒนาความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติได้จัดทำแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559 - 2564) โดยคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2559 เพื่อให้ทุกหน่วยงานใช้เป็นกรอบและทิศทางดำเนินการส่งเสริมคุณธรรมของทุกหน่วยงานทุกภาคส่วนส่งเสริมและพัฒนาคนไทยให้มีความรู้คู่คุณธรรม เกิดเป็นสังคมคุณธรรมอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยกำหนดนโยบายและกระบวนการขับเคลื่อนแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติฯ ให้ครอบคลุมทั่วประเทศ ผ่านกลไกคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมระดับกระทรวง ระดับจังหวัด ตลอดจนหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จัดทำแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรม ระยะ 5 ปี และแผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมประจำปีของแต่ละกระทรวง จังหวัด และหน่วยงาน โดยบูรณาการกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมเข้ากับแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติฯ ขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติภายในหน่วยงาน และพื้นที่ อย่างไรก็ตามหลักการพื้นฐานที่เป็นแนวปฏิบัติในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนมุ่งให้ความสำคัญที่จะเห็น 3 สถาบันหลักของชาติ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีความวัฒนาสถาพร เป็นฐานรากเชื่อมโยงให้บ้านเมืองสมานฉันท์สู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยเฉพาะปัจจุบันได้มียุทธศาสตร์สำคัญคือ “ประเทศไทย 4.0” เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วย “ปัญญา” สร้าง “ความเข้มแข็งจากภายใน” เชื่อมโยงเศรษฐกิจสู่โลก ด้วยความสมดุล ด้วยการสร้างคนไทยเป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” ทั้งด้านพุทธิศึกษา ศิลปศึกษา พลศึกษา และจริยศึกษา สร้างสังคมไทยเป็น “สังคมที่เกื้อกูลและแบ่งปัน” ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2561) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งหลักคิด และแนวปฏิบัติตนของแต่ละบุคคล และองค์กรในทุกระดับ โดยคำนึงถึง 3 หลักการ ได้แก่ 1) ความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อมตามความเป็นจริง 2) ความมีเหตุผลบนพื้นฐานความถูกต้อง และ 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือ ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตที่ต้องประสพกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตลอดเวลา และการที่จะคิด พุดทำ อย่างพอเพียงได้นั้น จำเป็นจะต้องใช้ความรู้ต่าง ๆ อย่างถูกหลักวิชาการ ด้วยความรอบรู้รอบคอบ และระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานจิตใจ และการดำเนินชีวิต

นอกจากกรอบแนวคิดภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้เพิ่มอีกปัจจัย คือ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม เพื่อให้การพัฒนาได้ตระหนักถึงความสำคัญ โดยเน้นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อย่างเป็นองค์รวม (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปริยานุช ธรรมปิยา, 2556) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศาสตร์พระราชา วัฒนธรรม และหลักธรรมทางศาสนาได้เป็นหลักการพื้นฐานหลักของการขับเคลื่อนแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559 - 2564)

การส่งเสริมคุณธรรมคุณธรรมเป็นภารกิจที่สำคัญในการพัฒนาสังคมให้ก้าวสู่การเป็นสังคมที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี บทความนี้คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาและมุ่งนำสถานการณ์การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในบริบทพื้นที่ภาคกลางประเทศไทยและแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและคุณภาพชีวิตของชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยคาดหวังว่าจะเป็นบทเรียนแนวปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในบริบทพื้นที่ภาคกลางประเทศไทย
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในบริบทพื้นที่ภาคกลางประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอน ดังนี้

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (กลุ่มตัวอย่าง) เป็นการศึกษาประชาชนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย และได้เลือกพื้นที่ 2 จังหวัดในกรณีศึกษาได้แก่ พื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดราชบุรี โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากพื้นที่ทั้ง 2 จังหวัดมีบทบาทที่เด่นชัดในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมระดับประเทศ และเป็นพื้นที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และคณะผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง การสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน และกลุ่มตัวอย่าง การสนทนากลุ่มจำนวน 20 คน เป็นผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่เป้าหมาย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ประกอบด้วย 1) เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ 2) เป็นผู้ประกอบอาชีพหรือพักอาศัยใน

พื้นที่เป้าหมายอย่างน้อย 4 ปี ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะที่ 1 และ 3) อนุญาตให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มแก่คณะนักวิจัย

ขอบเขตของการศึกษา

1. **ด้านพื้นที่** เป็นการศึกษาพื้นที่ 2 จังหวัด กล่าวคือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดราชบุรี

2. **ด้านเนื้อหา** เน้นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยสังเขปเบื้องต้นเพื่อเป็นแนวทางการศึกษา)

เครื่องมือในการวิจัย (ศึกษา) การศึกษาครั้งนี้ใช้เครื่องมือทางการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กรอบแนวคิด CIPP Model และใช้วิธีการศึกษาโดยการการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participation Observation) และเครื่องมือที่ใช้คือแนวคำถาม (Guidelines) มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดตามวัตถุประสงค์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานของการศึกษา ที่สำคัญ ๆ ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนยุทธศาสตร์การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ข้อมูลรายงานผลการขับเคลื่อนงานส่งเสริมคุณธรรม ระยะที่ 1 ของแต่ละจังหวัดพื้นที่เป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาครั้งนี้เป็นปฏิบัติการภาคสนามผ่านกระบวนการกลุ่ม การปฏิสัมพันธ์กับชุมชน การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยคณะผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการศึกษาทั้งด้านทฤษฎีการศึกษาและกลุ่มเป้าหมายแล้ว จากนั้นได้ใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยว ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบการพรรณนาตามวัตถุประสงค์

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษา และตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

1. สถานการณ์การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในบริบทพื้นที่ภาคกลางประเทศไทย จากการศึกษา พบว่า การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของพื้นที่ทั้ง 2 จังหวัดมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลสืบเนื่องจากบริบทของสังคมไทยดำรงอยู่บนฐานการเป็นเมืองพุทธศาสนาและการอยู่ร่วมกันกับศาสนาอื่น ๆ แบบไม่แปลกแยก มีความเป็นสังคมและวัฒนธรรมไทยที่เอื้อเพื่อแผ่มาควบคู่กับพัฒนาการของสังคมไทย และคุณธรรมจริยธรรมก็ยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนโดยทั่วไป ประกอบด้วย

1.1 ปัจจัยในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

1.1.1 ปัจจัยนำเข้าด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนคุณธรรมกับทุกภาคส่วนในชุมชน พบว่า ชุมชนนำโดยผู้นำมีกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมด้านเกษตรแผนใหม่ กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมด้านประเพณีและวัฒนธรรม กับภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนเทศบาล วัด และโรงเรียน เป็นต้น มีส่วนร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนเทศบาล วัด และโรงเรียนในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาด้านอบายมุขต่าง ๆ ของตำบล ได้แก่ ปัญหาเสพยาเสพติด ปัญหาการลักขโมย ปัญหาการเล่นการพนัน ดังตัวอย่างความคิดเห็นของผู้แทนระดับชุมชน “ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ ประชาชนในชุมชน และ เครือข่าย “บวร” มีความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมคุณธรรมของชุมชน เช่น งานประเพณี งานบุญประจำปี และการพัฒนาอาชีพให้กับคนในชุมชน...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564) การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคุ้นเคยและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ส่วนกลไกของภาครัฐเป็นกลไกหนุนเสริมให้เกิดความต่อเนื่องและเชื่อมโยงเครือข่ายให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้แล้วแกนนำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการนับว่าเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และต่างตระหนักดีว่าเป็นสิ่งที่ควรจะดำเนินการเพราะเป็นพื้นฐานที่ดีในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทุก ๆ ด้าน ดังการสนทนาว่า “ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วย เป็นผู้นำร่วมกับวัด อบต. ผอ.โรงเรียน และแกนนำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างรายได้ แก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชุมชน...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564)

1.1.2 ปัจจัยนำเข้าด้านบุคลากร พบว่า ชุมชนมีผู้รับผิดชอบขับเคลื่อนคุณธรรม ส่วนมากจะเป็นผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ที่ประสานการดำเนินงานคุณธรรมกับเจ้าอาวาส ผู้อำนวยการโรงเรียน องค์กร และหน่วยงานอื่น ๆ ในอำเภอและจังหวัด เพื่อดำเนินงานด้านการส่งเสริมคุณธรรมร่วมกัน ซึ่งความร่วมมือร่วมใจ ความเอื้อเพื่อแผ่แผ่ ความรักความไว้วางใจเป็นทุนทางสังคมในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมของชุมชนด้วย ดังการสนทนาดังกล่าว “ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นแกนนำชุมชนในการขับเคลื่อนด้วยพลังบวร ร่วมกับประชาชนในชุมชนและอำเภอ...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564) ด้านบุคลากรเป็นการระดมผ่านกลไกที่มีอยู่แล้วในระดับอำเภอ ผ่านโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในอำเภอในภาพรวม

1.1.3 ปัจจัยนำเข้าด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ จากการศึกษาพบว่า งบประมาณการดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม งบประมาณขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ในระดับชุมชนเป็นการบูรณาการจากหลายกองทุนที่ทำการกิจกรรมและออกแบบให้สอดคล้องกับการทำงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของชุมชน ได้แก่ กองทุนชุมชน งบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาจากรัฐและเอกชน ซึ่งการส่งเสริมคุณธรรมก็จะใช้งบประมาณที่มีอยู่ โดยนำโครงการกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมเข้าไปสอดแทรกในงานประจำที่ทำอยู่แล้วในชุมชน ดังที่ผู้แทนระดับชุมชนต่าง ๆ ได้แสดงความคิดเห็นต่อไปนี้ ดังการสนทนเชิงลึกว่า “เรามีกองทุนหมู่บ้าน งบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ งบประมาณจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมคุณธรรม...” (ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก, 2564)

1.1.4 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมตามข้อปฏิบัติหลักของชุมชนคุณธรรม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านศาสนา พบว่า ชุมชนส่งเสริมให้บุคลากรไปเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ชุมชนมีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้และวิธีปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการรักษาสืบสานวัฒนธรรม พบว่า ส่งเสริมการร่วมงานประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นเสมอ ๆ ชุมชนจัดกิจกรรมการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ดังตัวอย่างความคิดเห็นของผู้แทนระดับชุมชนว่า “ชุมชนส่งเสริมการเป็นหมู่บ้านศีลธรรม 5 ประการฝึกลงมือปฏิบัติให้กับเยาวชนใช้พื้นที่ผ่านวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรม และให้วัดเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีต่าง ๆ ผ่านการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกับพี่น้องชาวสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวด้วย...” (ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก, 2564)

1.2 ด้านกระบวนการหรือการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า ชุมชน มีการดำเนินงาน 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1.2.1 ด้านการประยุกต์ใช้คุณธรรม “ความพอเพียง” พบว่า พื้นฐานสำคัญที่สุดคือแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทางภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการเผยแพร่และสนับสนุนมาอย่างยาวนาน ประชาชนในพื้นที่มีความคุ้นเคย อีกทั้งหน่วยงานระดับพื้นที่มีความเข้าใจ ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต รวมถึงได้ประยุกต์เป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตอื่น ๆ เช่น มีการส่งเสริมการไม่เบียดเบียน ไม่เอาเปรียบคนอื่น ดังการสนทนากลุ่มว่า “ใช้กระบวนการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ให้ความรู้กับคนในชุมชน โดยร่วมมือกับพลังบวรเพื่อความอยู่ดีกินดีของคนในชุมชน...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564)

1.2.2 ด้านการประยุกต์ใช้คุณธรรม “มีวินัย” พบว่า มีการปฏิบัติตามตามหลักศีลธรรมทางศาสนาในการฝึกวินัยในตนเองเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน มีวินัยในการดำเนินชีวิตที่ปราศจากอบายมุข และปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองที่ดี อย่างไรก็ตามหลัก

คุณธรรม “มีวินัย” จะเป็นส่วนหนึ่งของหลักเบญจศีลเบญจธรรมที่มีอยู่แล้วในการหลักธรรมที่ชุมชนคุ้นเคย ดังการสนทนากลุ่มว่า “ชุมชนเป็นหมู่บ้านศีล 5 เป็นชุมชนปลอดเหล้า ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดเรามีกิจกรรมทางศาสนาที่ปลูกฝังจิตสำนึกและสร้างวินัยให้กับคนในชุมชน...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564)

1.2.3 ด้านการประยุกต์ใช้คุณธรรม “สุจริต” พบว่า ส่งเสริมการประกอบอาชีพการงานด้วยความซื่อสัตย์ไม่ทำการทุจริตต่อหน้าที่ การงาน และความรับผิดชอบ การต่อต้านและไม่ส่งเสริมการประพฤติดุจริตทุกรูปแบบของคนในสังคม การปลูกฝังในชุมชนจะผ่านกระบวนการกลุ่ม และการเข้าเป็นสมาชิกผ่านชมรม และองค์กรต่าง ๆ ดังการสนทนากลุ่ม “เราส่งเสริมให้มีกลุ่มออมทรัพย์สัจจะ กองทุนชุมชนสำหรับการส่งเสริมอาชีพสุจริต และฝึกความรับผิดชอบในการออม มีความซื่อสัตย์ด้านการเงิน...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564)

1.2.4 ด้านการประยุกต์ใช้คุณธรรม “จิตอาสา” พบว่า ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีจิตอาสาร่วมมือกับทางหน่วยงานราชการและช่วยเหลือคนในชุมชน ยินดีช่วยด้วยความเต็มใจโดยไม่คำนึงถึงค่าตอบแทนใด ๆ ดังตัวอย่างความคิดเห็นของผู้แทนระดับชุมชนว่า “มีการรวมกลุ่มของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งแลกเปลี่ยนความรู้ด้านต่าง ๆ และช่วยเหลือกันในด้านอาชีพ การดำรงชีวิต...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564) และ “ในช่วงสถานการณ์โควิดระบาดชาวบ้านจะพยายามช่วยเหลือกัน แบ่งปันข้าวของให้กับคนที่ไม่มีรายได้ และร่วมมือกันจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564)

1.3 ด้านผลผลิตและการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ พบว่า ชุมชนมีกิจกรรมรักษาสืบสานวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของชุมชน ชุมชนมีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาเผยแพร่ให้ความรู้ด้านการเกษตร ด้านการออม การรวมกลุ่มจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ มีโครงการและกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมในชุมชน ช่วยให้คนในชุมชนรักในความเป็นไทย และรักษาประเพณีไทยที่ดั้งเดิมไว้ และมีการเชิดชูผู้ที่ดีและเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน ดังตัวอย่างความคิดเห็นของผู้แทนระดับชุมชน “ชุมชนยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ มีโครงการในพระราชดำริที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตร หัตถกรรม ปศุสัตว์ ให้ชุมชนรักและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอยู่เสมอ...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564) และ “การระเบิดจากภายในของชุมชน ทำให้ชุมชนเห็นศักยภาพของตนเอง มีการรวมกลุ่ม และสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว และมีการพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบของชุมชนจนได้รับรางวัลระดับจังหวัด และระดับประเทศ...” (กลุ่มผู้สนทนา, 2564)

2. แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน จากการศึกษาพบว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนนั้นต้อง

สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและชุมชนนั้นต้องเป็นชุมชนที่มีหลักการขับเคลื่อนชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานคุณธรรม เช่น หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือหลักธรรมทางศาสนาที่ชุมชนนับถือ การมีความสามารถและความพร้อมที่จะร่วมกันขับเคลื่อนคุณธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน และนอกจากนี้แล้วคือบนพื้นฐานของความแตกต่างของวัฒนธรรมโดยเฉพาะความเชื่อของแต่ละศาสนาต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือการมีทัศนคติที่ดีต่อหลักธรรมทางศาสนา การยอมรับหลักศาสนาว่าเป็นสิ่งที่สามารถนำพาให้สังคมสงบสุขได้ และความสามารถที่จะนำหลักธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตจริง ดังนี้

2.1 ความพร้อมของชุมชนในการเป็นชุมชนคุณธรรม ได้แก่ ความพร้อมด้านทุนทางสังคมและวัฒนธรรม จากกรณีศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีภูมิศาสตร์และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม มีบุคลากรที่มีศักยภาพและมีคุณค่า เช่น ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสและครูบาอาจารย์ที่เป็นที่เคารพนับถือ และความพร้อมด้านการดำเนินงานชุมชนคุณธรรม กล่าวคือ การมีโครงการและกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมในชุมชน ช่วยให้บุคลากรมีจิตสำนึกในการรักษาและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามไว้ และมีความรักและหวงแหนในความเป็นไทย ซึ่งกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมในชุมชนช่วยให้บุคลากรมีจิตสำนึกในการรักษาและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามไว้ และมีความรักและหวงแหนในความเป็นไทยมากขึ้น ดังนั้น แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนนั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาและเตรียมความพร้อมของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้น

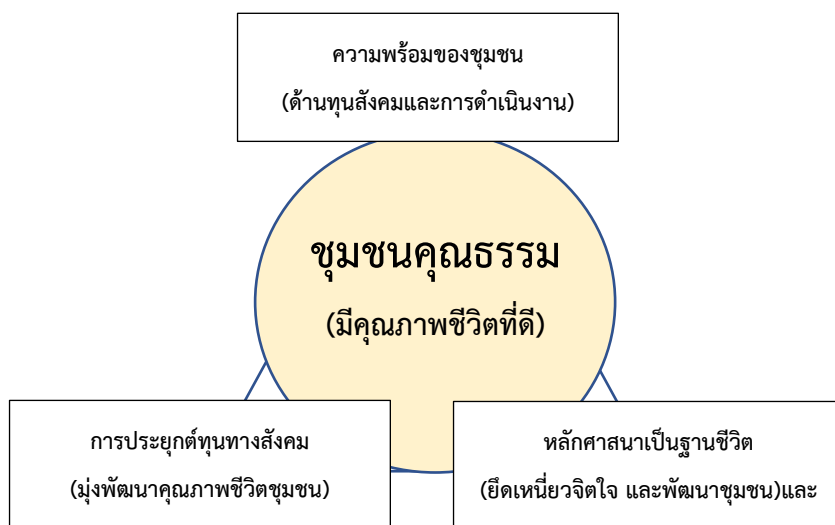
2.2 ด้านการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างอาชีพและรายได้ การดำเนินชีวิตตั้งอยู่บนฐานของปากท้องและเศรษฐกิจของครัวเรือนหากมีการนำทุนทางวัฒนธรรมมาเสริมศักยภาพและสร้างเป็นรายได้ให้กับชุมชนจะนำไปสู่การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดความยั่งยืนได้ เช่น การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ การเสริมทักษะและอาชีพให้กับชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นวัตถุดิบ และเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตของชุมชน เป็นต้น

2.3 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมทางศาสนากับการดำเนินชีวิต 3 ด้าน ได้แก่ ด้านทัศนคติ และความรู้สึก การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมควรมีการประยุกต์กิจกรรมทางศาสนาส่งเสริมทำให้คนในชุมชนภูมิใจในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและการเป็นศาสนิกชนไทยที่ดี คนในชุมชนสามารถนำหลักธรรมตามศาสนาที่นับถือมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ศีล 5 ในการดำเนินชีวิต การลด ละ เลิก อบายมุข เป็นต้น ในส่วนด้านความตระหนักต่อหลักธรรมทางศาสนาควรมีการน้อมนำเอาหลักธรรมทางศาสนาและให้สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริงบนความเชื่อมั่นว่าหลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้เป็นคนดีในสังคมได้ และด้านหลักธรรมทางศาสนากับการดำเนินชีวิต ต้องมีการส่งเสริมการน้อม

นำหลักธรรมทางศาสนามาเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิต เช่น หลักธรรมทางศาสนาสร้างความรักสามารถนำหลักธรรมทางศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้คนในสังคมไม่ประพฤติดิฉิธรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตัวเองและผู้อื่น เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1: การเชื่อมโยงแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่าสถานการณ์การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของพื้นที่ทั้ง 2 จังหวัดได้มีพัฒนาการมาพร้อมกับบริบทของสังคมไทยอย่างยาวนาน และคุณธรรมจริยธรรมก็ยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า “ปัจจัยนำเข้า” ที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของชุมชนและการบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วทั้งที่มีอยู่แล้วในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อให้โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ขับเคลื่อนไปได้แบบไม่แยกส่วน ด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนก็เป็นการบูรณาการจากหลายภาคส่วน ในส่วนของ “ปัจจัยด้านกระบวนการ” หรือการดำเนินงานนั้นได้ใช้หลักคุณธรรม 4 ด้าน คือมีการ

ประยุกต์ใช้คุณธรรม “ความพอเพียง” “การมีวินัย” การใช้คุณธรรม “สุจริต” และคุณธรรม “จิตอาสา” เป็นพื้นฐานในการขับเคลื่อนงาน และในด้านผลิต และ “ผลลัพธ์” พบว่า ชุมชนต่าง ๆ ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคุณธรรมพื้นฐานทุกชุมชนและมีความต่อเนื่อง ยั่งยืนทั้งก่อนการขับเคลื่อนงานตามแผนยุทธศาสตร์ชาติและระหว่างที่มีการขับเคลื่อนงานตามแผนยุทธศาสตร์ระยะที่ 1 ผลการศึกษาดังกล่าวได้สอดคล้องกับ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ได้สรุปถึงแนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทางทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ที่มุ่งนำไปสู่การสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) และดังที่ จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปริยานุช ธรรมปิยา ที่ได้กล่าวการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งหลักคิด และแนวปฏิบัติที่นำไปสู่การพัฒนาที่เน้นองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อย่างเป็นองค์รวม (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปริยานุช ธรรมปิยา, 2556)

2. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ *ประการแรก* ต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน หากชุมชนไม่ให้ความสำคัญและไม่มีแรงปรารถนาที่จะขับเคลื่อนแล้ว การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมจะไม่สามารถขับเคลื่อนให้บรรลุสู่เป้าหมายได้ *ประการที่สอง* ชุมชนนั้นต้องเป็นชุมชนที่มีหลักการขับเคลื่อนชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานคุณธรรม กล่าวคือ ต้องมีกิจกรรมหรือพื้นฐานของการขับเคลื่อนคุณธรรมที่มีอยู่เป็นพื้นฐานหรือมีพื้นฐานที่จะสามารถต่อยอดได้ เช่น หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือหลักธรรมทางศาสนาที่ชุมชนนับถือ การมีความสามารถและความพร้อมที่จะร่วมกันขับเคลื่อนคุณธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน และ *ประการที่สาม* บนพื้นฐานของความแตกต่างของวัฒนธรรม โดยเฉพาะความเชื่อของแต่ละศาสนาต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือการมีทัศนคติที่ดีต่อหลักธรรมทางศาสนา การน้อมรับหลักศาสนาว่าเป็นสิ่งที่สามารถนำพาให้สังคมสงบสุขได้ และความสามารถที่จะนำหลักธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตจริง ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดหลักของการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมว่าพัฒนาประเทศให้

มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ด้วยการพัฒนาวัตถุและจิตใจให้สมดุล โดยการนำคุณธรรมร่วมทางศาสนาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาคนในชาติ โดยจุดมุ่งหมาย คือ สถาบันหลักของชาติคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์มีความวัฒนาสถาพร เป็นฐานรากเชื่อมร้อยให้บ้านเมืองสมานฉันท์สู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” และมุ่งให้คนไทยเป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” เป็นคนดี คนเก่ง มีคุณธรรม จริยธรรม ความเพียร และมีจิตสำนึกคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติในภาพรวม (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, 2559) และ Beck and et al ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่าสามารถแยกเป็นมิติที่เกี่ยวข้อง 4 มิติ ประกอบด้วย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Socio-Economic Security) การยอมรับการเป็นสมาชิกในสังคม (Social Inclusion) ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) และการเสริมพลังอำนาจทางสังคมให้แก่สมาชิกในสังคม (Social Empowerment) (Beck, W. et al., 1997) ดังการศึกษามาข้างต้นนั้นจะเห็นได้การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนนั้นจะต้องเชื่อมสัมพันธ์กันและกันทั้งความต้องการของชุมชนและปัจจัยเกี่ยวข้องอย่างเป็นเหตุและผลกันและกัน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่าการส่งเสริมคุณธรรมคุณธรรมเป็นภารกิจที่สำคัญในการพัฒนาสังคมให้ก้าวสู่การเป็นสังคมที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยมีเป้าหมายร่วมจึงมีความสำคัญและทุกหน่วยงานจะต้องให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนให้ไปสู่เป้าหมาย ผลการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยเริ่มต้นของการขับเคลื่อนงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากชุมชนเป็นเป้าหมายหลักและเป็นฐานรากสำคัญของประเทศ การมุ่งให้ความสำคัญกับชุมชนจะทำให้เกิดแรงปรารถนาที่จะน้อมนำเอาคุณธรรมจริยธรรมมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างมีจุดหมาย การขับเคลื่อนคุณธรรมจริยธรรมที่ดีจะต้องมีกิจกรรมการออกแบบกิจกรรมและโครงการรองรับเพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กันทุกองค์ภาพ นอกจากนี้แล้วการพัฒนางานกิจกรรมจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สามารถพัฒนาและต่อยอดได้ และการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมจะต้องมีลักษณะเป็นองค์รวมเชื่อมโยงกันกับทุกฝ่ายและทุกภาคส่วน ทั้งหมดจะนำไปสู่การส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนได้ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้คือ 1) หน่วยงานวิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยทั้งส่วนกลางและภูมิภาคควรพัฒนาความร่วมมือในการพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมคุณธรรมให้ทันต่อสถานการณ์และสอดคล้องกับเยาวชนในรุ่นใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้งานคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม และ 2) คุณธรรมตามหลักทางศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนควรมีการเสริมทักษะและพัฒนาผู้นำทางศาสนารุ่นใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถส่งเสริมคุณภาพได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

กับการเปลี่ยนแปลงของโลก และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ 1) ควรมีการวิจัยและพัฒนาวัตกรรมการส่งเสริมคุณธรรมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อให้สามารถเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายและปฏิบัติได้สอดคล้องกับยุคสมัย และ 2) ควรมีการวิจัยแบบเสริมพลังในการพัฒนาบุคลากร เจ้าหน้าที่ และแกนนำชุมชนที่รับผิดชอบหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมในระดับพื้นที่เพื่อให้เกิดทักษะการทำงาน สามารถขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่อง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคสนามเรื่องการประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2559-2564) ได้ขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่ MU-CIRB 2020/438.1712 ลงวันที่ 30 ธันวาคม 2563 คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ทั้งด้านการให้ข้อมูล และการให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2561). คู่มือการขับเคลื่อนแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: บริษัททำไทย เพรส จำกัด.
- กลุ่มผู้สนทนา. (10 เมษายน 2564). การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิต. (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- กลุ่มผู้สนทนา. (12 เมษายน 2564). การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิต. (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (2559). แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559-2564). กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช ธรรมปิยา. (2556). ตามรอยพ่อ ชีวิตพอเพียง...สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สิริพัฒนา จำกัด.
- ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580). (2561). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก. (13 ตุลาคม 2561).
- ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก. (10 เมษายน 2564). การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิต. (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก. (12 เมษายน 2564). การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิต. (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). รายงานสรุปผลการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ ประจำปี 2563. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Beck, W. et al. (1997). The Social Quality of Europe. The Hague: Kluwer International.

ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ
โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) สำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาตราด*

POLICY PROPOSALS FOR EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE
SITUATION OF THE CORONAVIRUS DISEASE 2019 (COVID-19)
EPIDEMIC, TRAT PRIMARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA OFFICE

ช่อชะบา ชื่นบาน

Chochaba Chuenban

อินทิรา บุญวาที

Inthira Boonwatee

สุวิมล โคกคาน

Suwimon Khokkhan

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด

Trat Primary Educational Service Area Office, Thailand

เรงวิชัย นิลโคตร

Reongwit Nilkote

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

E-mail: chochaba9@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนในการบริหารจัดการการเรียนรู้และการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) พัฒนาและหาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียนในการบริหารจัดการการเรียนรู้และการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 3) จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์สถานการณ์ การระดมสมอง และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร ครู ผู้ทรงคุณวุฒินโยบายการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอน

จำนวน 50 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนในการบริหารจัดการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือนักเรียน มี 3 ด้าน คือ 1.1) ด้านการบริหารจัดการมีโครงสร้างการบริหารงาน ที่ชัดเจน และดำเนินงานตามมาตรฐานการกระทรวงศึกษาธิการ 1.2) ด้านการจัดการเรียนรู้มีการจัดการเรียนการสอน On-Site มีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ 1.3) ด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีการเยี่ยมบ้านนักเรียน 2) แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียนในการบริหารจัดการเรียนรู้ และดูแลช่วยเหลือนักเรียน มี 3 ด้าน คือ 2.1) ด้านการบริหารโดยการกระจายอำนาจ 2.2) ด้านการจัดการเรียนรู้จัดการเรียนการสอนแบบ On-Air โดยนักเรียนที่มีความพร้อมเรียน On-Demand ตามตัวชี้วัดและ On-Site ในภาวะปกติ 2.3) ด้านการดูแลช่วยเหลือรายบุคคล และ 3) ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาสถานการณ์การแพร่ระบาด ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ คือ 3.1) การบริหารจัดการศึกษาระดับเขตพื้นที่การศึกษา 3.2) การจัดการเรียนรู้สถานการณ์การแพร่ระบาด และ 3.3) การดูแลช่วยเหลือนักเรียน

คำสำคัญ: ข้อเสนอเชิงนโยบาย, การจัดการศึกษา, โควิด-19

Abstract

The objectives of this research article were to 1) analyze the school's educational management conditions in learning management and care, assist students, 2) development and find educational management solutions to develop schools in learning management and student support, and 3) prepare policy proposals for managing studies in the situation of coronavirus disease 2019 (COVID-19) epidemic, Trat Primary Educational Service Area Office. This research is a qualitative research. Collect data with situational analysis, brainstorming, and connoisseurship. The sample group was school administrators, teachers, educational policy experts, and teaching management experts of 50 people. it was selecting a specific sample, the tools used are structured interviews, content analysis. The results showed that 1) The school's educational management conditions in learning management and student support consisted of 3 areas: 1.1) management had a clear management structure and operated in accordance with the measures of the Ministry of Education, 1.2) Learning Management had abstained from on-site teaching, integrated teaching was provided, 1.3) In the field of care, helping students with home visits to students.

2) Educational management approach to school development in learning management and student support There are 3 areas: 2.1) Decentralized administration, 2.2) Learning management should be held on-air teaching classes for students who are ready. Format On - Demand based on indicators and on-site patterns in normal conditions 2.3) Provide individual support, and 3) Education management policy proposals in the pandemic situation consist of 3 strategies: 3.1) School District Education Management, 3.2) School Learning Management in Epidemic Situations, and 3.3) Supporting Students of Schools.

Keywords: Policy Proposal, Education Management, COVID-19

บทนำ

ผลสืบเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เกิดการแพร่ระบาดอย่างรุนแรงทั่วโลก ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2562 ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาของทุกประเทศ ในส่วน ของประเทศไทยสถานศึกษาไม่สามารถเปิดการเรียนการสอนได้ตามปกติและต้องมีการปรับรูปแบบการเรียนการสอนให้ทันต่อสถานการณ์โลก ภายใต้กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวนโยบายจัดการเรียนการสอน ในสถานการณ์วิกฤตโควิด-19 ตามแนวคิด “การเรียนรู้ นำการศึกษา โรงเรียนอาจหยุดได้แต่การเรียนรู้ หยุดไม่ได้” ผ่านระบบการเรียนต่าง ๆ รูปแบบของการสอนทางไกล การสอนออนไลน์และรูปแบบผสมผสานต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีเตรียมการเพื่อให้สามารถดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพให้มากที่สุดแต่ก็ยังคงมีผลกระทบต่อสถานศึกษา ครู นักเรียน และผู้ปกครองในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบ และวิธีการเรียนการสอนภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว เช่น คุณภาพในการจัดการเรียนรู้ของครูลดลง นักเรียนได้รับการฝึกทักษะ การปฏิบัติในรายวิชาน้อยลงและไม่สามารถทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนได้ เครือข่ายอินเทอร์เน็ตไม่เพียงพอ และสัญญาณไม่เสถียรครูมีภาระในการดูแลนักเรียนมากขึ้น ผู้ปกครองต้องใช้เวลาเพื่อช่วยเหลือการเรียนรู้ของบุตรหลานและต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เป็นต้น ซึ่งผลกระทบดังกล่าวส่งผลต่อครูผู้เรียน ผู้ปกครอง และผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้โดยรวม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564 ก); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564 ข.)

ในการรับมือกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) กระทรวงศึกษาธิการได้จัดรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารมาสนับสนุนการจัดการศึกษาทั้งในรูปแบบออนไลน์ (On-Line) และออนแอร์ (On-Air) โดยได้กำหนดรูปแบบการเรียนรู้ไว้ 5 แนวทาง คือ 1) ออนไซต์ (On-Site) จัดการเรียนการสอนที่

โรงเรียน 1) จัดการเรียนการสอนที่โรงเรียน (On-Site) (ปรับวิธีการเขียนโดยให้ใช้คำแปลที่เป็นภาษาไทยและตามด้วยภาษาอังกฤษ) และมีมาตรการเฝ้าระวังตามประกาศของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) 2) ออนแอร์ (On-Air) จัดให้เรียน ผ่านมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมในพระบรมราชูปถัมภ์ (DLTV) 2) การเรียนรู้ด้วยระบบโทรทัศน์ทางไกลผ่านโทรทัศน์ดาวเทียม (DLTV) จากมูลนิธิการศึกษาทางไกลในพระบรมราชูปถัมภ์ (On-Air) 3) ออนดีมานด์ (On-Demand) เรียนผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ 3) เรียนผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ (On-Demand) 4) ออนไลน์ (On-Line) เรียนผ่านอินเทอร์เน็ต 4) เรียนผ่านอินเทอร์เน็ต (On-Line) และ 5) ออนแฮนด์ (On-Hand) เรียนที่บ้านด้วยเอกสาร เช่น หนังสือ แบบฝึกหัด ใบงาน ในรูปแบบผสมผสานหรืออาจใช้วิธีอื่น ๆ 5) เรียนที่บ้านด้วยเอกสาร เช่น หนังสือ แบบฝึกหัด ใบงาน ในรูปแบบผสมผสานหรืออาจใช้วิธีอื่น ๆ (On-Hand) นอกจากนี้แล้วยังได้กำหนดพื้นฐานการดำเนินการไว้ 6 แนวทางด้วยกัน คือ 1) จัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความปลอดภัยสูงสุดของทุกคนที่เกี่ยวข้อง 2) อำนวยความสะดวกให้นักเรียนทุกคนสามารถเข้าถึงการสอนได้ แม้จะไม่สามารถไปโรงเรียนได้ 3) ใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น เสนอขอช่องดิจิทัล TV จากสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม (กสทช.) เป็นต้น 4) ตัดสินใจในนโยบายต่าง ๆ บนพื้นฐานของการสำรวจความต้องการทั้งจากนักเรียน ครูและโรงเรียน โดยคำนึงถึงการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเป็นที่ตั้ง 5) ปรับปฏิทินการศึกษาของไทย ให้เอื้อต่อ “เรียนรู้เพื่อรู้” ของเด็กมากขึ้นเพื่อให้มีความเหมาะสมและได้รับความรู้ตามช่วงวัยของเด็ก และ 6) บุคลากรทางการศึกษาทุกคนจะได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องและทำให้ทุกฝ่ายได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563) อย่างไรก็ตามในการจัดการเรียนรู้แต่ละรูปแบบมีความแตกต่างกันข้อดี ข้อด้อยของการจัดองค์ความรู้ การพัฒนาทักษะคุณลักษณะและการวัดประเมินผลซึ่งข้อดีและข้อด้อยของแต่ละรูปแบบนี้ยังต้องการการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ เพื่อผู้เรียนเป็นสำคัญ

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นข้างต้น การมีนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาด จากเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในระดับเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งได้ผลกระทบจากสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นพื้นที่ชายขอบของประเทศจึงมีความแตกต่างจากพื้นที่จังหวัดอื่นๆ โดยทั่วไป บทความนี้ มุ่งนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดจากเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในระดับเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ซึ่งคณะผู้วิจัยคาดหวังว่าจะเป็นบทเรียนแนวปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายที่ตอบสนองต่อการจัดการเรียนรู้ในแต่ละเขตพื้นที่ตามความต้องการมากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนในการบริหารจัดการเรียนรู้และการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด
2. เพื่อพัฒนาและหาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียนในการบริหารจัดการเรียนรู้ และการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยคุณภาพรูปแบบเชิงนโยบาย (Policy Research) ใช้ศาสตร์หลากหลายสาขา (Interdisciplinary) มีลักษณะเป็นพหุมิติ (Multi-Dimension) ในการสะท้อนจากหลากหลายมุมมองเน้นการนำไปใช้ (Application-First Approach) และคาดคะเนถึงโอกาสในการปฏิบัติ (Estimating the Probability of Implementation) จากข้อเสนอแนะของการศึกษา (วิโรจน์ สารัตถะ, 2556) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างครั้งนี้คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ทรงคุณวุฒินโยบายการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอน โดยเจาะจงเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน เครื่องมือ คือแบบคำถามแบบมีโครงสร้าง

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพแวดล้อม แนวทางการพัฒนาและการวิเคราะห์สภาพบริบท ในระยะนี้คณะผู้วิจัยดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในพื้นที่ (Document Study) ได้แก่ รายงานการประชุม รายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ รายงานการประเมินตนเอง ของสถานศึกษา 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนโยบายการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอน เป็นการเลือกแบบเจาะจงจำนวน 10 คน 3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการสนทนากลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนโยบายการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอน เป็นการเลือกแบบเจาะจงจำนวน 40 คน โดยได้กำหนดคุณภาพทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มไว้ คือ 1) เป็นบุคลากร ทางการศึกษา 2) ต้องเป็นผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดตราดอย่างน้อย 2 ปี 3) เป็นผู้มีความยินดีและให้ ความร่วมมือให้ข้อมูลในการวิจัย 4) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participatory observation) เป็นการเข้าไปสำรวจและสังเกตการณ์พื้นที่ดำเนินการวิจัยจริง และ 5) การวิเคราะห์ข้อมูลด้วย SWOT Analysis เป็นการนำข้อมูลของโรงเรียนจากการ

สัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคโดยคณะนักวิจัยร่วมกัน วิเคราะห์ การบริหารจัดการ การจัดการเรียนรู้และการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทุกโรงเรียนโดยจำแนกลักษณะโรงเรียนเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ โรงเรียนคุณภาพ โรงเรียนพื้นที่ห่างไกลและโรงเรียน Stand alone

ระยะที่ 2 ประชุมระดมความคิด (Brainstorming) นำผลการวิเคราะห์บริบท (Content Analysis) และการวิเคราะห์ SWOT Analysis มาประชุมระดมสมองโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 15 ท่าน ในการกำหนด แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียนทุกลักษณะในการบริหารจัดการโรงเรียน การจัดการเรียนรู้ และการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยได้ดำเนินการตามวิธีการศึกษา 7 ขั้นตอน (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2547) ประกอบด้วย 1) การกำหนดประเด็นการศึกษา 2) การวางแผนเกี่ยวกับวาระการประชุมและการเชิญผู้เข้าร่วมประชุม 3) แนะนำและดำเนินการประชุมโดยใช้กติกาการจัดประชุม 5) การใช้เทคนิคการระดมสมอง ที่เหมาะสมเสริมการปฏิสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์ระหว่างกระบวนการ 6) การสรุปและกล่าวขอบคุณ และ 7) วิเคราะห์ความคิดเห็นหลังกระบวนการระดมสมอง

ระยะที่ 3 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ระยะนี้เป็นขั้นตอนการประเมิน เพื่อตรวจสอบยืนยันผลการศึกษาจากระยะที่ 1 และระยะที่ 2 โดยอาศัยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญ โดยเริ่มจากการการพัฒนารอบแนวคิดในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเชี่ยวชาญในแต่ละด้านตามความเหมาะสมของบริบทเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นของผลการศึกษาที่จะนำเสนอ โดยมีผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 5 คน คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญด้านวิธีวิทยาการวิจัย ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการนิเทศและการติดตามประเมินผล ผู้เชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหาร เขตพื้นที่การศึกษา จากนั้นเป็นการสรุปกรอบแนวคิดในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อจัดทำข้อเสนอ เิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลของการศึกษารั้งนี้ คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ทั้งจากการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การกำหนดความหมาย การแยกแยะองค์ประกอบ การเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ และการตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) สุดท้ายเป็นการนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด มีผลการวิจัยดังนี้

1. วิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนในการบริหารจัดการเรียนรู้และการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จากการศึกษาพบว่า

1.1 ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ทั้งหมด 105 โรงเรียน 1 สาขาพบว่า จำแนกโรงเรียนได้ 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 36 โรงเรียน 2) โรงเรียนขนาดกลาง จำนวน 45 โรงเรียน 3) โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ จำนวน 1 โรงเรียน 4) โรงเรียนคุณภาพ จำนวน 14 โรงเรียน และ 5) โรงเรียน Stand alone จำนวน 9 โรงเรียนในส่วนของสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด พบว่า

1.1.1 ด้านการบริหารจัดการ โรงเรียนทั้ง 5 ลักษณะในพื้นที่มีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน มีการดำเนินงานตามมาตรการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการบริหารงาน อย่างเป็นระบบ มีระบบการนิเทศติดตามการจัดการเรียนการสอนของครูที่มีประสิทธิภาพ มีการเยี่ยมบ้านนักเรียนเพื่อติดตามการเรียน ปรับรูปแบบการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นตรงตามศักยภาพของนักเรียน ปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารการศึกษาอย่างทั่วถึง ทำให้ผู้เรียนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาค เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เรียนรู้ตามหลักสูตรตามตัวชี้วัดที่ต้องรู้และควรรู้ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้กำหนดไว้ มีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการวัดและประเมินผลผู้เรียน อย่างหลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โรงเรียนทั้ง 5 ลักษณะมีการปฏิบัติงานต่าง ๆ ตามมาตรการที่ทาง ศบค. ได้กำหนดอย่างเคร่งครัด ครูได้สอนตรงกับวิชาเอกและความถนัด ยกเว้นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น พัฒนาค้นหาตนเองอย่างสม่ำเสมอ นำเทคโนโลยีมาใช้ในการสร้างสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการเบิกจ่ายงบประมาณเป็นไปตามระเบียบ ปัจจุบัน โปร่งใสและตรวจสอบได้ มีการจัดสรรซื้ออุปกรณ์ตรงตามความต้องการมีสัญญาณอินเทอร์เน็ต ที่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มีการประสานงานกับหน่วยงานอื่น จัดทำวางแผนรองรับ กับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เน้นความยืดหยุ่นในการจัด การเรียนการสอน มีการเก็บข้อมูลผู้เรียนรายบุคคลเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้เรียน

จากการศึกษาด้านข้อควรพัฒนาพบว่า ดำเนินงานตามนโยบายให้ครอบคลุมและให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น พัฒนาสมรรถนะครูด้านทักษะดิจิทัล ส่งเสริมสนับสนุนด้านอุปกรณ์เทคโนโลยีสำหรับนักเรียนที่มีข้อจำกัด ด้านการวัดและประเมินผลยังไม่สะท้อนสมรรถนะของผู้เรียนอย่างแท้จริง และบางพื้นที่เป็นพื้นที่เสี่ยงไม่สามารถเยี่ยมบ้านนักเรียนได้ การลดภาระงานอื่นที่นอกเหนือจากการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสอน การแก้ปัญหาด้านบุคลากรของโรงเรียนขนาดเล็ก ปรับแผนปฏิบัติการให้การครอบคลุมและมีความสอดคล้องกับสถานการณ์และการปรับปรุงสัญญาณอินเทอร์เน็ตให้เสถียร

1.1.2 ด้านการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนทั้ง 5 ลักษณะงดการเรียนการสอนในรูปแบบ On-Site เนื่องในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แต่มีการจัดการเรียนการสอน แบบบูรณาการระหว่าง On-Air On-Line On-Demand และ On-Hand ตามความพร้อมของผู้เรียน

จากการศึกษาด้านข้อควรพัฒนาพบว่า ควรจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน และยืดหยุ่นโดยใช้นักเรียนเป็นฐานเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้วิธีการเรียนให้เหมาะสมกับตนเองตามสภาพและบริบท สนับสนุนอุปกรณ์ในการเรียนรู้ทางไกลของนักเรียนที่ขาดแคลน ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนทั้ง 5 ลักษณะใช้การจัดการเรียนการสอนในรูปแบบ On-Hand นำข้อมูลสารสนเทศที่ได้จากการสำรวจความพร้อมในการเรียนรูปแบบต่าง ๆ มากำหนดรูปแบบการเรียนรู้ ที่หลากหลายตอบสนองกับความต้องการและความพร้อมของนักเรียน

1.1.3 ด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนทั้ง 5 ลักษณะมีการเยี่ยมบ้านนักเรียน เพื่อติดตามการเรียนรู้ และมีการจัดหาทุนการศึกษาและสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการจัดการเรียนรู้ทางไกลสำหรับนักเรียนที่ขาดแคลนให้ความสำคัญกับนักเรียนที่ต้องการเตรียมความพร้อมในศึกษาระดับชั้นที่สูงขึ้น และมีการจัดทำแผนเผชิญเหตุเพื่อรองรับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ระดับโรงเรียนอย่างเป็นรูปแบบและมีความยั่งยืน

จากการศึกษาด้านข้อควรพัฒนาพบว่า ควรมีการระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ในการเข้าถึงการเรียนรู้ทางไกลของนักเรียนอย่างทั่วถึง วางแผนแนวทางในการส่งต่อนักเรียน อย่างเป็นระบบและปรับปรุงระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้รวดเร็ว ทันต่อสถานการณ์ความต้องการ ของนักเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาแผนเผชิญเหตุสู่แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)

2. พัฒนาและหาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียนในการบริหารจัดการการเรียนรู้ และการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จากการศึกษพบว่า

2.1 ด้านการบริหารจัดการ พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยผู้บริหารมีการกระจายอำนาจสู่การบริหารงาน 4 ฝ่าย เพื่อความเป็นอิสระและความคล่องตัวในการบริหารจัดการสถานศึกษาภายใต้ กฎหมาย ระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ส่งเสริมพัฒนาครู เพื่อเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนแล้วนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาผู้เรียน นำการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จัดทำแพลตฟอร์มการเรียนรู้มาพัฒนาจนเป็นผลการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) และเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะ ส่งเสริมความรู้แก่ครูที่ปรึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องในเรื่องที่เอื้อประโยชน์ต่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยเฉพาะเรื่องทักษะการปฏิบัติงานเบื้องต้นและแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียน โดยจัดทีมนักจิตวิทยามาช่วยแก้ไขปัญหา ซึ่งโรงเรียนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ วิเคราะห์งบประมาณของโรงเรียนให้ความสำคัญในการจัดทำและเสนอของบประมาณและร่วมกันวิเคราะห์ ความต้องการร่วมกับชุมชนเพื่อให้สามารถจัดทำแผนงบประมาณและมีการนำงบประมาณไปใช้ได้ ตามความต้องการและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในช่วงสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ให้มีการกำกับ นิเทศ ติดตาม การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ของครูทุกคนทุกระดับชั้น นอกจากนี้คุณครูผู้สอนทุกคนยังได้จัดทำกำหนดการสอน และรายงาน การเรียนการสอนออนไลน์เสนอให้ทราบ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง และมีการประชุมหรือจัดทำ PLC นอกจากนี้ ได้ส่งเสริม และให้กำลังใจแก่ครูผู้สอนในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้น่าสนใจ ครูผู้สอนวัดและประเมินผลตามสภาพจริง เอื้อต่อนักเรียนที่มีความไม่พร้อมด้านต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนมีการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน มีการจัดทำแผนปฏิบัติการ โครงการกิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

2.2 ด้านการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนในรูปแบบ On-Air โดยการสำรวจการเข้าถึงอุปกรณ์ในการเรียนการสอนทางไกล สนับสนุนให้มีอุปกรณ์ในการเข้าถึงการเรียนการสอนทางไกล การจัดการเรียนการสอนรูปแบบ On-line โดยใช้ Applications ต่าง ๆ เช่น Zoom, Line Meeting สำหรับนักเรียนที่มีความพร้อมด้านเครื่องมือเทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวช่วยในการจัดการเรียนรู้เป็นห้องเรียนเสมือนจริง การจัดการเรียนการสอนในรูปแบบ On-Demand มีการวางแผนการจัดการเรียนรู้ให้ตรงตามตัวชี้วัดที่ต้องรู้ ควรรู้และนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนโดยครูจัดทำนวัตกรรม/สื่อเทคโนโลยีการสอนให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและครูประสานความร่วมมือกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง เป็นผู้สนับสนุนอำนวยความสะดวกสำหรับการเรียนรู้ ตลอดจนกำกับติดตาม วัดและประเมินผลตามสภาพจริง และเมื่อสถานการณ์ดีขึ้น จะมีการเปิดการเรียนการสอนรูปแบบ On-Site โดยการถอดบทเรียน

เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เพื่อนำมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.3 ด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดำเนินการเยี่ยมบ้านเด็กเป็นรายบุคคล นำข้อมูลมาวิเคราะห์เป็นสารสนเทศและส่งต่อข้อมูลนักเรียนทุกด้านให้กับครูประจำชั้นในปีการศึกษาต่อไป พัฒนาแผนเผชิญเหตุของโรงเรียนสู่การปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) และเผยแพร่สู่สาธารณชน

3. จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จากการศึกษาได้นำเสนอ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การบริหารจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด

1.1 ด้านบุคคล (Man)

1.1.1 ส่งเสริม สนับสนุน ในการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ให้ความเห็นชอบและสนับสนุนการดำเนินงานในภาพรวมตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ กำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานและบุคคลให้ชัดเจนในการจัดการและปฏิบัติตั้งแต่ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงานทั่วไป และด้านการบริหารงบประมาณที่สอดคล้องกับมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้ชีวิตรูปแบบใหม่ (New Normal)

1.1.2 ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนให้มีการจัดอบรม การให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียน การสอนในรูปแบบใหม่ (New Normal) แก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนโดยประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ

1.1.3 ส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ระหว่างสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน และหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ (New Normal) เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.1.4 ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ ลดภาวะความเครียดในการทำงาน พร้อมให้ขวัญกำลังใจข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ (New Normal)

1.2 ด้านงบประมาณ (Money) ส่งเสริม สนับสนุนในการจัดสรรงบประมาณสู่โรงเรียนเพื่อจัดการศึกษาได้มีคุณภาพมากขึ้นเพื่อให้โรงเรียนสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เช่น การจ่ายค่าตอบแทน ค่าวัสดุ ค่าอุปกรณ์ เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับนักเรียนผู้ปกครองและชุมชน

1.3 ด้านวัสดุ อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก (Material)

1.3.1 ระดมทรัพยากร จัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับโรงเรียน อย่างเท่าเทียมและทั่วถึง เพื่อให้โรงเรียนสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนและจัดสภาพแวดล้อม โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของนักเรียนเป็นสำคัญ

1.3.2 จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการใช้สื่อ อุปกรณ์ สำหรับการจัดการเรียนการสอน เช่น การสร้างช่องยูทูปสำหรับการศึกษาหรือ Google for Education เป็นต้น

1.4 ด้านการบริหารจัดการ

1.4.1 นิเทศ ติดตาม ผลการดำเนินงานเป็นระยะเพื่อติดตามความก้าวหน้าความพร้อม ของโรงเรียนภายใต้มาตรฐานของความปลอดภัยและคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน

1.4.2 สนับสนุนให้โรงเรียนจัดทำแผนการเตรียมความพร้อมเปิดภาคเรียนและแผนเผชิญเหตุ เพื่อรองรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงความปลอดภัยและประโยชน์ของนักเรียน เป็นสำคัญรวมถึงการจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่เหมาะสมตามศักยภาพของนักเรียน

1.4.3 จัดตั้งศูนย์สื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนและช่วยเหลือการจัด การเรียนการสอน

1.4.4 สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาล เพื่อให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนดำเนินไปภายใต้ความปลอดภัย และสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

กลยุทธ์ที่ 2 การจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

2.1 ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้และรูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.1.1 ด้านหลักสูตร (1) พัฒนา ปรับปรุง หลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (2) จัดทำแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ในประเด็นตัวชี้วัดต้องรู้และควรรู้ครบทุกระดับชั้น

2.1.2 ด้านการจัดการเรียนรู้ (1) ส่งเสริมและพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ให้มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ 5 รูปแบบ ได้แก่ On-Site, On-line, On-Air, On-Demand และ On-Hand ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ (2) จัดทำชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองสำหรับ

นักเรียนในประเด็นตัวชี้วัดที่นักเรียนต้องรู้และควรรู้ครบทุกระดับชั้น (3) จัดทำแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้โรงเรียนนำไปปรับใช้เหมาะสมกับบริบท และ (4) ยกย่องเชิดชูเกียรติครูที่มีผลด้านการจัดการเรียนรู้ที่โดดเด่น 5 รูปแบบ และจัดเวทีเผยแพร่ผลงาน

2.2 ด้านเทคโนโลยีทางการศึกษา

2.2.1 จัดทำแผนการปรับปรุงโครงสร้างการจัดการเรียนการสอนทางไกล

2.2.2 สร้างความเสมอภาคด้านการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีของนักเรียน

2.2.3 พัฒนาคู่มือในการใช้เทคโนโลยี โดยฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในการออกแบบและผลิตสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2.3 ด้านการวัดและประเมินผล

2.3.1 ส่งเสริม สนับสนุน การสร้างเครือข่ายผู้ปกครองในการร่วมวัดและประเมินผลของนักเรียน

2.3.2 ส่งเสริมให้มีการปรับปรุง พัฒนาคู่มือ เกณฑ์การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

2.3.3 ส่งเสริม สนับสนุนให้ครูมีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ในรูปแบบที่หลากหลาย ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนจากการสังเกตพฤติกรรม ชิ้นงานและภาระงานที่สอดคล้องกับบริบท ของโรงเรียนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

2.4 ด้านการพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ ส่งเสริมพัฒนาครูให้มีการจัดทำผลงานด้านนวัตกรรม การสอนและเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณะโดยมีช่องทางการแลกเปลี่ยนนวัตกรรมเพื่อนำมาปรับใช้ ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน

กลยุทธ์ที่ 3 การดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

3.1 จัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการเรียนการสอนทางไกลในสถานการณ์ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

3.2 จัดทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ กระทรวง สาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหรือโรงพยาบาล องค์รปกครองส่วนท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ หัวหน้าส่วนราชการ และผู้นำชุมชนที่จะให้ความช่วยเหลือนักเรียนด้านต่าง ๆ

3.3 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครู บุคลากร นักเรียน และผู้ปกครองได้รับการฉีดวัคซีน 100 % เพื่อความเชื่อมั่นและสร้างความปลอดภัยในการเรียนพร้อมมีแผนการให้

ความช่วยเหลือให้นักเรียนที่ครอบครัวเข้ารับการรักษและแผนการป้องกัน เผื่อระวังการติดต่อระดับครอบครัว

3.4 แต่งตั้งทีมนักจิตวิทยาและนักโภชนาการเข้าช่วยเหลือนักเรียนทั้งในด้านจิตใจและด้านสุขภาพ

3.5 พัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยการใช้สื่อและเทคโนโลยีเข้ามาเป็นช่องทาง การสื่อสารกับนักเรียนโดยตรงเพื่อให้รวดเร็ว ทันสมัย ถูกต้อง ทันต่อการแก้ไขปัญหา และสอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

3.6 บูรณาการข้อมูลนักเรียนระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพและความต่อเนื่องของการแก้ไขปัญหา

3.7 จัดทำแผนระยะยาวในการป้องกันแก้ไขปัญหาด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ความเหมาะสมกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

3.8 ส่งเสริมให้มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

3.9 ส่งเสริมการจัดบริการและการเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่เพื่อให้ การจัดการเรียนการสอนในสถานการณ์การแพร่ระบาดจากเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เกิดประสิทธิภาพ

3.10 ออกแบบจัดการเรียนรู้โดยการจัดทำห้องเรียนเสมือนจริง (Virtual Classroom) นำเทคโนโลยี AI และระบบ ICT เข้ามาเป็นตัวช่วยโดยครูการจัดการเรียนการสอนในวิธีใหม่หรือออกแบบบทเรียนสำเร็จรูปเพื่อให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านการประเมินเป็นระดับและได้รับเกียรติบัตรเพื่อแสดงว่าผ่านหลักสูตรที่ครูจัดขึ้นและสามารถนำมาเลื่อนชั้นเรียนได้

อภิปรายผล

การวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด อภิปรายผลได้ดังนี้

1. สภาพการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จำแนกเป็น 3 ประเด็น คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านแนวทางการจัดการเรียนรู้ และด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จำแนกลักษณะเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลาง โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ โรงเรียนคุณภาพ และโรงเรียน Stand alone จากการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) พบว่า ด้านการบริหารจัดการ โรงเรียนทั้ง 5 ลักษณะ มีการจัดการ

(Management) โครงสร้างการบริหารงาน ที่ชัดเจน ดำเนินงานตามมาตรการของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการบริหารงานอย่างเป็นระบบ มีการนิเทศปรับปรุงแบบการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นตรงตามศักยภาพของนักเรียน เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง ในการวัดและประเมินผลผู้เรียนอย่างหลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ตลอดจนมีการปฏิบัติงานต่าง ๆ มีความสอดคล้องตามมาตรการที่ทางศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) ได้กำหนดอย่างเคร่งครัดด้านงบประมาณ (Money) วัสดุ อุปกรณ์ (Material) มีการจัดสรรซื้ออุปกรณ์ ตรงตามความต้องการมีสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการบริหารจัดการในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ด้านบุคลากร (Man) ครูได้สอนตรงกับวิชาเอกตามความถนัดยกเว้นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูไม่ครบชั้น ด้านการจัดการเรียนรู้มีการจัดการเรียนการสอน On-Site แต่มีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการระหว่าง On-Air, On-Line, On-Demand และ On-Hand ตามความพร้อมของผู้เรียน ด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีการเยี่ยมบ้านนักเรียนเพื่อติดตามการเรียนรู้ และมีการจัดหาทุนการศึกษาและสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ในการจัดการเรียนรู้ทางไกลสำหรับนักเรียนที่ขาดแคลนให้ความสำคัญกับนักเรียนที่ต้องการเตรียมความพร้อม ในศึกษาระดับชั้นที่สูงขึ้นและมีการจัดทำแผนเผชิญเหตุเพื่อรองรับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ระดับโรงเรียน ทั้งนี้การจัดการศึกษาจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้นั้น ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำของผู้บริหารในการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการของโรงเรียนให้บรรลุผลสำเร็จต้องมีการสนับสนุนให้โรงเรียนและคณะครู มีการพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค ดังที่ ธนพรพรรณ ทรัพย์ขนาดล ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อจัดการเรียนการสอนบทเรียนออนไลน์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาพบว่า ปัจจัยด้านผู้บริหาร ปัจจัยด้านอาจารย์ ปัจจัยด้านนักศึกษา และปัจจัยด้านสถานศึกษาส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนบทเรียนออนไลน์ (ธนพรพรรณ ทรัพย์ขนาดล, 2554) และ Edmond ได้กล่าวถึงประสิทธิผลของโรงเรียน ขึ้นอยู่กับลักษณะของโรงเรียน (Character of the School) ซึ่งผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะของโรงเรียนควรมี 1) มีผู้นำการบริหารที่เข้มแข็ง มุ่งมั่นเพื่อคุณภาพการเรียนการสอน 2) มีบรรยากาศ ความคาดหวังของระดับการเรียนของผู้เรียนในระดับสูง 3) มีบรรยากาศที่เรียบง่ายและปลอดภัย 4) มีการให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนอย่างเข้มแข็ง และ 5) มีการตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ ส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่ ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ให้ความร่วมมือในการสนับสนุนการจัดการศึกษาในช่วงสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) เป็นผลทำให้

โรงเรียนมีการขับเคลื่อน การบริหารจัดการสถานศึกษาได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (Edmonds, R., 1979)

2. ด้านการบริหารจัดการ มีการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการโดยผู้บริหารมีการกระจายอำนาจสู่การบริหารงาน 4 ฝ่าย เพื่อความเป็นอิสระ และความคล่องตัว ด้านแนวทางการจัดการเรียนรู้ ส่งเสริมพัฒนาครูเพื่อเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ ในการจัดการเรียนการสอนแล้วนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาผู้เรียน นำการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จัดทำแพลตฟอร์มการเรียนรู้มาพัฒนาจนเป็นผลการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) และเผยแพร่ ข้อมูลสู่สาธารณะ ด้วยกระบวนการ PLC ด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ส่งเสริมความรู้แก่ครู ที่ปรึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องในเรื่อง ที่เอื้อประโยชน์ต่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้งนี้เนื่องจาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด มีนโยบายในการพัฒนาโรงเรียนในสังกัดให้ บรรลุตามเป้าประสงค์ในเรื่อง “กายภาพเด่น เน้นมาตรฐาน ผสานนโยบาย จุดขายอาชีพ Active technology มีนวัตกรรม นำวิถีพอเพียง” โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างโอกาส ความเท่าเทียมทางการศึกษาของผู้เรียนซึ่งส่งผลให้โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาตราดแต่ละขนามีแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน มีเป้าหมายในการ พัฒนาโรงเรียนร่วมกัน ตามแนวทางและบริบทของแต่ละโรงเรียน ซึ่งได้มีแนวนโยบายจัด การศึกษาให้มีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติมีความ ยืดหยุ่นในการที่สถานศึกษาจะบริหารจัดการในสาระ การเรียนรู้พื้นฐานและเลือกในเรื่องเวลา ได้ตลอดจนทุกส่วนในสังคมร่วมในการจัดการศึกษามีบทบาท ในการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วม ตัดสินใจ ตลอดจนมีการบูรณาการตามความเหมาะสมเนื่องจากการเรียนรู้สามารถเกิดได้ในทุก ที่และทุกโอกาส ทั้งการเรียนรู้ในห้องเรียน ในสภาพแวดล้อมและในธรรมชาติผู้เรียนจำเป็นต้อง ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และบูรณาการเชื่อมโยงไปสู่ชีวิตจริงผลการ ดำเนินงานดังกล่าวกับจิริกิตี ทองปรีชา ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการการเรียนการสอนการแพร่ ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) เห็นว่าในการบริหารจัดการเรียนการ สอนของโรงเรียนวชิรธรรมสาธิตเป็นไปตามนโยบายและแนวทางของรัฐบาลในการเตรียมความ พร้อม ในการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์และมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาด ในสถานศึกษา เพื่อความปลอดภัยสูงสุดของนักเรียนและบุคลากรทางการศึกษา (จิริกิตี ทอง ปรีชา, 2563)

3. ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษา ในสถานการณ์การแพร่ระบาดจาก เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) ในระดับเขตพื้นที่การศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาตราด ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการกระทรวงศึกษาธิการมี มาตรการการแก้ปัญหาการแพร่ระบาดจากเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) โดยเคร่งครัด เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในทุกพื้นที่ ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการใช้

เทคโนโลยีจัดการเรียน การสอนให้ครอบคลุมพื้นที่โรงเรียนทุกแห่งอย่างทั่วถึงอย่างมีประสิทธิภาพและไม่เสียค่าใช้จ่าย กำหนดนโยบายรูปแบบการเรียนการสอนวิถีใหม่ให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) ควบคู่กับนโยบายการส่งเสริมให้นักเรียนมีวินัยในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ให้นักเรียนมีความฉลาดรู้ในการใช้สื่อเทคโนโลยี (Digital Literacy) ให้ชัดเจน แนวทางการจัดการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นของโครงสร้างเวลาเรียนและมีความหลากหลาย ของรูปแบบการเรียนรู้ตามบริบทของโรงเรียน ให้สิทธิครูได้ออกแบบการจัดการเรียน การสอน ด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีนโยบายดูแลเยียวยานักเรียนทั้งด้านรายจ่ายด้าน สุขภาพและด้านจิตใจ มีการพัฒนา แผนเผชิญเหตุสู่วิธีการปฏิบัติที่เลิศ (Best Practice) โดย ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลจากข้อเสนอเชิงนโยบายเป็นกระบวนการ ศึกษาปัญหาพื้นฐานทางสังคมเพื่อให้ได้ข้อเสนอการปฏิบัติ ที่เป็นไปได้ (possible action oriented recommendations) ที่ผู้กำหนดนโยบายสามารถใช้ประกอบ การตัดสินใจเพื่อ แก้ปัญหาที่มีประสิทธิผลและนำไปสู่อนาคตที่ดีขึ้นในปัจจุบัน ดังที่ อำนาจ ชนวงษ์ ได้เสนอว่า ควรเร่งรัดให้มีการบริหารโรงเรียนที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วม เป็นเจ้าของ (อำนาจ ชนวงษ์, 2552) และ Hallinger, P. ได้กล่าวถึงปัจจัยที่สามารถทำให้การ บริหารเชิงกลยุทธ์เป็นไปได้ มีปัจจัย 3 ประการที่เป็นอุปสรรคในการบริหารเชิงกลยุทธ์ ได้แก่ 1) ผลการตอบแทนในการจัดการที่ไม่สามารถกระตุ้นให้ดำเนินการถึงเป้าประสงค์ 2) บุคลากร ไม่ได้รับการฝึกอบรมในทักษะด้านกระบวนการ และ 3) บุคลากรไม่ได้รับการฝึกอบรมด้านการ จำแนกปัญหาและเทคนิคในการแก้ปัญหา เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินการ พบว่า มี 3 ปัจจัย คือ 1) การขาดการวางแผนงาน 2) การขาดการฝึกอบรมด้านการบริหารงาน และ 3) การขาดผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Hallinger, P., 2008)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน แม้จะเกิดสถานการณ์วิกฤติต่างๆ เกิดขึ้นจะต้องมีแนวทางการบริหารจัดการให้สามารถ ขับเคลื่อนการศึกษาให้สู่เป้าหมายให้ได้ บทความนี้เป็นการนำเสนอบทเรียนการปฏิบัติจากการ มีนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดจากเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID- 19) จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการบริหาร จัดการมีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน และดำเนินงานตามมาตรการของ กระทรวงศึกษาธิการ ด้านการจัดการเรียนรู้มีการจัดการเรียนการสอน On-Site มีการจัดการ เรียนการสอนแบบบูรณาการ และด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีการเยี่ยมบ้านนักเรียน นับว่าเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นในการบริหารจัดการในสถานการณ์วิกฤติ และเป็นพื้นฐานที่ดี

ในการขับเคลื่อนสังคมให้ขับเคลื่อนไปได้ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อเสนอ เชิงนโยบาย การจัดการศึกษาจากการศึกษาครั้งนี้ไปใช้ในการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพในปิงบประมาณต่อไป และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาจากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดกลยุทธ์และการบริหารการศึกษาในการขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทมากที่สุด และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ 1) ควรมีการพัฒนาวิจัยและพัฒนาเพื่อศึกษาและพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาตรวดในสถานการณ์วิกฤตอื่น ๆ 2) ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาในสถานการณ์วิกฤตโดยใช้บริบทสถานศึกษาเป็นพื้นฐานให้เกิดประสิทธิภาพสามารถเป็นแนวปฏิบัติที่ดีต่อสาธารณะได้ 3) ควรมีการวิจัยเชิงนวัตกรรมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาในแต่ละระดับชั้นหรือช่วงชั้นให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับสถานการณ์หรือสมรรถนะที่จำเป็นเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้พร้อมต่อการเป็นพลเมืองโลกในยุคดิจิทัล และ 4) ควรมีการพัฒนาการวิจัยและพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในระดับสถานศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและพัฒนาเป็นข้อเสนอในภาพรวมของประเทศ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการส่งเสริมการทำวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อการจัดทำนโยบาย การจัดการเรียนรู้วิถีใหม่ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการซึ่งได้จัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตามกรอบการวิจัย จำนวน 30,000 บาท จึงขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายผู้ร่วมดำเนินโครงการ ผู้ให้ข้อมูลภาคสนาม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ต่อการศึกษาให้สำเร็จลุล่วง ตามวัตถุประสงค์ด้วยดีไว้ ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

จิรศักดิ์ ทองปรีชา. (2563). การบริหารจัดการการเรียนการสอน ภายใต้สถานการณ์ COVID-19 ระดับ มัธยมศึกษาพื้นที่โรงเรียนวชิรธรรมสาธิต เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ธนพรรณ ทรัพย์ธนาตล. (2554). ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนบทเรียนออนไลน์ของมหาวิทยาลัย ราชภัฏนครราชสีมา. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสังคม. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- วิโรจน์ สารัตถะ. (2556). การวิจัยเชิงนโยบายอย่างมีส่วนร่วม. ใน เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). รว.ศธ. คิกออฟเปิดห้องเรียนออนไลน์ "โรงเรียนหยุดได้ แต่การเรียนรู้หยุดไม่ได้". เรียกใช้เมื่อ 21 มีนาคม 2565 จาก <https://www.obec.go.th/archives/252307>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). รายงานเรียนออนไลน์ยุคโควิด-19: วิฤติหรือโอกาสการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564 ก). รายงานการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ COVID-19. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564 ข.). รายงานผลการศึกษาภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานการณ์โควิด-19: สภาพการณ์บทเรียน และแนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2547). วิถีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล. กรุงเทพมหานคร: หจก. สามลดา.
- อำนาจ ชนะวงศ์. (2552). ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อควมมีประสิทธิผลเชิงระบบในการดำเนินงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดกาฬสินธุ์. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Edmonds, R. (1979). Effective Schools for the Urban Poor. Educational Leadership, 37(1), 15-24.
- Hallinger, P. (2008). Assessing the Instructional Management Behaviors of Principals. The Elementary School Journal, 86(2), 221-224.

แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน: การเรียนรู้เพื่อเสริมพลัง
อำนาจความรอบรู้ทางสุขภาพจากชุมชนฐานราก*

STRATEGIC ROUTE MAP AND COMMUNITY DEVELOPMENT:
LEARNING TO EMPOWER COMMUNITY-BASED HEALTH LITERACY

ธารารัตน์ สัตยงโม

Thararat Sunyamo

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

Nakhon Pathom Provincial Public Health Office, Thailand

เรงวิชัย นิลโคตร

Reongwit Nilkote

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

วงศ์สิริ เรืองศรี

Wongsiri Rueangsri

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

นริศรา กรุดนาค

Narisara Krudnak

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University, Thailand

ประภัสสร วิเศษประภา

Prapassorn Visesperpa

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Muban Chombueng Rajabhat University, Thailand

E-mail: rainacid_21@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) นำเสนอแนวคิดและความสำคัญของแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ 2) ประเมินความต้องการการสร้างเสริมสุขภาวะและคุณภาพชีวิตในการพัฒนาชุมชน และ 3) พัฒนาข้อเสนอแนวทางการบูรณาการการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เป็นวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ใช้แบบสัมภาษณ์

* Received 14 June 2022; Revised 3 October 2022; Accepted 4 October 2022

เชิงลึก สันทนากลุ่ม และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ประสานงานโครงการ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แกนนำชุมชนต้นแบบที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการทำงานสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตของชุมชน เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจงจากตัวแทน 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มตัวแทนภาคประชาชน 2) กลุ่มตัวแทนโครงการสร้างเสริมสุขภาพ 3) กลุ่มตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 4) กลุ่มตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ กลุ่มละ 10 คน จำนวนทั้งหมด 40 คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และสรุปบทเรียน ผลการศึกษาพบว่า 1) แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือการบริหารการเปลี่ยนแปลงและเสริมพลังการขับเคลื่อนงาน สามารถวางแผนการดำเนินการ มีการติดตามผลทั้งระหว่างดำเนินการและประเมินผลหลังการดำเนินการ และบริหารจัดการโครงการหรือกิจกรรมให้สู่เป้าหมายได้ 2) ประเมินความต้องการการสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตในการพัฒนาชุมชนพบว่ามีเป้าหมายร่วม 3 ประการ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่ดี ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต และความสามัคคีของชุมชน และ 3) แนวทางการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือสำหรับกระบวนการเรียนรู้และเสริมพลังชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบพื้นฐาน 6 ประการ ได้แก่ ผู้นำกิจกรรมต้องมีทักษะกระบวนการ ประชาชนเป็นศูนย์กลาง เปิดกว้างสู่การเรียนรู้ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ความสอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชน และความต้องการสื่อสารเชิงบวก

คำสำคัญ: แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์, การเสริมพลังอำนาจ, ความรอบรู้ทางสุขภาพ, การพัฒนาชุมชน

Abstract

The objective of this research article was to 1) present the concept and the importance of Strategic Route Map, 2) assessing the need for health promotion and quality of life for community development, and 3) developing recommendations for integrating the use of Strategic Route Map to drive community development. This was qualitative research that studies data from documents, in-depth interviews, group discussions, and participant observations. Key informants include project coordinators, village health volunteers, model community leaders whose roles are involved in working to enhance the health and wellbeing of the community. It is a purposive sampling of 4 groups of representatives: 1) Public Sector Representative Group, 2) Health Promotion Project Representative Group, 3) Local Government Representative Group, and 4) Government Representative Group of 10 persons, totaling 40 people, analyzing data with content analysis, and summarizing lessons. The finding of the study

were as follows: 1) Strategic Route Map is a tool for change management and empowering work, able to plan actions, follow up both during implementation and post-operation evaluation, and lead the project or activity towards its goals. 2) The assessment of the need for health promotion and quality of life at the district level found that there were three common goals: good environment; life safety and the unity of the community. And 3) The approach to using Strategic Route Map as a tool for the learning process and community empowerment has 6 basic components: activity leaders must have procedural skills, citizen-centered approach, open to learning, enhance participation, people own, and positive communication.

Keywords: Strategic Route Map, Empowerment, Health Literacy, Community Development

บทนำ

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นผลสืบเนื่องจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องได้ส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตและรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คน แม้ความสำเร็จในการพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์จะทำให้สามารถควบคุม และป้องกันโรคติดต่อได้ดีขึ้น ประชาชนมีอายุขัยเฉลี่ยยืนยาวขึ้น แนวโน้มการเข้าถึงบริการสุขภาพดีขึ้น แต่อุบัติการณ์ของโรคเรื้อรัง ปัจจัยทางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพของประชาชน (Social Determinants of Health: SDH) มีความหลากหลายควบคุมได้ยากขึ้นโดยปัจจัยหลักที่มีผลกระทบต่อบริบทสุขภาพของคนไทยที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) สิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมกับสุขภาพที่ดี การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากภาวะโลกร้อน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี รูปแบบของการเรียนรู้คนรุ่นใหม่ที่ปรับเปลี่ยนใหม่ทั้งหมด และการเชื่อมต่อการค้าและการลงทุนอย่างไร้พรมแดน (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2561) ภายใต้ปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและวิถีการดำเนินชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การส่งเสริมให้ปัจเจกบุคคลได้ตระหนักถึงการดูแลสุขภาพตนเองและให้ความสำคัญกับพฤติกรรม และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพจึงมีความสำคัญ นอกจากนี้แล้วหากมีการออกแบบโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นกระบวนการเรียนรู้และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทอย่างมีส่วนร่วมให้มากที่สุดจะเป็นแนวทางหนึ่งในการมุ่งให้ประชาชนสามารถมีความเข้าใจเกี่ยวกับ

การดูแลสุขภาพ และสามารถควบคุมสุขภาพของตนเองได้ซึ่งเป็นมิติของการเสริมพลังชุมชนไปพร้อม ๆ กัน

รายงานสุขภาพคนไทย 2564 (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2564) ได้สะท้อนความหลากหลายของประเด็นสุขภาพ พบว่า พฤติกรรมสุขภาพที่สำคัญได้แก่ การสูบบุหรี่ ดื่มสุรา และการขับชี่ยานพาหนะขณะมีเมา พื้นที่ภาคใต้มีพฤติกรรมสูบบุหรี่สูงสุดในทุกภาค ในขณะที่ภาคเหนือมีสัดส่วนนักดื่มสูงสุด รวมถึงการมีพฤติกรรมดื่มแล้วขับสูงที่สุดในปี 2562 คนภาคเหนือมีอัตราการตายสูงสุด ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากพฤติกรรมเสี่ยง แต่อีกส่วนหนึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการที่ภาคเหนือมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงที่สุด และพบว่าปัจจุบันวิถีชีวิตเป็นปัจจัยกำหนดสุขภาพที่สำคัญ นอกจากนี้แล้วปัจจุบันสาเหตุการตายหลัก 3 อันดับแรกของคนไทยเกิดจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ทั้งมะเร็งและเนื้องอก โรคระบบไหลเวียนโลหิต และโรคระบบทางเดินหายใจ ซึ่งคนกรุงเทพฯ มีแนวโน้มเสียชีวิตจากโรคเหล่านี้สูงกว่าคนในภาคอื่น จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสุขภาพและคุณภาพชีวิตมีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันอย่างยิ่ง กับพฤติกรรมสุขภาพและสภาพแวดล้อม กลุ่มคนที่มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีจะมีค่าเฉลี่ยอายุยืนยาวกว่าคนที่มีพฤติกรรมไม่ดีมากถึง 17.9 ปี และมีผลการวิจัยพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างอายุคาดเฉลี่ยและพฤติกรรมสุขภาพแต่ละอย่างมีความคาบเกี่ยวกับ เช่น ผู้ที่เลิกบุหรี่เมื่ออายุ 25-34 ปี, 35-44 ปี และ 45-54 ปี จะทำให้อายุคาดเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 10, 9 และ 6 ปี ตามลำดับ ผู้ที่ออกกำลังกายเป็นประจำด้วยความเร็ว 4 กิโลเมตร/ชั่วโมง 75 นาทีต่อสัปดาห์ อายุคาดเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 1.8 ปี ถ้าออกกำลังกาย 450 นาทีต่อสัปดาห์ อายุคาดเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 4.5 ปี เป็นต้น (อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, 2560) ดังนั้น การสร้างความรอบรู้ทางสุขภาพเพื่อสนับสนุนให้พฤติกรรมของบุคคล สภาพแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่การมีร่างกายที่แข็งแรง สภาพจิตใจที่สมบูรณ์ อายุยืนยาว และคุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะพื้นที่ของชุมชนหากมีการจัดการชุมชนให้มีความเข้มแข็งได้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสุขภาพที่ดี

ความรอบรู้ทางสุขภาพ (Health Literacy) สามารถกล่าวถึงได้เป็น 2 มุมมองคือส่วนแรก “เป็นปัจจัยเสี่ยง” (Risk factor) ทำให้บุคคลและบุคลากรสาธารณสุขมองเห็นจุดอ่อนหรือสิ่งที่จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงโดยเฉพาะในกระบวนการสื่อสาร และสร้างความตระหนักร่วมกันว่าหากไม่ค้นหาและแก้ไขปัญหาล่วงแล้ว การคาดหวังผลให้สุขภาพดีขึ้นก็เป็นไปไดยาก ส่วนที่สอง “เป็นสินทรัพย์” (Asset) ที่บุคคลมีอยู่หรือถูกพัฒนาขึ้นมาจากระบบการทางสุศึกษาและการสื่อสาร กล่าวคือ การสอนสุศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความรอบรู้ด้านสุขภาพ ส่งผลให้เกิดพลังอำนาจขึ้นภายในตัวบุคคล และมีกระบวนการตัดสินใจที่ถูกต้องในเรื่องต่าง ๆ (วัชรพร เชยสุวรรณ, 2560) ในมิติของกระบวนการเรียนรู้และเสริมศักยภาพเป็นทั้งวิธีการและผลลัพธ์ (Means and Ends) เป้าประสงค์หลักคือการส่งเสริมให้เกิดการสร้างพลังและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบุคลากรในระบบสุขภาพในการเร่งให้เกิดความรอบรู้ด้านสุขภาพในทุกะดับทั้งด้านการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การ

เข้าถึงข้อมูลสุขภาพ การจัดการภาวะฉุกเฉิน การรู้จักเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารและสุขภาพ และความรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน

บทความวิจัยนี้มุ่งนำเสนอประสบการณ์การประยุกต์ใช้ “แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์” ในมิติการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิตกับการพัฒนาชุมชน รวมถึงให้กับประชาชน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเป็นการแสดงความสำคัญว่าการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครื่องมือต่าง ๆ อย่างเหมาะสมจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชน และเป็นการเสริมพลังอำนาจแก่ประชาชนให้มีความสามารถในการเข้าถึง ตีความและเข้าใจข้อมูลและบริการสุขภาพขั้นพื้นฐานและศักยภาพในการใช้ข้อมูลสารสนเทศด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดสุขภาพที่ดีของตนเองได้ บทความแนวปฏิบัติจากประสบการณ์ภาคสนามจากบทความนี้จะ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะเป็นประโยชน์ให้นักวิชาการ นักพัฒนา รวมถึงองค์กรหรือเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่ใกล้เคียงกันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อนำเสนอแนวคิดความสำคัญของแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์
2. เพื่อประเมินความต้องการการสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตในการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนวทางการบูรณาการการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้ออกแบบการศึกษาวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ จากภาคสนามจากนั้นนำมาแยกแยะจัดกลุ่มข้อมูล เชื่อมโยงข้อมูลเพื่อหาแบบแผนและความหมาย และหาข้อสรุปตามประเด็นหลักที่กำหนดเป็นโจทย์ของการศึกษา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัย (ชาย โพธิ์สิตา, 2550); (ศิริพร จิรวัดน์กุล, 2552) ดังนี้

1. **ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** เป็นการศึกษาประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน และกลุ่มตัวอย่างการสนทนากลุ่มจำนวน 40 คน เป็นผู้มีส่วนร่วมข้องกับการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งระดับชุมชน อำเภอ และระดับจังหวัด โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ประกอบด้วย 1.เป็นผู้ร่วมดำเนินโครงการสร้างเสริมสุขภาพและงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างน้อย 2 ปี 2.เป็นประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่หรือปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่อย่างน้อย 3

ปี และ 3. สามารถให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และด้วยความยินดี ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูล และสามารถเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน

2. ขอบเขตของการศึกษา

2.1 ด้านพื้นที่ เป็นการศึกษาพื้นที่ 4 ตำบลของอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ประกอบด้วย ตำบลสวนผึ้ง ตำบลป่าห้วย ตำบลท่าเคย และตำบลตะนาวศรี ข้อมูลจากพื้นที่ทั้งหมดจะปรากฏผ่านเครื่องมือแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์

2.2 ด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสร้างเสริมสุขภาพซึ่งมีวัตถุประสงค์ครอบคลุมหลายมิติ เฉพาะการศึกษาส่วนนี้ได้เจาะจงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีแนวคิด/ทฤษฎีหลัก 4 ทฤษฎีเป็นพื้นฐานการวิเคราะห์คือ แนวคิดการจัดการความรู้ (knowledge management) แนวคิดการพัฒนาชุมชน (community development) และแนวคิดการเสริมพลังอำนาจทางด้านความรู้ทางสุขภาพ (empowerment & health literacy) แนวคิดข้างต้นเป็นแนวทางสำหรับการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์เบื้องต้นเท่านั้น ทั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับข้อมูลและปรากฏการณ์ตามความเป็นจริงและวิเคราะห์ข้อมูลโดยให้ความสำคัญกับข้อมูลภาคสนาม

3. เครื่องมือในการศึกษา เน้นศึกษาเครื่องมือแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในมุมมองของการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นปฏิบัติการภาคสนามผ่านกระบวนการกลุ่ม การปฏิสัมพันธ์กับชุมชน การจัดประชุม เชิงปฏิบัติการ โดยคณะผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการศึกษาทั้งด้านทฤษฎี การศึกษาและกลุ่มเป้าหมายจากนั้นได้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth Interview) สันทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participation observation) และเครื่องมือที่ใช้คือแนวคำถาม (Guidelines) มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด และมีโครงสร้างเพื่อกำหนดประเด็นการสนทนาไว้เบื้องต้น โดยได้ผ่านได้ปรับปรุงแก้ไขการตรวจคุณภาพจากผู้ทรงวุฒิทั้งด้านวัดประเมินผล ด้านเนื้อหา และด้านกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นแนวทางสำหรับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

4. ขั้นตอนการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 เพื่อให้เป็นการวางพื้นฐานความคิดเชิงทฤษฎีสำหรับการศึกษาภาคสนามให้รอบด้านที่สุด ช่วงต้นคณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการศึกษาตามวัตถุประสงค์ครั้งนี้จะมีกิจกรรมและโครงการที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชน การสร้างเสริมสุขภาพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งมีขอบเขตของข้อมูลที่กว้างจะต้องใช้แนวคิดเพื่อเป็นแนวทางการศึกษา ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากภาคสนาม เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเชิงนโยบาย และเอกสารการประชุมในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ได้แก่ การสรุปประชุมของประชาคมหมู่บ้าน แผนยุทธศาสตร์ของท้องถิ่น รายงานประจำปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น และในส่วนแนวคิดและทฤษฎี

ที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาแนวคิด การจัดการความรู้ แนวคิดการพัฒนาชุมชน และแนวคิดการเสริมพลังอำนาจทางด้านความรู้ทางสุขภาพเป็นพื้นฐานของการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาครั้งนี้จะเน้นศึกษาเครื่องมือแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ ในมุมมองของการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นปฏิบัติการภาคสนามผ่านกระบวนการกลุ่ม การปฏิสัมพันธ์กับชุมชน การจัดประชุม เชิงปฏิบัติการ โดยคณะผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการศึกษาทั้งด้านทฤษฎีการศึกษาและกลุ่มเป้าหมายแล้ว จากนั้นได้ใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจความรู้ทางสุขภาพจากชุมชนฐานรากประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยการจัดระบบจำแนกประเภทเนื้อหา การกำหนดหน่วยของเนื้อหาที่จะลงมือจำแนกเพื่อเจ้านับ การกำหนดวิธีการเจ้านับจากนั้นสร้างเป็นข้อสรุปเพื่อตอบโจทย์ของการศึกษาตามที่กำหนดเอาไว้ สุดท้ายผู้วิจัยตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยเทคนิคสามเส้า (triangulation technique) โดยตรวจสอบที่มาของข้อมูล แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และผู้วิจัย

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบการพรรณนาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 แนวคิดและความสำคัญของแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในการประยุกต์ใช้เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจทางสุขภาพชุมชนฐานราก ผลการศึกษาพบว่า

1.1 ความสำคัญและพัฒนาการก่อนนำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์มาประยุกต์ใช้

จากการศึกษาพบว่าแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategic Route Map) เป็นเครื่องมือที่ถูกปรับปรุงและพัฒนาขึ้นตามแนวคิดของนายแพทย์อมร นนทสุด โดยมีความมุ่งหมายให้เป็นเครื่องมือการบริหารจัดการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ขององค์กรระดับต่าง ๆ ของกระทรวงสาธารณสุข มุ่งให้การบริหารจัดการเกิดการประหยัดทรัพยากร กำลังคน และเวลา เครื่องมือนี้นับว่าเป็นแนวทางการบริหารการเปลี่ยนแปลงองค์กรรูปแบบใหม่ที่ปรับปรุงจากเครื่องมือการบริหารจัดการภาคธุรกิจมาใช้ในทางสังคมเพื่อใช้เป็นตัวเชื่อมหรือตัวดึงยุทธศาสตร์ของทุกภาคส่วน ทุกหน่วยงาน นอกจากนี้แล้วยังเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นรูปธรรมของการใช้คนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง เริ่มจากการตรวจสอบดูว่ามีสินทรัพย์อะไรบ้างที่จะเป็นฐานของการพัฒนา ปัญหาอะไร มีความต้องการอะไร ซึ่งภาพรวมแล้วจะพบปัญหาหลัก 3 ประการ คือ 1) การทำมาหากิน 2) สุขภาพ และ 3) ความปลอดภัยในชีวิตและ

ทรัพย์สิน วิวัฒนาการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ที่ถูกนำมาปรับใช้เป็นผลสืบเนื่องจากข้อเสนอแนะที่ประชุมเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2551 ของประเทศสมาชิกองค์การอนามัยโลก สาขาภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย และมีข้อสรุปว่าประเทศสมาชิกต้องปรับเปลี่ยนแผนการพัฒนาทางสาธารณสุข มูลฐานจากที่เน้นการให้บริการไปสู่การพัฒนาประชาชนให้มีความสามารถในการดูแลตนเองได้ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละประเทศ โดยประเทศไทยได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือทางบริหารจัดการภายใต้ชื่อ “แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์” ได้ดำเนินการพัฒนาบทบาทของประชาชนให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของตนเองเพื่อผลที่ยั่งยืน และต่อมาสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ได้เห็นความสำคัญและได้กำหนดให้มีการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการของกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลมาตั้งแต่ พ.ศ. 2551 เช่นเดียวกับกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดเป็นนโยบายให้ใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในการพัฒนางานสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั่วประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เป็นการสานพลังการขับเคลื่อนสุขภาพในท้องถิ่นไปพร้อมกับการปรับระบบการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

เครื่องมือแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ให้ความสำคัญกับแนวคิด “สร้างจุดหมายปลายทางร่วม” บนฐานคิดที่ว่าชุมชนหรือภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะต้องมีการสื่อสารทำความเข้าใจกันถึงภาพในอนาคตอย่างชัดเจนว่าอะไรคือสิ่งที่มุ่งหวังที่แท้จริง และแนวคิดว่า “บทบาทของประชาชนคือหัวใจของงานพัฒนาสังคม” ประชาชนต้องได้พลังอำนาจการตัดสินใจ วิเคราะห์ปัญหา คิดหาทางแก้ไข และต้องเข้าใจและยอมรับว่า “คุณภาพชีวิต” เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง ไม่มีใครสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนเท่าตนเอง

1.2 กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจทางสุขภาพชุมชนฐานราก

กระบวนการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนสุขภาพระดับพื้นที่ใช้ฐานคิด 4 มุมมองที่จำเป็นต่อการพัฒนาความเข้มแข็งประชาชน ประกอบด้วย **มุมมองที่ 1 ประชาชน** (Value Perspective) การพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมหรือหากเป็นองค์กรหน่วยงานที่มีพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตควรเริ่มต้นด้วยการตรวจสอบว่าพันธกิจหรือกิจกรรมต่าง ๆ ประชาชนจะเป็นอย่างไร จะมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง จะนำไปสู่การเสริมพลังอำนาจและสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนได้อย่างไร ทั้งนี้ต้องให้ครอบคลุมทั้งมิติปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน **มุมมองที่ 2 ภาคีเครือข่าย** (Stakeholder Perspective) การขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นไม่ได้จำกัดแค่บทบาทขององค์กรใดองค์กรหนึ่งจำต้องอาศัยภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการ การวิเคราะห์และหาจุดเชื่อมโยงถึงบทบาทของพลังภาคีต่าง ๆ จึงมีความสำคัญมากโดยมีเป้าหมายร่วมกันคือคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน **มุมมองที่ 3 กระบวนการ** (Management Perspective) ความสามารถในการเห็นการ

เชื่อมโยงของกระบวนการตั้งแต่ต้นจนถึงผลลัพธ์สุดท้าย การบริหารจัดการที่จะนำไปสู่การเชื่อมประสานภาคีต่าง ๆ ให้มาเป็นหุ้นส่วนกันและกัน และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด **มุมมองที่ 4 รากฐาน (Learning Perspective)** ข้อมูลพื้นฐานรวมถึงบริบทพื้นที่ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ พัฒนาการของชุมชน เป็นต้น ข้อมูลต่าง ๆ จะเป็นการแสดงถึงรากฐานที่สำคัญในการนำเข้าสู่การพูดคุยและดำเนินการตามกระบวนการทั้งที่เป็นปัจจัยเอื้อและปัญหาอุปสรรคที่จะต้องหาแนวทางการบริหารจัดการ มุมมองทั้ง 4 ด้านเป็นองค์ประกอบในการวางกลยุทธ์สู่ความเข้มแข็งให้เกิดกับองค์ประกอบต่าง ๆ และส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน คือ 1. ความเข้มแข็งของการบริหารยุทธศาสตร์ของท้องถิ่น เมืองครท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการ 2. ความเข้มแข็งในการบริหารจัดการหุ้นส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น การบริหารจัดการกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล เป็นต้น 3. ความเข้มแข็งของสาธารณสุขมูลฐานในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนระดับฐานราก และ 4. ความเข้มแข็งและความเชื่อมโยงของระบบการสื่อสารของภาครัฐกับชุมชน

การขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพ มีขั้นตอนของการประยุกต์ใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategic Route Map) แบ่งออกเป็นการสร้าง 4 ขั้นตอน และการใช้ 3 ขั้นตอน รวมเป็น 7 ขั้นตอน คือ 1. การประเมินสถานการณ์ (Situation Analysis) 2. การกำหนดจุดหมายปลายทาง (Destination) 3. การสร้างแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategic Route Map: SRM) 4. การสร้างแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ฉบับปฏิบัติการ (Strategic Linkage Model : SLM) 5. การสร้างตารางนิยามเป้าประสงค์ (ตาราง 11 ช่อง) 6. สร้างแผนปฏิบัติการ (Mini SLM) 7. เปิดงาน (นำสู่การปฏิบัติ) และติดตามประเมินผล

วัตถุประสงค์ที่ 2 ประเมินความต้องการการสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิต ผลการศึกษา พบว่า

2.1 ความต้องการการสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิต จากการศึกษาการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนเริ่มจากการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย จากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและจากปัญหา นโยบาย ศักยภาพ และความต้องการของประชาชน นำมาสู่การกำหนดแผนงาน/โครงการล่วงหน้า เพื่อนำมาดำเนินการในปีนั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการเกิดประสิทธิผล ประสิทธิภาพ ประหยัด เป็นธรรม เกิดพลังการทำงาน และเกิดความผูกพันต่อองค์กร และเกิดการบริหารแผนงาน/โครงการ ตามนโยบายของผู้บริหาร และให้บรรลุผลของการพัฒนาท้องถิ่น โดยภาพรวม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน จากการประเมินแสดงผลได้ตามแผนภาพที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงมุมมองความต้องการด้านสุขภาวะและคุณภาพชีวิต

มิติ/ มุมมอง	ความต้องการกระบวนการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์
มุมมอง 1: ประชาชน (Value Perspective)	ปรารถนาถึงเมืองที่มีความสุข ปลอดภัย สิ่งแวดล้อมดี การคมนาคมที่สะดวก เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อ ประชาชนสามัคคี สามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสิ่งที่ต้องพัฒนาคือ สิ่งเสพติดที่เป็นอันตรายต่อเด็กและเยาวชนสิ่งแวดล้อมที่ถูกรุกล้ำ เสียสมดุลระบบนิเวศ สารเคมีตกค้าง ประชาชนยังขาดความร่วมมือกัน หน่วยงานทำงานแยกส่วน จิตสาธารณะยังน้อย
จุดหมายปลายทางที่ต้องการ(มุมมอง 1 ประชาชน): โภชนาการปลอดภัย จิตอาสา และสามัคคี การทำงานแบบบูรณาการ และเป็นพื้นที่ปลอดภัย ปลอดภัย สิ่งเสพติด	
มุมมองที่ 2 ภาคีเครือข่าย (Stakeholder Perspective)	ด้วยภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่ดีและเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด ตลอดถึงวิถีสังคมและวัฒนธรรมที่มีจุดเด่น งานสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตจึงมีความเกี่ยวข้องกับภาคีหลายส่วน คือ เทศบาล-อบต.ด้านโครงสร้างพื้นฐาน การเข้าถึงประชาชน การสนับสนุนงบประมาณ สื่อสารสุขภาพ และกำลังคนเครือข่ายสุขภาพอำเภอ นโยบายสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ โครงการกิจกรรม การจัดประชุมเครือข่าย อำเภอ และหน่วยงานเกี่ยวข้อง สนับสนุนกำลังคน การสื่อสาร การพัฒนาคุณภาพชีวิตตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต และภาคเอกชน การประชาสัมพันธ์ การจ้างแรงงาน เพิ่มรายได้ให้กับระดับฐานราก
จุดหมายปลายทางที่ต้องการ (มุมมอง 2 ภาคีเครือข่าย): แผนการทำงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วน กลไก การพัฒนาเครือข่ายระดับพื้นที่ และการเป็นศูนย์กลางประสานงาน การติดตามแบบเสริมพลัง การสื่อสารสุขภาพที่เข้าถึงประชาชน และรัฐ เอกชน และชุมชนมีส่วนร่วม	
มุมมองที่ 3 กระบวนการ (Management Perspective)	การดำเนินงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพและความรอบรู้ทางสุขภาพ ตั้งอยู่บนฐานการทำงานแบบ PDCA ซึ่งเป็นพื้นฐานของการขับเคลื่อนงานตามพันธกิจของแต่ละหน่วยงาน มีปัจจัยเสริมและ ปัจจัยที่ต้องพัฒนา คือ หน่วยงานมีแผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนที่ชัดเจนตามพันธกิจขององค์กร ภาพรวมของระดับอำเภอมีการทำงานเชื่อมประสานกันเป็นพื้นฐานอยู่แล้วทั้ง อำเภอ สาธารณสุข ท้องถิ่น และภาคเอกชนในพื้นที่ งานสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตควรให้ทุกฝ่ายมาร่วมติดตามประเมิน (เพื่อสร้างการเรียนรู้) เปิดกว้างให้เด็กเยาวชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีรูปธรรมของการขับเคลื่อนงานด้านสร้างเสริมสุขภาพ และมีความต่อเนื่องการทำงาน มีการสื่อสารสุขภาพที่ต่อเนื่อง และทันต่อเหตุการณ์ และตรงกับปัญหาในพื้นที่ที่สุด
จุดหมายปลายทางที่ต้องการ (มุมมอง 3 กระบวนการ): แผนการทำงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วน กลไก การพัฒนาเครือข่ายระดับพื้นที่ และการเป็นศูนย์กลางประสานงาน การติดตามแบบเสริมพลัง และการสื่อสารสุขภาพที่เข้าถึงประชาชน	

มิติ/ มุมมอง	ความต้องการกระบวนการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์
มุมมองที่ 4 รากฐาน (Learning Perspective)	ศักยภาพและสัมพันธภาพที่ดีของเครือข่ายในพื้นที่เป็นต้นทุนที่ดีของรากฐานการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพ คือ บุคคลกรของหน่วยงานมีความรู้ ความเข้าใจ และมีศักยภาพในการดำเนินงาน การเข้าถึงข้อมูลของพื้นที่รวดเร็วและสะดวก การทำงานภาพรวมมีลักษณะความเป็นทีม ยึดหยุ่นต่อการทำงาน แลงบประมาณ (seed money) สนับสนุนงาน
จุดหมายปลายทางที่ต้องการ (มุมมอง 4 รากฐาน): ประชาชนมีพื้นที่เรียนรู้ และมีการเรียนรู้ด้านความรู้รอบรู้ทางสุขภาพต่อเนื่อง มีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ทางสุขภาพต่อเนื่อง (Media literacy) และฐานข้อมูลสุขภาพที่ทันสมัย	

2.2 การเชื่อมโยงแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กับการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน

จากตารางที่ 1 ได้มีการนำจุดหมายปลายทางที่ปรากฏมากำหนดเป็นเป้าประสงค์ที่ชุมชนต้องการจะพัฒนาพร้อมกับการเลือกกลยุทธ์ที่จะสามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าประสงค์ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กับการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน

แผนที่ยุทธศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน						
วิสัยทัศน์: ชุมชนน่าอยู่ น่าเที่ยว เกษตรปลอดภัย และประชาชนมีสุขภาพดี ชีวิตดี (มีความสุข)						
	ยุทธศาสตร์ ที่ 1	ยุทธศาสตร์ ที่ 2	ยุทธศาสตร์ ที่ 3	ยุทธศาสตร์ ที่ 4	ยุทธศาสตร์ ที่ 5	ยุทธศาสตร์ ที่ 6
	ส่งเสริมการ พัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยว และ เพิ่มมูลค่า ผลผลิตเชิง สร้างสรรค์	พัฒนาสังคม คุณธรรมและ ชุมชนเข้มแข็ง	เพิ่มความ อุดมสมบูรณ์ และคุณภาพ ทรัพยากร ธรรมชาติและ สวส.ให้เป็น เมืองน่าอยู่ น่าเที่ยว	พัฒนาการ บริหารจัดการ และเสริมพลัง ความมั่นคง	พัฒนาสินค้า เกษตร ปลอดภัย OTOP เพื่อ เพิ่มมูลค่าการ ผลิต	พัฒนาระบบ สุขภาพและ เสริมสร้าง สุข ภาวะระดับ ปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน
	↑	↑	↑	↑	↑	↑
ประสิทธิผล ตามยุทธ	สินค้าได้รับ การสร้าง มูลค่าเพิ่มเชิง สร้างสรรค์/	ชุมชนมีหลัก พอเพียง ดำเนินชีวิต/	เสริมกลไกการ อนุรักษ์ ทรัพยากรน้ำ/	ลดปัญหา เสียดินใน ชุมชน/เกิด ทูลสถาบัน	สินค้าชุมชน ได้รับ มาตรฐาน/	ส่งเสริมการมี ส่วนร่วมด้าน สุขภาพทุก ระดับ

แผนที่ยุทธศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน

วิสัยทัศน์: ชุมชนน่าอยู่ น่าเที่ยว เกษตรปลอดภัย และประชาชนมีสุขภาพดี ชีวิตดี (มีความสุข)

	ยุทธศาสตร์ ที่ 1	ยุทธศาสตร์ ที่ 2	ยุทธศาสตร์ ที่ 3	ยุทธศาสตร์ ที่ 4	ยุทธศาสตร์ ที่ 5	ยุทธศาสตร์ ที่ 6
	รายได้จา ท่องเที่ยวเพิ่ม	การเรียนรู้ ตามอัธยาศัย	เพิ่มพื้นที่สี เขียวในชุมชน	หลัก/เพิ่ม คุณภาพ บริการภาครัฐ	ผลผลิตชุมชน เพิ่มขึ้น	
คุณภาพ การให้บริการ	↑	↑	↑	↑	↑	↑
	ส่งเสริม เศรษฐกิจ สร้างสรรค์/ สร้างมาตรฐาน การบริการการ ท่องเที่ยว	ส่งเสริมหลัก พอเพียงใน การใช้ชีวิต/ ปรับปรุง โครงสร้าง พื้นฐาน	เพิ่ม สารสนเทศ การจัดการน้ำ ในชุมชน/ ส่งเสริมการมี ส่วนร่วม	เพิ่มความพึง พอใจในการ ให้บริการ หน่วยงานรัฐ	ส่งเสริมพื้นที่ เกษตร ปลอดภัย/ สร้าง มาตรฐาน AFC	บริการ สุขภาพที่มี คุณภาพ/ ครอบคลุม
	↑	↑	↑	↑	↑	↑
ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน (รายการ)	พัฒนาและ ขยายตลอด/ พัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิง นิเวศ-วิถี ชุมชน/สร้าง อัตลักษณ์ ท้องถิ่น	ส่งเสริมชุมชน พึ่งพาตนเอง/ เพิ่มการศึกษา ต่อทั้งใน ระบบ นอก ระบบ และ ตามอัธยาศัย	อนุรักษ์พื้นที่ สีเขียว/เพิ่ม พื้นที่สีเขียว/ สร้าง มาตรฐานดูแล พื้นที่สีเขียว อย่างมีส่วนร่วม	ป้องกันและ แก้ปัญหา เสพติดอย่างมี ส่วนร่วม/ ส่งเสริม โครงการ พระราชดำริ	สร้าง มูลค่าเพิ่ม ด้วยเกษตร ปลอดภัย/ สร้าง เครือข่าย สินค้า/ ส่งเสริมการ ลดต้นทุน ผลิต	พัฒนาระบบ ครอบคลุมถึง ชุมชน/ดูแล สุขภาพทุก กลุ่มวัย
	↑	↑	↑	↑	↑	↑
	↑	↑	↑	↑	↑	↑
การพัฒนา องค์กร	การบริหารจัดการ ความรู้	การบริหาร ทรัพยากร มนุษย์		การจัดการสารสนเทศ พัฒนาระบบ ฐานข้อมูลสารสนเทศ	พัฒนาคุณภาพการ บริหารภาครัฐ	

2.3 การสะท้อนการเรียนรู้จากกระบวนการ

1. การบูรณาการงานด้านพัฒนาชุมชนและความรอบรู้ทางสุขภาพ แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เป็นการสร้างฐานคิดการเรียนรู้จากเดิมที่มองสุขภาพจากการตั้งรับเป็นสุขภาพเชิงรุกเพื่อป้องกันและส่งเสริมปัจจัยที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดี ดังจะเห็นได้จากการ

เชื่อมประเด็นเชิงสังคมและการบริหารจัดการเข้ามา เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม อาชญากรรม อุบัติเหตุ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น โดยนัยนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนและการเสริมสร้างความรอบรู้ทางสุขภาพเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต้องดำเนินการพัฒนาจากฐานรากของสังคมและชุมชน และยกระดับสู่ภาคสาธารณะให้ได้

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนากับการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ การเพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริหารจัดการยุทธศาสตร์ และการดำเนินงาน รวมถึงการวางแผนงบประมาณโดยใช้ SRM (Strategic Run Map) และค่ากลางเป็นเครื่องมือ นั้น เป็นการเติมเต็มข้อมูลตามบริบท ณ ปัจจุบัน และการนำนโยบายจากระดับกระทรวง กรม จังหวัด มาเป็นข้อมูลนำเข้าในการทบทวน/จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนทุกมิติ เน้นการดำเนินงานร่วมกันของเครือข่าย โดยศึกษาความต้องการและประเมินศักยภาพทางยุทธศาสตร์ จากนั้นจึงกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์ด้วยการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ และกำหนดตัวชี้วัด เป้าหมาย กลยุทธ์ แผนงาน/โครงการ และกระจายเป้าหมายลงสู่การดำเนินงานของแต่ละระดับให้สอดคล้องกันแล้วเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ สู่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน เพื่อบูรณาการการดำเนินงานในทุกด้านให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

3. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์มีลักษณะการเป็นการเรียนรู้ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และศักยภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกภาคส่วน ทั้งด้านประสบการณ์ (experience) จากภาระงานตามพันธกิจขององค์กรและความรับผิดชอบ เปิดโอกาสให้เกิดการสะท้อนความคิด/อภิปราย (reflection and discussion) ระหว่างกระบวนการ และร่วมกันสร้าง ความคิดรวบยอด (concept) เป็นขั้นตอนการสร้างความเข้าใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้เกิดการวิเคราะห์สิ่งที่ได้พบคุ้ยระดมสมองเพื่อนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอดให้เป็นข้อเสนอภาพรวม และเกิดการทดลอง/ประยุกต์แนวคิด (experimentation/application) เป็นขั้นตอนที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร่วมสะท้อนให้เกิดแนวปฏิบัติตามภารกิจของชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานตนเอง

4. การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนแนวปฏิบัติเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ กล่าวคือการเกิดขึ้นของกลุ่มผู้มีความมุ่งมั่นให้เกิดสิ่งดีงามต่อสังคม กลุ่มดังกล่าวมักจะไม่ได้เกิดจากการจัดตั้งโดยองค์การ เป็นกลุ่มที่เกิดจากความต้องการทางสังคม และความพยายามที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จ เป็นกลุ่มที่ไม่มีอำนาจ ไม่มีการกำหนดไว้ในแผนภูมิโครงสร้างองค์กร และอาจจะมีเป้าหมายที่ขัดแย้งกับผู้นำองค์กร ในหนึ่งองค์กรอาจจะมีชุมชนนักปฏิบัติจำนวนมาก และคนคนหนึ่งจะเป็นสมาชิกในหลายชุมชน คำว่า ปฏิบัติ หรือ practice ใน CoP ชี้จุดเน้นที่ การเรียนรู้ซึ่งได้รับจากการทำงาน เป็นหลัก เป็นแง่มุมเชิงปฏิบัติ ปัญหาประจำวัน เครื่องมือใหม่ ๆ พัฒนาการในเรื่องงาน วิธีการทำงานที่ได้ผล และไม่ได้ผล

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึก สร้างความรู้และความเข้าใจได้มากกว่าการเรียนรู้ จากหนังสือ หรือการฝึกอบรมตามปกติ

5. เกิดวงจรแห่งการเรียนรู้ เป็นการประยุกต์กระบวนการคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) ที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมโดยสกัดความรู้ฝังลึกในตัวคนและองค์ความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย (Tacit Knowledge) เช่นประสบการณ์ด้านการเกษตร การส่งเสริมสุขภาพ การจัดโครงการกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน กิจกรรมการออกกำลังกาย หรือแม้แต่การจัดการท่องเที่ยว ออกมาเป็นบทเรียนที่สามารถนำไปสรุปและสังเคราะห์เป็นประเด็นการเรียนรู้ (Explicit Knowledge) อันนำมาซึ่งการวางแผนเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกันในภาพรวม

วัตถุประสงค์ที่ 3 ข้อเสนอแนะทางการบูรณาการการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์
ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน พบว่าแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือสำหรับกระบวนการเรียนรู้และเสริมพลังชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบพื้นฐาน 6 ประการ คือ

1. ผู้นำกิจกรรมต้องมีทักษะกระบวนการ การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยความรู้หลากหลายและเกี่ยวกับผู้คนหลากหลายระดับ หลากความคิด ผู้นำกิจกรรมแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์จะต้องมีทักษะการเป็นกระบวนการ (Facilitator) ซึ่งต้องมีบทบาทหน้าที่ตั้งแต่ ประสานงาน ออกแบบให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา และตั้งศักยภาพ ทั้งจากการตั้งคำถามกระตุ้น เกมส์ หรือการเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นตั้งคำถามสร้างความตระหนักรู้ ให้เห็นถึงปัญหา สาเหตุ เป้าหมายร่วม และแนวปฏิบัติร่วมกัน อีกทั้งสามารถที่จะสังเกตการณ์ รับรู้ถึงพฤติกรรม ความรู้สึกและวิถีคิดของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อปรับกระบวนการให้เหมาะสม สร้างบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุด

2. ประชาชนต้องเป็นศูนย์กลาง เป้าหมายของการใช้เครื่องมือแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์คือคือส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพได้ด้วยตนเอง ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องต้องเป็นเหมือน ผู้กระตุ้น (Facilitator) ไม่ใช่เป็นผู้ส่งมอบให้อย่างเดียว การมีประชาชนเป็นจุดศูนย์กลาง (Citizen centered) คือการเข้าไปค้นหาปัญหาความต้องการที่เป็นรากฐานที่แท้จริง (Health Needs) สิ่งที่มีผลกระทบกับประชาชนมากที่สุด และหาแนวทางสนับสนุนหรือการเสริมศักยภาพด้านต่าง ๆ เช่น ความรอบรู้ทางสุขภาพ การประกอบอาชีพ การรับรู้ถึงสิทธิ์ต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับความจำเป็นของประชาชน เป็นต้น

3. การเรียนรู้ต้องเปิดกว้าง การทำงานสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตต้องเปิดกว้างในการรับความคิดเห็นที่มีความแตกต่างกัน เนื่องจากต้องทำงานกับประชาชนตั้งแต่เกิดจนถึงวัยสูงอายุ หรือจากผู้มีความรู้ประสบการณ์มากจนถึงไม่มีประสบการณ์เลย

ดังนั้นการมุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเปิดรับความคิดเห็นที่หลากหลายและแตกต่าง

4. เสริมสร้างการมีส่วนร่วม บนฐานคิดของ "กระบวนการมีส่วนร่วม" ตั้งอยู่บนแนวคิดที่มุ่งให้กระบวนการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการกระจายอำนาจจากผู้มีอำนาจในการสั่งการหรือกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ (power over หรือ power against) ให้มาใช้อำนาจแบบร่วมกัน (power with) เครื่องมือแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์จะให้ความสำคัญกับภาคีต่าง ๆ ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมการพูดคุย กำหนดปัญหา และพัฒนาแนวปฏิบัติสำหรับการขับเคลื่อนงานเชิงระบบให้เป็นไปในทางเดียวกัน การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร หรือสังคมภาพรวม เป็นแนวคิดและกระบวนการที่จะต้องพัฒนาขึ้นในทุกขั้นตอนการขับเคลื่อนงาน เพราะจะเป็นการช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (ownership) ต่อกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาคีหรือองค์กรต่าง ๆ นั้น มีความยินดีในการปฏิบัติตาม (compliance) และรวมถึงการที่จะตกลงยอมรับ (commitment) ได้อย่างเต็มใจและยินดี ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืนได้

5. ความสอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชน การประเมินความต้องการจำเป็น (need assessment) เป็นกระบวนการและทักษะที่นักพัฒนาจำเป็นต้องมี การประเมินความจำเป็นเป็นการประมวล ข้อมูลหรือสารสนเทศที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนหรือประชาชนกลุ่มเป้าหมายเพื่อเป็นการกำหนดความแตกต่างของสภาพที่เกิดขึ้นจริงกับสภาพที่ควรจะเป็น โดยนักวิจัย นักวิชาการ หรือนักพัฒนาจะต้องสามารถระบุสิ่งที่ต้องการให้เกิดว่ามีลักษณะใดและสิ่งที่เกิดขึ้นจริงเป็นอย่างไร และข้อมูลนั้น ๆ จะต้องเป็นความจำเป็นจริง ๆ เพื่อนำไปสู่การประมวลสังเคราะห์และออกแบบการประเมินว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงควรเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง

6. การสื่อสารเชิงบวก โดยพื้นฐานแล้วกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการติดต่อสัมพันธ์ การสื่อสารข้อมูลด้านต่าง ๆ รวมถึงความคิด ความรู้สึกทัศนคติและค่านิยมระหว่างบุคคลทั้งนี้เพื่อมุ่งเป้าหมายให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การสื่อสารที่ดีจะต้องเป็นการสื่อสารทางบวก (positive communication) ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมจะต้องสามารถพัฒนารูปแบบและเทคนิคการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 ได้สะท้อนให้เห็นว่า แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือการบริหารการเปลี่ยนแปลงและเสริมพลังการขับเคลื่อนงานโดยเฉพาะสุขภาวะ

ของชุมชนได้เป็นอย่างดี หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือนักพัฒนาสามารถวางแผนการดำเนินการติดตามผลทั้งระหว่างดำเนินการและประเมินผลหลังการดำเนินการ นอกจากนี้แล้วยังสามารถนำมาบริหารจัดการโครงการหรือกิจกรรมให้สู่เป้าหมายได้ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับ อมร นนทสุต ที่ได้กล่าวว่าแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นรูปธรรมของการใช้คนเป็นศูนย์กลาง มีการตรวจสอบต้นทุน ศักยภาพของชุมชน หรือสินทรัพย์ของชุมชนก่อนว่ามีสิ่งใดเป็นฐานของการพัฒนา ปัญหาอะไร มีความต้องการอะไร ซึ่งภาพรวมแล้วจะพบปัญหาหลัก 3 ประการ คือ การทำมาหากิน สุขภาพ และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (อมร นนทสุต, 2559) และ นิตยา เพ็ญศิริินภา ได้กล่าวว่า “แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์” เป็นการพัฒนabatบาทของประชาชนให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของตนเองเพื่อผลที่ยั่งยืนการพัฒนาางานสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั่วประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เป็นการสานพลังการขับเคลื่อนสุขภาพในท้องถิ่นไปพร้อมกับการปรับระบบการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย (นิตยา เพ็ญศิริินภา, 2554)

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าจากการประเมินความต้องการการสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตในการพัฒนาชุมชนพบว่าเป้าหมายรวม 3 ประการคือ สิ่งแวดล้อมที่ดี ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต และความสามัคคีของชุมชน ดังที่ มูลนิธิแสวงหาสิทธิการ (เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต) กล่าวถึงมุมมองของแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ มีทั้ง 4 ด้านซึ่งเป็นองค์ประกอบในการวางกลยุทธ์สู่ความเข้มแข็งให้เกิดกับองค์ประกอบต่าง ๆ และส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน คือ 1) ความเข้มแข็งของการบริหารยุทธศาสตร์ของท้องถิ่น มีองค์กรท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการ 2) ความเข้มแข็งในการบริหารจัดการหุ้นส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น การบริหารจัดการกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล เป็นต้น 3) ความเข้มแข็งของสาธารณสุขมูลฐานในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนระดับฐานราก และ 4) ความเข้มแข็งและความเชื่อมโยงของระบบการสื่อสารของภาครัฐกับชุมชน (มูลนิธิแสวงหาสิทธิการ(เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต), 2552) และ เบ็ญจา ยมสาร กล่าวถึงมุมมองการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับฐานรากว่าข้อมูลพื้นฐานรวมถึงบริบทพื้นที่ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ พัฒนาการของชุมชน เป็นต้น ข้อมูลต่าง ๆ จะเป็นการแสดงถึงรากฐานที่สำคัญในการนำเข้าสู่การพูดคุยและดำเนินการตามกระบวนการทั้งที่เป็นปัจจัยเอื้อและปัญหาอุปสรรคที่จะต้องหาแนวทางการบริหารจัดการ ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่การศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีได้ (เบ็ญจา ยมสาร, 2557)

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือสำหรับกระบวนการเรียนรู้และเสริมพลังชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบพื้นฐาน 6 ประการ คือ ผู้นำกิจกรรมต้องมีทักษะกระบวนการ ประชาชนเป็นศูนย์กลาง เปิดกว้างสู่การเรียนรู้ เสริมสร้างการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชน และต้องเป็น

การสื่อสารเชิงบวก ทั้งหมดเป็นการสร้างความรอบรู้ทางสุขภาพที่มีลักษณะการเชื่อมโยงกันและกัน สอดคล้องกับวัชรภาพร เชนสุวรรณ การเสริมสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพจะนำไปสู่การเกิดพลังอำนาจขึ้นภายในตัวบุคคล และมีกระบวนการตัดสินใจที่ถูกต้องในเรื่องต่าง ๆ (วัชรภาพร เชนสุวรรณ, 2560) และ เบ็ญจา ยมสาร ที่กล่าวถึงการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นไม่ได้จำกัดแค่บทบาทขององค์กรใดองค์กรหนึ่งจำต้องอาศัยภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการ การวิเคราะห์และหาจุดเชื่อมโยงถึงบทบาทของพลังภาคีต่าง ๆ จึงมีความสำคัญมากโดยมีเป้าหมายร่วมกันคือคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน (เบ็ญจา ยมสาร, 2557)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

บนวิถีการดำเนินชีวิตที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างรอบด้าน การเสริมสร้างความรอบรู้ทางสุขภาพให้เกิดปัจเจกบุคคลได้ตระหนักถึงการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง เบื้องต้นจะนำไปสู่การสร้างสุขภาวะที่ดีให้กับครอบครัวและเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญให้กับสังคมภาพรวมเป็นสังคมที่มีคุณภาพชีวิตดีและยั่งยืนได้ “แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์” เป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มกระบวนการ (upstream) ระหว่างกระบวนการ (midstream) และหลังการดำเนินการ (downstream) จุดเด่นสำคัญคือการเปิดพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม และทุกคนสามารถเรียนรู้ตนเอง สิ่งแวดล้อม เครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนความสามารถในเห็นเป้าหมายร่วมไปพร้อม ๆ กัน แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงและเสริมพลังการขับเคลื่อนงานพัฒนาต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย การทำความเข้าใจถึงพื้นฐานให้ถ่องแท้แล้วจะสามารถออกแบบเป็นกระบวนการเรียนรู้ได้ในทุกมิติ และให้โครงการกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ปลายทางได้เป็นอย่างดี ข้อเสนอแนะจากการศึกษาคือ การเรียนรู้เป็นพื้นฐานของการได้รับความรู้ พฤติกรรม ทักษะ คุณค่า หรือความพึงใจของมนุษย์ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาพและคุณภาพชีวิตควรให้ความสำคัญกับการออกแบบกระบวนการเรียนรู้เพื่อเป็นการเสริมพลังอำนาจด้านความรอบรู้ทางสุขภาพให้กับบุคคลและชุมชน ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไปคือ ควรมีการศึกษาถึงเครื่องมือหรือกระบวนการเสริมศักยภาพอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ (New Generation) ทั้งในเขตชุมชนชนบท (Rural Society) เขตพื้นที่เมือง (Urban Society) หรือเขตพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban, Semi-Rural Society) และควรมีการประยุกต์ใช้ให้เป็นเครื่องมือการพัฒนาชนิดอื่น ๆ เช่น การพัฒนาองค์กรสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning organization) การ

พัฒนาการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action research) การประเมินผลเสริมพลัง (Empowerment Evaluation) เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ.
- นิตยา เพ็ญศิริินภา. (2554). แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กับการพัฒนางานด้านสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล. เรียกใช้เมื่อ 6 เมษายน 2565 จาก <https://www.stou.ac.th/Schools/Shs/booklet/book541/pbhealth.html>
- เบ็ญญา ยมสาร. (2557). การพัฒนาแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์การสร้างเสริมสุขภาพะยาวชน จังหวัดนครสวรรค์. วารสารการพยาบาล การสาธารณสุขและสุขศึกษา, 15(3), 55-68.
- มูลนิธิแสงสุทธิการ(เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต). (2552). โครงการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategic Route Map) ในพัฒนางานสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในระดับจังหวัด (รายงานผลการดำเนินงาน). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิแสงสุทธิการ (เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต).
- วัชรพร เชยสุวรรณ. (2560). ความรอบรู้ด้านสุขภาพ : แนวคิดและการประยุกต์สู่การปฏิบัติการพยาบาล. วารสารแพทยนาวิ, 44(3), 183-197.
- ศิริพร จิรวัดน์กุล. (2552). การวิจัยเชิงคุณภาพด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. (2564). สุขภาพคนไทย 2564 : COVID-19 มหันตภัยร้ายเขย่าโลก. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2561). แผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี ด้านสาธารณสุข (พ.ศ.2560 - 2579) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2561). นนทบุรี: กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข.
- อมร นนทสุต. (2559). วิวัฒนาการของแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ การจัดค่ากลาง การบูรณาการ การสร้างนวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิแสงสุทธิการ (เพื่อคุณภาพชีวิต).
- อำนาจ ศรีรัตนบัลล์. (2560). การสร้างเสริมสุขภาพและการเสริมพลังชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม สามัญวัดสระเรียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสารที่คณะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา ทางวารสารกำหนดออกวารสารปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) ดังนี้ ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม – มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม – ธันวาคม

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและ

ตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนาเช่นตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

- 2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก
- 3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน
- 4) มีบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ
- 5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3-5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- 6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด
- 7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) **บทคัดย่อ (Abstract)** เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุป สั้นกะทัดรัดได้ใจความ
- 2) **บทนำ (Introduction)** ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 3) **วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology)** ระบุแบบแผนการวิจัย การได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4) **ผลการวิจัย (Results)** เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ
- 5) **อภิปรายผล (Discussion)** เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด
- 6) **องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge)** ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุป (Conclusion) /ข้อเสนอแนะ (Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิงตัวอย่างเช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคอนสแตนต์อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559) โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์ /เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่าง เช่น “ภิกษุทั้งหลาย รูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ-นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสรวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ-นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ่มรักษา และอัจฉิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ-นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคน ให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎี ก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สอง และตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N, 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S., et al.)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อพระไตรปิฎก อรรถกถา.// สถานที่พิมพ์: / สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อหนังสือ.// (ครั้งที่พิมพ์).// สถานที่พิมพ์: / สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).// ชื่อเรื่อง/ (เลขหน้าที่อ้าง).// สถานที่พิมพ์: / สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ชลิตา บัณฑุงศ์. (2556) ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร์ (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อวารสาร.// ปีที่/ (ฉบับที่), / เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระสถาพร ปุณณนโนโท (จำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอมะเอยีร์ จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ใน ชื่อสารานุกรม,/(เล่มที่อ้าง, หน้า เลขหน้าที่อ้าง).
สถานที่พิมพ์: /สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทาอาจพันธ์. (2537). หม้อคอคควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมือง
ฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อหนังสือพิมพ์,/เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อวิทยานิพนธ์.// ใน/ ระดับวิทยานิพนธ์ สาขา./ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่ม
น้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา.
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาควง. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็น
ศูนย์กลางชุมชน. ใน รายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.// (วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).// ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.// (ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิธีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อรรถพร,
สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).// ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/ จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก <http://www.tpsoc.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf>

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562 . เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก <http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/>

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง(ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานาชาติ.
- ประภัสสร ปรีเอี่ยม และธรรมบุญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็ก สำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.
- พระสุตรักษ์ วิสุทโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน ในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13
- พระสถาพร ปุณณนโท (ร่ำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPMปีงบประมาณ 2560 (อินเทอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก <http://atg.hdc.moph.go.th>
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phetthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.
- Elizabet, B. (1990). Ecotourism: The Potentials and Pitfalls. Vol.1 and 2. World Wildlife Fund. Washington, D.C.
- Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helping practices and family-Centered care. *Pediatr Nurs*, 22(2), 334-337.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ที่ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC> เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : suriya.sur@mcu.ac.th

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสารสิ่งฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (อังกฤษ) (12 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (อังกฤษ) (12 pt)

E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระเบียบวิธีของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัย ที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด)

.....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย

.....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt) (ไม่ควรเกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างอิงงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)

2. (16 pt)

3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ) (ถ้ามี)

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่
สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด.....

[illegible]

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

....(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สาระที่ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สรุป/ข้อเสนอแนะ (18 pt)

....(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กระชับรัดกุมได้ใจความ....พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย....และการนำผลการวิจัยไปใช้ รวมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ให้ใส่เฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ
กรณีซื้อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

...(16 pt)...ตัวอย่าง เช่น ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2559 และข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อย เรื่องสภาพปัญหาและ
ความต้องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในบริบทภาคใต้ตอนล่าง.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (อังกฤษ) (12 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (อังกฤษ) (12 pt)

E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

.....(16 pt)

.....

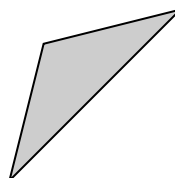
.....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

.....(16 pt).....

340. 807

(16 pt).

148.pv7